

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
Філологічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан філологічного факультету

_____ С. В. Гузенко

«__» _____ 20__ р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

із дисципліни

«СЕМІОТИКА»

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Прикладна лінгвістика

Автор: Желязкова В. В., доцент кафедри
загальної та прикладної лінгвістики

Затверджено на засіданні кафедри від 28 серпня 2017 р.

ВИТЯГ З ОКХ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

У результаті вивчення курсу студент повинен

знати:

- предмет, мету вивчення, завдання та значення курсу;
- історію розвитку семіотики та її основні течії;
- закони семіотичної організації природної та штучної мов;
- типологію, властивості та функції семіотичних знаків;
- підходи та правила лінгвосеміотичного аналізу;
- проблеми та дискусійні питання новітніх семіотичних напрямів.

уміти:

- аналізувати етапи розвитку семіотики як науки;
- розрізняти семіотичні знаки природної та штучної мов;
- здійснювати лінгвосеміотичний аналіз художніх, релігійних, музичних, рекламних, кінематографічних тощо текстів;
- здійснювати семіотичне моделювання текстів культури.

Реалізація мети та завдання курсу полягає в:

- систематичній підготовці й відвідуванні аудиторних занять;
- творчому підході до виконання завдань, передбачених для самостійної роботи студентів;
- активній участі студентів в обговоренні проблемних питань курсу;
- свідомому використанні мовних засобів та додержанні норм літературного мовлення;
- критичному ставленні до наукових фактів.

ВИТЯГ З ОПП СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Із метою кращого та ґрунтовного розуміння специфіки дисципліни та кола проблем навчального курсу студенти повинні засвоїти ключові питання таких навчальних дисциплін, що викладаються у вищому навчальному закладі:

- «Вступ до загального мовознавства» (Мова як система. Мова як знакова система);
- «Інформатика» (Робота в Microsoft Office Word, Microsoft Office Publisher, Photoshop);
- «Загальна та прикладна семантика» (Значення слова. Значення морфеми. Значення синтаксеми. Значення тексту);
- «Лінгвокультурологія» (Знаки культури).

Предмет «Прикладне мовознавство (Основи семіотики)» допоможе студентам у подальшому засвоїти та опанувати ключові питання таких дисциплін:

- «Лінгвістичний аналіз художнього тексту» (розділ «Лексико-семантичні засоби аналізу»);
- «Дискурсологія» (розділ «Текст і дискурс»);
- «Когнітивна лінгвістика» (розділ «Фрейм»);
- «Інтерлінгвістика» (розділ «Будова штучних мов»);
- «Комунікативна лінгвістика» (розділ «Масова комунікація»).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____

Н. І. Василькова

28 серпня 2017 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СЕМІОТИКА

Ступінь бакалавра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Прикладна лінгвістика

Предметна спеціалізація

Філологічний факультет

2017-2018 навчальний рік

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Желязкова Вікторія Валеріївна, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики, кандидат філологічних наук.

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри загальної та прикладної лінгвістики _____ (Коч Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Голова навчально-методичної комісії _____ (Мхитарян О. Д.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «28» серпня 2017 року № 12

Голова навчально-методичної комісії університету _____ (Василькова Н. І.)

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Семіотика» складена Желязковою В.В. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ступеня бакалавра спеціальності 035 Філологія, предметна спеціалізація 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є знакові системи природної та штучних мов, а також знакова генеза комунікативних процесів.

Міждисциплінарні зв'язки: лінгвістика, лінгвістика тексту, психологія, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, соціолінгвістика.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання дисципліни «Семіотики» є формування умінь аналізувати мовні явища як об'єктивацію багатофакторної діяльності людини; засвоєння інформації про зміст, проблеми і методи семіотики; засвоєння знань з основ семіотики як науки про знаки та знакові системи, а також вироблення у студентів умінь й навичок аналізувати семіотичні системи різних типів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Семіотики» є:

1. Встановити теоретичні та методологічні основи семіотичних досліджень.
2. Схарактеризувати основні напрями застосування семіотичного інструментаря до студіювання продуктів лінгвістичної та нелінгвістичної діяльності.
3. Окреслити коло основних проблем і завдань навчальної дисципліни.
4. Розкрити специфіку лінгвосеміотичного аналізу текстів.
5. З'ясувати принципи семіотичного дослідження зразків різних комунікативних систем і мистецьких практик.
6. Визначити найбільш ефективні методики лінгвосеміотичного аналізу.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати**: основні поняття семіотики як науки про знаки та знакові системи; семіологічну термінологію; історію і джерела семіотики; типи знаків та знакових систем; зміст і структуру знакових систем; знакові системи культур; семіотичні системи різних типів; тенденції в розвитку знакових систем і перспективи науки про знаки.

вміти: володіти семіотичною термінологією; додержуватися відповідних законів певних знакових систем; аналізувати семіотичні системи різних типів, що стануть у нагоді в процесі їхньої майбутньої роботи; аналізувати семіотичні системи різних типів; здійснювати семіотичну інтерпретацію текстів різних стилів і жанрів.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні: бути здатним до критичного мислення й ціннісно-світоглядної реалізації особистості; вміти виявляти, ставити та вирішувати проблеми; бути здатним до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; вміти працювати в команді та автономно; вміти

застосовувати знання у практичних ситуаціях.

II. Фахові компетентності: вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямках і школах; володіти методами наукового аналізу та структурування мовного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів; професійно застосовувати поглиблені знання з семіотики; вільно користуватися спеціальною термінологією; планувати, організовувати, здійснювати і презентувати прикладне дослідження в галузі семіотики; володіти методикою аналізувати семіотичні системи різних типів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 години / 6 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Науковий статус семіотики та її ключові поняття.

Тема 1. Передумови та етапи еволюційного поступу семіотики як науки.

Тема 2. Знак як ключове поняття семіотики. Знакові системи та їхні види. Семіотичні школи.

Кредит 2. Лінгвосеміотика та коло її проблем.

Тема 1. Наукова генеза лінгвосеміотики. Етапи становлення лінгвосеміотичного вчення. Проблеми лінгвосеміотики. Мовний знак та його основні типи. Основні категорії лінгвосеміотичних досліджень: текстуальність; контекстуальність; інтертекстуальність; гіпертекстуальність; інфотекстуальність.

Тема 1. Іконічні знаки в системі природної мови.

Поняття «іконічний знак»: проблеми дефініції. Ознаки та властивості іконічних знаків. Функційний потенціал іконічних знаків. Фонетична іконічність. Лексична іконічність. Граматична іконічність.

Тема 2. Індексальні знаки в системі природної мови.

Знак-індекс у мовній системі: основні підходи до інтерпретації. Основні ознаки індексальних знаків. Симетрія та асиметрія індексальних знаків. Репрезентанти індексальних знаків на мовних рівнях.

Тема 3. Функціонування символічних знаків у системі природної мови.

Знак-символ у лінгвосеміотичному вимірі. Символ і образ: спільне та відмінне. Функції мовних символів. Типологічні різновиди знаків-символів у мові. Лексико-семантичні механізми репрезентації знаків-символів. Синтаксичні механізми репрезентації знаків-символів.

Кредит 3. Семіотичний континуум. Простір семіозису.

Тема 1. Поняття семіотичного континууму в колі лінгвістичної проблематики. Мовленнєвий континуум та його складники.

Тема 2. Семіозис як процес означування знака. Рівні семіозису. Простір семіозису: комунікативні виміри. Моделі семіозису тексту.

Кредит 4. Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання.

Тема 1. Зміст та обсяг поняття «семіосфера».

Семіосфера в концепції Ю. Лотмана. Семіосфера в розумінні А. Соломоника. Код як конститuent семіосфери. Типи кодів та їхній вплив на формування семіосфери тексту. Семіосфера тексту: принципи лінгвістичної інтерпретації.

Тема 2. Семіотика та перекладознавство.

Переклад: сутність, вимоги, техніки. Роль семіотики в перекладознавчій діяльності. Перекладацький семіозис. Лінгвістичне моделювання перекладацького семіозису.

Кредит 5. Комунікативна спрямованість семіотики.

Тема 1. Комунікація та її місце у сфері семіотичних досліджень. Поняття комунікативного акту. Семіотичні моделі комунікативної кооперації. Вербальна семіотика. Невербальна семіотика.

Тема 2. Семіотика масових комунікацій.

Масова комунікація: її структура та функції. Семіотичний підхід у студіюванні масових комунікацій. Семіотика газетних та журнальних текстів. Семіотика радіотекстів. Семіотика кіно та кінодіалогів. Семіотика рекламних повідомлень.

Кредит 6. Новітні напрями семіотичних досліджень.

Тема 1. Біосеміотика як найдавніша семіотична система. Етносеміотика та комунікація етносів. Семіотика культури (ритуал, танець, музика, живопис та архітектура). Семіотика словесного мистецтва.

Тема 2. Прикладна семіотика: здобутки та перспективи.

Штучна семіотика та її напрями. Пазиграфія як система міжнародного смислового письма. Семіотика інформаційних мов. Семіотика експертних систем. Семіотика штучного інтелекту.

3. Рекомендована література

Базова

1. Агеев В. Н. Семіотика / В. Н. Агеев. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2002. – 256 с.
2. Барт Р. S / Z: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд. – М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
3. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
4. Ділі Дж. Основи семіотики / Перекл. з англ. та наук. ред. Анатолій Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
5. Крейдлин Г. Е. Семіотика, или Азбука общения / Г. Е. Крейдлин. – М. : Флинта – Наука, 2004. – 341 с.
6. Лотман Ю. М. Семіотика культуры / Ю. М. Лотман. – М., Александра, 1989. – 320 с.

7. Мечковская Н. Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура : Курс лекций : учеб. пособие для студ. филол., лингв. и переводовед. фак. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 432 с.
8. Почепцов Г. Г. Семиотика / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2002. – 431 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Семиотика / Под ред. Ю. С. Степанова. – М., Радуга, 2001. – С. 5–42.
12. Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
13. Степанов Ю. С. Семиотика / Ю. С. Степанов. – М., Академический проект, 1972. – 341 с.
14. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна

1. Айермахер К. Знак, текст, культура / К. Айермахер. – М. : Новое издательство, 1998. – 430 с.
2. Анищенко И. Г., Вагин В. Н. Понятие знака в науке и искусстве [Электронный ресурс] / И. Г. Анищенко, В. Н. Вагин // Режим доступа : www.raai.org/about/persons/vagin/pages/znak.doc ; Название с экрана.
3. Арановский М. Г. Музыкальный текст: Структура и свойства / М. Г. Арановский. – М. : Композитор, 1998. – 178 с.
4. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурин. – СПб : Институт славяноведения РАН, 1993. – 368 с.
5. Балинська О. М. Історія семіотики: від знаків речей до суспільних знакових систем / О. М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 409-418.
6. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, 1989. – С. 3–45.
7. Барт Р. Система Моды. Статьи по семиотике культуры // пер. с фр., вступ. ст. и сост. С. Н. Зенкина. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003.
8. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. – М. : Республика, 1994. – 320 с.
9. Бидерманн Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерманн. – М. : Республика, 1996. – 245 с.

10. Бородулина Н. Ю. О роли семиотики в исследовании языковых значений / Н. Ю. Бородулина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2008. – № 1 (1) : в 2-х ч. Ч. II. – С. 18-20.
11. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Академия, 1999. – 300 с.
12. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 415 с .
13. Гумбольдт В., фон. Філософія і мова культури / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогрес, 1986. – 468 с.
14. Жан Ж. Знаки і символи / Ж. Жан. – М. : Астрель, 2002. – 420 с.
15. Кобяков О., Ігнат'єва О. Мова як знакова система [Електронний ресурс] / О. Кобяков, О. Ігнат'єва // Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3698> ; Назва з екрану.
16. Колбіна Н. В. Семіотика й лінгвістичні дослідження: основні проблеми, поняття й напрямки / Н. В. Колбіна // Англійська філологія: проблеми лінгвістики, літературознавства, лінгвометодики : Збірник наукових праць. – Випуск 2. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2008. – С. 32-42.
17. Котов Р. Г. Языки информационных систем / Р. Г. Котов, Б. В. Якушин. – М. : Юниор, 1979. – 480 с.
18. Кравченко А. В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания [Электронный ресурс] / А. В. Кравченко // Режим доступа : <http://www.academia.edu/1349407/> ; Название с экрана.
19. Куцепал С. Семіотика як органон пізнання [Електронний ресурс] / С. В. Куцепал // Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2110/1/Кусепа1.pdf> ; Назва з екрану.
20. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Наука, 1985. – 535 с.
21. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. – М. : Наука, 1982. – 486 с.
22. Лосев А Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1993. – 386 с.
23. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1976. – 516 с.
24. Лотман Ю. М. История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2002. – 526 с.
25. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Прогресс, 1992. – 272 с.
26. Лотман Ю. М. О семиотическом механизме культуры / Ю. М. Лотман // Избр. ст. – Т. 3. – Таллинн : Ээсти Раамат, 1993. – 524 с.

27. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2000. – 516 с.
28. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. – Таллинн : Ээсти Раамат, 1973. – 392 с.
29. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2002. – 486 с.
30. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история / Ю. М. Лотман. – М. : Гнозис, 1996. – 486 с.
31. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 280 с.
32. Мартынов В. В. Основы семантического кодирования. Язык и метаязык. Перспективы информатики // В центре сознания человека. – Минск, 2009. – 272 с.
33. Медников Б. М. Гены и мемы – «субъекты» эволюции / Б. М. Медников // Человек. – 1990. – №4.
34. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл – Текст» / И. А. Мельчук. – М. : Наука, 1974. – 489 с.
35. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М. : АСТ, 2000. – 207 с.
36. Московско-тартуская семиотическая школа. История, воспоминания, размышления / Сост. и ред. С. Ю. Неклюдова. – М. : Новое издание, 1998. – 546 с.
37. Осгуд Ч. Знаки и символы в живописи. Семиотика и искусствометрия / Ч. Осгуд, Дж. Суси, П. Танненбаум. – М. : Лабиринт, 1972. – 389 с.
38. Пави П. Словарь театра / П. Пави. – М. : Русские словари, 1991. – 470 с.
39. Панов Е. Н. Знаки, символы, языки / Е. Н. Панов. – М. : Знание, 1983. – 560 с.
40. Парахонський Б. А. Мова культури і генезис знання / Б. А. Парахонський. – К. : Наукова думка, 1988. – 438 с.
41. Полулях Ю. Ю. Семіосфера як семіотична реальність (до концепції А. Соломоніка) / Ю. Ю. Полулях // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Культурология. Политология. Социология». – Т. 24 (65). – 2012. – № 1–2. – С. 102–122.
42. Ручимская Е. М. О терминах семиотика, информация, коммуникация, знак, язык / Е. М. Ручимская // Филологические беседы. Русская речь. – 2012. – № 1. – С. 26–32.
43. Соболева Л. И. Языковой знак как динамическое явление / Л. И. Соболева // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. Вып. 7 : в 2 ч. Ч. 2 / редкол. : А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск : «Белорусский Дом печати», 2013. – С. 281–285.

44. Солнцев В. М. Языковой знак и его свойства [Электронный ресурс] / В. М. Солнцев // Режим доступа : destruction.narod.ru/Solncev_V.M._Jazykovoy_znak_i_ego_svoystva ; Название с экрана.
45. Солнышкина М. И., Зиганшина Ч. Р. Дуализм языкового знака как причина покращений в профессиональных языках / М. И. Солнышкина, Ч. Р. Зиганшина // Филология и культура. – 2014. – № 1 (35). – С. 105-109.
46. Соломоник А. Функции знаков, знаковых систем и семиотической реальности / А. Соломоник // Философия знаковых систем и язык. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – С. 244–250.
47. Якобсон Р. Взгляд на развитие семиотики / Р. Якобсон. – М. : Наука, 1996. – 503 с.
48. Якобсон Р. Избранные работы / Р. Якобсон. – М. : Наука, 1985. – 638 с.
49. Якобсон Р. К вопросу о зрительных и слуховых знаках / Р. Якобсон // Семиотика и искусствометрия : Сб. переводов под ред. Ю. М. Лотмана и В. М. Петрова. – М. : Мир, 1972. – С. 82–87.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит.

5. Засоби діагностики успішності навчання: виконання індивідуальних завдань, контрольних і практичних робіт, самостійна робота студента, укладання словника до курсу, написання реферату, опрацювання матеріалів із Інтернет-ресурсів.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра загальної та прикладної лінгвістики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ Н. І. Василькова
28 серпня 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СЕМІОТИКА

Ступінь бакалавра

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

035 Філологія

Код та найменування спеціальності

035. 10 Прикладна лінгвістика

Предметна спеціалізація

Філологічний факультет

2017 – 2018 навчальний рік

Робоча програма навчальної нормативної дисципліни «Семіотика» для студентів спеціальності 035 Філологія, шифр спеціальності 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика).

Розробник:

Желязкова В. В., доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики,
кандидат філологічних наук _____ (Желязкова В. В.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної та прикладної
лінгвістики

Протокол № 1 від «28» серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Коч Н. В.)

«28» серпня 2017 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>

Кількість кредитів – 6	Спеціальність 035 Філологія	Нормативна	
	Предметна спеціалізація 035. 10 Філологія (Прикладна лінгвістика)	<i>Рік підготовки: 1</i>	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – інформаційний буклет за темою «Семіотика очима лінгвіста XXI століття»		Семестр	
Загальна кількість годин – 180	1		
Тижневих годин для денної форми навчання: 8 аудиторних –4 самостійної роботи студента – 4	Ступінь бакалавра	<i>Лекції</i>	
		20	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		34	
		<i>Консультації</i>	
		<i>Самостійна робота</i>	
	126		
		Вид контролю: іспит	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 180 год.: 54 год. – аудиторні заняття, 126 год. – самостійна робота (30 % / 70 %).

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Семіотики» є формування умінь аналізувати мовні явища як об'єктивацію багатофакторної діяльності людини; засвоєння інформації про зміст, проблеми і методи семіотики; засвоєння знань з основ семіотики як науки про знаки та знакові системи, а також вироблення у студентів умінь й навичок аналізувати семіотичні системи різних типів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Семіотики» є:

7. Встановити теоретичні та методологічні основи семіотичних досліджень.

8. Схарактеризувати основні напрями застосування семіотичного інструментаря до студіювання продуктів лінгвістичної та нелінгвістичної діяльності.
9. Окреслити коло основних проблем і завдань навчальної дисципліни.
10. Розкрити специфіку лінгвосеміотичного аналізу текстів.
11. З'ясувати принципи семіотичного дослідження зразків різних комунікативних систем і мистецьких практик.
12. Визначити найбільш ефективні методики лінгвосеміотичного аналізу.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні компетентності: бути здатним до критичного мислення й ціннісно-світоглядної реалізації особистості; вміти виявляти, ставити та вирішувати проблеми; бути здатним до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; вміти працювати в команді та автономно; вміти застосовувати знання у практичних ситуаціях.

II. Фахові компетентності: вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних напрямих і школах; володіти методами наукового аналізу та структурування мовного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів; професійно застосовувати поглиблені знання з семіотики; вільно користуватися спеціальною термінологією; планувати, організовувати, здійснювати і презентувати прикладне дослідження в галузі семіотики; володіти методикою аналізувати семіотичні системи різних типів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Науковий статус семіотики та її ключові поняття.

Тема 1. Передумови та етапи еволюційного поступу семіотики як науки.

Тема 2. Знак як ключове поняття семіотики. Знакові системи та їхні види. Семіотичні школи.

Кредит 2. Лінгвосеміотика та коло її проблем.

Тема 1. Наукова генеза лінгвосеміотики. Етапи становлення лінгвосеміотичного вчення. Проблеми лінгвосеміотики. Мовний знак та його основні типи. Основні категорії лінгвосеміотичних досліджень: текстуальність; контекстуальність; інтертекстуальність; гіпертекстуальність; інфотекстуальність.

Тема 2. Іконічні знаки в системі природної мови.

Поняття «іконічний знак»: проблеми дефініції. Ознаки та властивості іконічних знаків. Функційний потенціал іконічних знаків. Фонетична іконічність. Лексична іконічність. Граматична іконічність.

Тема 3. Індексальні знаки в системі природної мови.

Знак-індекс у мовній системі: основні підходи до інтерпретації. Основні ознаки індексальних знаків. Симетрія та асиметрія індексальних знаків. Репрезентанти індексальних знаків на мовних рівнях.

Тема 4. Функціонування символічних знаків у системі природної мови.

Знак-символ у лінгвосеміотичному вимірі. Символ і образ: спільне та відмінне. Функції мовних символів. Типологічні різновиди знаків-символів у мові. Лексико-семантичні механізми репрезентації знаків-символів. Синтаксичні механізми репрезентації знаків-символів.

Кредит 3. Семіотичний континуум. Простір семіозису.

Тема 1. Поняття семіотичного континууму в колі лінгвістичної проблематики. Мовленнєвий континуум та його складники.

Тема 2. Семіозис як процес означування знака. Рівні семіозису. Простір семіозису: комунікативні виміри. Моделі семіозису тексту.

Кредит 4. Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання.

Тема 1. Зміст та обсяг поняття «семіосфера».

Семіосфера в концепції Ю. Лотмана. Семіосфера в розумінні А. Соломоника. Код як конститuent семіосфери. Типи кодів та їхній вплив на формування семіосфери тексту. Семіосфера тексту: принципи лінгвістичної інтерпретації.

Тема 2. Семіотика та перекладознавство.

Переклад: сутність, вимоги, техніки. Роль семіотики в перекладознавчій діяльності. Перекладацький семіозис. Лінгвістичне моделювання перекладацького семіозису.

Кредит 5. Комунікативна спрямованість семіотики.

Тема 1. Комунікація та її місце у сфері семіотичних досліджень. Поняття комунікативного акту. Семіотичні моделі комунікативної кооперації. Вербальна семіотика. Невербальна семіотика.

Тема 2. Семіотика масових комунікацій.

Масова комунікація: її структура та функції. Семіотичний підхід у студіюванні масових комунікацій. Семіотика газетних та журнальних текстів. Семіотика радіотекстів. Семіотика кіно та кінодіалогів. Семіотика рекламних повідомлень.

Кредит 6. Новітні напрями семіотичних досліджень.

Тема 1. Біосеміотика як найдавніша семіотична система. Етносеміотика та комунікація етносів. Семіотика культури (ритуал, танець, музика, живопис та архітектура). Семіотика словесного мистецтва.

Тема 2. Прикладна семіотика: здобутки та перспективи.

Штучна семіотика та її напрями. Пазиграфія як система міжнародного смислового письма. Семіотика інформаційних мов. Семіотика експертних систем. Семіотика штучного інтелекту.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви кредитів і тем	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
		л	п	лаб	конс.

1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Науковий статус семіотики та її ключові поняття						
Тема 1. Науковий статус семіотики та її ключові поняття	16	4	2			10
Тема 2. Знак як ключове поняття семіотики. Знакові системи та їхні види. Семіотичні школи.	14		4			10
Кредит 2. Лінгвосеміотика та коло її проблем						
Тема 1. Лінгвосеміотика та коло її проблем	10	4	4			2
Тема 2. Іконічні знаки в системі природної мови	10	–	2			8
Тема 3. Індексальні знаки в системі природної мови	5	–	2			3
Тема 4. Функціонування символічних знаків у системі природної мови	5	–	2			3
Кредит 3. Семіотичний континуум. Простір семіозису						
Тема 1. Семіотичний континуум. Простір семіозису	15	2	2			11
Тема 2. Семіозис як процес означування знака.	15	2				13
Кредит 4. Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання						
Тема 1. Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання	16	2	2			12
Тема 2. Семіотика та перекладознавство	14		2			12
Кредит 5. Комунікативна спрямованість семіотики						
Тема 1. Комунікативна семіотика	14	2	4			8
Тема 2. Семіотика масових комунікацій.	16	2	2			12
Кредит 6. Новітні напрями семіотичних досліджень						
Тема 1. Новітні напрями семіотичних досліджень	12	–	4			8
Тема 2. Прикладна семіотика: здобутки та перспективи	18	2	2			14
Разом:	180	20	34			126

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

1.	Тема 1. Науковий статус семіотики та її ключові поняття	4
2.	Тема 2. Лінгвосеміотика та коло її проблем	2
3.	Тема 3. Іконічні знаки в системі природної мови	2
4.	Тема 4. Індексальні знаки в системі природної мови	4
5.	Тема 5. Функціонування символічних знаків у системі природної мови	4
6.	Тема 6. Семіотичний континуум. Простір семіозису.	2
7.	Тема 7. Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання	2
8.	Тема 8. Комунікативна семіотика	4
9.	Тема 9. Семіотика масових комунікацій.	4
10.	Тема 10. Новітні напрями семіотичних досліджень	4
11.	Тема 11. Прикладна семіотика: здобутки та перспективи	2
Разом:		34

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Науковий статус семіотики та її ключові поняття		
1	Тема 1. Періодизація розвитку лінгвосеміотики в Україні Опрацювати матеріали лекцій і допоміжної літератури з лінгвосеміотики та подати інформацію про періоди розвитку науки (за хронологією) у вигляді колажу.	20
Кредит 2. Лінгвосеміотика та коло її проблем.		
2	Тема 2. Знакові одиниці мови 1. Скласти кросворд за темою самостійної роботи (не менше 30 слів). 2. Розробити проект: «Ідентифікація мовних знаків: прийоми та рекомендації» (здійснити аналітичний огляд наукових праць із цього питання, зробити висновки та запропонувати власні ідеї).	16
Кредит 3. Семіотичний континуум. Простір семіозису.		
3	Тема 3. Лінгвосеміотичне дослідження текстів художньої літератури 1. Здійснити лінгвосеміотичний аналіз тексту гімну України.	24

Самостійна робота	40	10	40	10	10	10		
		Кр 1 - 30		Кр 2 – 30	Кр 3 – 30	Кр 4 – 30		
Усього	60	60	60	60	60	60	240	600

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

13. Методичне забезпечення

1. Желязкова В. В. Семіотика. Навчально-методичні рекомендації / В. В. Желязкова. – Миколаїв : Вид-во МДУ імені В. О. Сухомлинського. – 2008. – 65 с.
2. Навчально-методичний комплекс.

14. Рекомендована література

Базова

1. Агеев В. Н. Семіотика / В. Н. Агеев. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2002. – 256 с.
2. Барт Р. S/Z: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд. – М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
3. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
4. Ділі Дж. Основи семіотики / Перекл. з англ. та наук. ред. Анатолій Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
5. Крейдлин Г. Е. Семіотика, или Азбука общения / Г. Е. Крейдлин. – М. : Флинта – Наука, 2004. – 341 с.
6. Лотман Ю. М. Семіотика культуры / Ю. М. Лотман. – М., Александра, 1989. – 320 с.
7. Мечковская Н. Б. Семіотика: Язык. Природа. Культура : Курс лекцій : учеб. пособие для студ. филол., лингв. и переводовед. фак. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 432 с.

8. Почепцов Г. Г. Семиотика / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2002. – 431 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Семиотика / Под ред. Ю. С. Степанова. – М., Радуга, 2001. – С. 5–42.
12. Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
13. Степанов Ю. С. Семиотика / Ю. С. Степанов. – М., Академический проект, 1972. – 341 с.
14. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна

15. Айермахер К. Знак, текст, культура / К. Айермахер. – М. : Новое издательство, 1998. – 430 с.
16. Анищенко И. Г., Вагин В. Н. Понятие знака в науке и искусстве [Электронный ресурс] / И. Г. Анищенко, В. Н. Вагин // Режим доступа : www.raai.org/about/persons/vagin/pages/znak.doc ; Название с экрана.
17. Арановский М. Г. Музыкальный текст: Структура и свойства / М. Г. Арановский. – М. : Композитор, 1998. – 178 с.
18. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурин. – СПб : Институт славяноведения РАН, 1993. – 368 с.
19. Балинська О. М. Історія семиотики: від знаків речей до суспільних знакових систем / О. М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 409-418.
20. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, 1989. – С. 3–45.
21. Барт Р. Система Моды. Статьи по семиотике культуры // пер. с фр., вступ. ст. и сост. С. Н. Зенкина. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003.
22. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. – М. : Республика, 1994. – 320 с.
23. Бидерманн Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерманн. – М. : Республика, 1996. – 245 с.
24. Бородулина Н. Ю. О роли семиотики в исследовании языковых значений / Н. Ю. Бородулина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2008. – № 1 (1) : в 2-х ч. Ч. II. – С. 18-20.

25. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Академия, 1999. – 300 с.
26. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 415 с.
27. Гумбольдт В., фон. Філософія і мова культури / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогрес, 1986. – 468 с.
28. Жан Ж. Знаки і символи / Ж. Жан. – М. : Астрель, 2002. – 420 с.
29. Кобяков О., Ігнат'єва О. Мова як знакова система [Електронний ресурс] / О. Кобяков, О. Ігнат'єва // Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3698> ; Назва з екрану.
30. Колбіна Н. В. Семіотика й лінгвістичні дослідження: основні проблеми, поняття й напрямки / Н. В. Колбіна // Англійська філологія: проблеми лінгвістики, літературознавства, лінгвометодики : Збірник наукових праць. – Випуск 2. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2008. – С. 32-42.
31. Котов Р. Г. Языки информационных систем / Р. Г. Котов, Б. В. Якушин. – М. : Юниор, 1979. – 480 с.
32. Кравченко А. В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания [Электронный ресурс] / А. В. Кравченко // Режим доступа : <http://www.academia.edu/1349407/> ; Название с экрана.
33. Куцепал С. Семіотика як органон пізнання [Електронний ресурс] / С. В. Куцепал // Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2110/1/Кусепал.pdf> ; Назва з екрану.
34. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Наука, 1985. – 535 с.
35. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. – М. : Наука, 1982. – 486 с.
36. Лосев А Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1993. – 386 с.
37. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1976. – 516 с.
38. Лотман Ю. М. История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2002. – 526 с.
39. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Прогресс, 1992. – 272 с.
40. Лотман Ю. М. О семиотическом механизме культуры / Ю. М. Лотман // Избр. ст. – Т. 3. – Таллинн : Ээсти Раамат, 1993. – 524 с.
41. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2000. – 516 с.
42. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. – Таллинн : Ээсти Раамат, 1973. – 392 с.

43. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2002. – 486 с.
44. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история / Ю. М. Лотман. – М. : Гнозис, 1996. – 486 с.
45. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 280 с.
46. Мартынов В. В. Основы семантического кодирования. Язык и метаязык. Перспективы информатики // В центре сознания человека. – Минск, 2009. – 272 с.
47. Медников Б. М. Гены и мемы – «субъекты» эволюции / Б. М. Медников // Человек. – 1990. – №4.
48. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл – Текст» / И. А. Мельчук. – М. : Наука, 1974. – 489 с.
49. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М. : АСТ, 2000. – 207 с.
50. Московско-тартуская семиотическая школа. История, воспоминания, размышления / Сост. и ред. С. Ю. Неклюдова. – М. : Новое издание, 1998. – 546 с.
51. Осгуд Ч. Знаки и символы в живописи. Семиотика и искусствометрия / Ч. Осгуд, Дж. Суси, П. Танненбаум. – М. : Лабиринт, 1972. – 389 с.
52. Пави П. Словарь театра / П. Пави. – М. : Русские словари, 1991. – 470 с.
53. Панов Е. Н. Знаки, символы, языки / Е. Н. Панов. – М. : Знание, 1983. – 560 с.
54. Парахонський Б. А. Мова культури і генезис знання / Б. А. Парахонський. – К. : Наукова думка, 1988. – 438 с.
55. Полулях Ю. Ю. Семіосфера як семіотична реальність (до концепції А. Соломоніка) / Ю. Ю. Полулях // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Культурология. Политология. Социология». – Т. 24 (65). – 2012. – № 1–2. – С. 102–122.
56. Ручимская Е. М. О терминах семиотика, информация, коммуникация, знак, язык / Е. М. Ручимская // Филологические беседы. Русская речь. – 2012. – № 1. – С. 26–32.
57. Соболева Л. И. Языковой знак как динамическое явление / Л. И. Соболева // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. Вып. 7 : в 2 ч. Ч. 2 / редкол. : А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск : «Белорусский Дом печати», 2013. – С. 281–285.
58. Солнцев В. М. Языковой знак и его свойства [Электронный ресурс] / В. М. Солнцев // Режим доступа : destructioen.narod.ru/Solncev_V.M._Jazykovoy_znak_i_ego_svoystva ; Название с экрана.

59. Солнышкина М. И., Зиганшина Ч. Р. Дуализм языкового знака как причина покращений в профессиональных языках / М. И. Солнышкина, Ч. Р. Зиганшина // Филология и культура. – 2014. – № 1 (35). – С. 105-109.
60. Соломоник А. Функции знаков, знаковых систем и семиотической реальности / А. Соломоник // Философия знаковых систем и язык. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – С. 244–250.
61. Якобсон Р. Взгляд на развитие семиотики / Р. Якобсон. – М. : Наука, 1996. – 503 с.
62. Якобсон Р. Избранные работы / Р. Якобсон. – М. : Наука, 1985. – 638 с.
63. Якобсон Р. К вопросу о зрительных и слуховых знаках / Р. Якобсон // Семиотика и искусствометрия : Сб. переводов под ред. Ю. М. Лотмана и В. М. Петрова. – М. : Мир, 1972. – С. 82–87.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://moodle.mnu.mk.ua/course/category.php?id=117>
2. Eng9;sb4CsgK
3. library@mdu.edu.ua;
4. <http://mehmat.mnu.ua/splfp11>;
5. <http://www.mdu.edu.ua/>;
6. <http://mon.gov.ua>.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Рівень оволодіння студентами термінологічною базою навчального курсу «Прикладне мовознавство (Основи семіотики)», методами та засобами проведення семіотичного аналізу писемних текстів та інших продуктів мовленнєвої діяльності визначається за шкалою ECTS.

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано

Е	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

З метою об'єктивного та ефективного оцінювання знань студентів необхідно застосувати такі засоби діагностики їхніх навчальних досягнень:

- засоби усної перевірки результатів навчання – бесіда, фронтальне опитування, колоквіум, аналіз схем;
- засоби письмової перевірки результатів навчання – тестові завдання, семіотичний аналіз тексту, практичні вправи, індивідуально-дослідні завдання, контрольна робота;
- засоби практичної перевірки – розробка наукових проектів.

Комплексний контроль знань студентів із курсу «Семіотика» здійснюється на основі результатів проведення поточного, модульного та підсумкового контролю знань (іспит).

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

ЛЕКЦІЯ

Тема: Науковий статус семіотики та її ключові поняття

Мета: сформувані уявлення про семіотику як науку та навчальну дисципліну; ознайомити з передумовами виникнення й періодами розвитку семіотичного вчення; схарактеризувати діяльність основних семіотичних шкіл; пояснити сутність поняття «знак» та підходи до його дефінування; обґрунтувати принципи побудови семіотичних систем різних типів.

Методи: вступна бесіда, пояснення, розповідь, дедукція.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації.

Основна література:

1. Барт Р. *S/Z*: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд.– М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
3. Вдовина Г. В. Язык неочевидного. Учение о знаках в схоластике XVII в. / Г. В. Вдовина. – М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2009. – 648 с.
4. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. : у 2 ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун ; за ред. А. П. Супрун. – Ч. II : Основні етапи розвитку науки про мову. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 224 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів /

- М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с. (Альма-матер).
6. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык. Природа. Культура : Курс лекцій / Н. Б. Мечковская. – М. : Academia, 2004. – 432 с.
 7. Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика. – М., 1983. – С. 123–129.
 8. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций : Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект; Трикста, 2006. – 526 с.
 9. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения. Пер. с англ. / Перевод К. Голубович, К. Чухрукидзе, Т. Дмитриева. – М. : Логос, 2000. – 448 с.
 10. Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.

Допоміжна література:

1. Анищенко И. Г., Вагин В. Н. Понятие знака в науке и искусстве [Электронный ресурс] / И. Г. Анищенко, В. Н. Вагин // Режим доступа : www.raai.org/about/persons/vagin/pages/znak.doc ; Название с экрана.
2. Балинська О. М. Історія семіотики: від знаків речей до суспільних знакових систем / О. М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 409-418.
3. Бородулина Н. Ю. О роли семиотики в исследовании языковых значений / Н. Ю. Бородулина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2008. – № 1 (1) : в 2-х ч. Ч. II. – С. 18-20.
4. Кобяков О., Ігнат'єва О. Мова як знакова система [Електронний ресурс] / О. Кобяков, О. Ігнат'єва // Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3698> ; Назва з екрану.

5. Колбіна Н. В. Семіотика й лінгвістичні дослідження: основні проблеми, поняття й напрямки / Н. В. Колбіна // Англійська філологія: проблеми лінгвістики, літературознавства, лінгвометодики : Збірник наукових праць. – Випуск 2. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2008. – С. 32-42.
6. Кравченко А. В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания [Электронный ресурс] / А. В. Кравченко // Режим доступа : <http://www.academia.edu/1349407/> ; Название с экрана.
7. Куцепал С. Семіотика як органон пізнання [Електронний ресурс] / С. В. Куцепал // Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2110/1/Куцепал.pdf> ; Назва з екрану.

План:

1. Передумови та етапи еволюційного поступу семіотики як науки.
2. Знак як ключове поняття семіотики:
 - а) філософське дефінування знака;
 - б) семіотична інтерпретація знака;
 - в) лінгвістична фактологія знака.
3. Знакові системи та їхні види.
4. Семіотичні школи.

Передумови та етапи еволюційного поступу семіотики як науки

Семіотика – це наукова дисципліна, у фокусі якої зосереджено проблеми встановлення зв'язків між формою та змістом знаків, знакових процесів і знакових систем, у т. ч. і мовних. Ця дефініція вважається класичною. Проте є й інші визначення, запропоновані науковою спільнотою, хоча вони мають не універсальний, а одиничний характер.

Питання про передумови виникнення семіотики як самостійної галузі наукового знання належить до категорії суперечливих, оскільки й досі однозначної та вичерпної відповіді на нього немає. Так, у наукових розвідках Лідії Кавун зазначається, що утвердження семіотики як конкретно-наукового напрямку пов'язане з переходом окремих гуманітарних наук від описово-емпіричного до абстрактно-теоретичного рівня дослідження. В дисертаційній праці Анжеліки Чантурії повідомляється, що виникнення семіотики нерозривно пов'язано зі становленням світової філософської думки, але безпосередньо теоретичні основи науки про знаки закладено в трактатах діячів XIX–XX ст. (Чарльза Пірса, Фердинанда де Соссюра та Чарльза Морріса), що стали джерелами цього наукового напрямку. Варто наголосити, що в «Курсі загального мовознавства» Фердинанд де Соссюр спробував розглянути природні мови як знакові системи в межах нової наукової дисципліни, яку назвав «семіологією». Чарльз Пірс, у свою чергу, ввів до наукового обігу власне термін «семіотика». Чарльз Морріс у 1938 р. видав працю «Основи теорії знаків», що стала першим систематичним викладом семіотики як науки.

Саме з появою фундаментальних праць цих учених і починається відлік еволюційного поступу семіотичної науки.

Подальший розвиток лінгвістичного напрямку представлено ідеями структуралізму та постструктуралізму.

В епоху Постмодерну світ постає як такий, що перебуває в постійному становленні. Реальність складають безліч взаємодіючих систем, що самоорганізуються, породжуючи нові структури. Зміни в поглядах на світ детермінують трансформації уявлень про людину, суспільство, історію. Орієнтиром для методологічних інновацій у семіотиці стають принципи синергетики, що продуктивно використовуються в динамічній моделі культури Юрія Лотмана.

Сьогодні семіотика вже постає як сфера досліджень, предметом яких є природа й особливості функціонування знаків, а також систем і процесів, що лежать в основі позначування, вираження, репрезентації й комунікації.

Знак як ключове поняття семіотики

Центральним поняттям семіотики є знак, що лежить в основі всіх семіотичних процесів, а також виступає елементарною одиницею та своєрідним будівельним матеріалом для конструювання складних семіотичних механізмів.

У філософії як метанауці поняття «знак» завжди займало одну із центральних позицій, адже людський індивід протягом часу постійно розвивався, пізнаючи навколишній світ, у зв'язку з чим виникло одвічне питання: у яких відношеннях перебувають речі та їхні імена (назви). Ця проблема у філософській парадигмі й дотепер так і не отримала однозначної відповіді, а лише зазнавала певних смислових деконструкцій у різних наукових течіях.

Уперше слово «знак» використано греками та римлянами в класичний період розвитку історії. В їхньому розумінні воно означало свідчення, докази чи ознаки чогось, що було відсутнім, чи чогось, що не можна було побачити, відчути. Про це говорили й видатні філософи античності. Згодом до кола центральних філософських проблем завдяки численним дискусіям стоїків та епікурейців потрапила проблема статусу знака. Феномен знака перебував у центрі уваги й схоластиків, які робили перші спроби дослідити його структуру та виявити певні особливості.

Серйозний прорив в осмисленні поняття знака зробили філософи XVII – XVIII ст. (Джон Локк, Готліб Лейбніц, Е.-Б. де Кондильяк), які, на відміну від своїх попередників, для яких знаком виступала двоелементна сутність – ім'я та позначуваний ним предмет, віднайшли ще й третій компонент знака, назвавши його поняттям. У XIX ст., визнаючи той факт, що знак є складною трикомпонентною структурою, дослідники роблять

висновок про те, що знаком є власне слово чи символ, який має невідривний зв'язок із предметом та поняттям про нього.

У ХХ ст. популярності набула концепція Жака Дерріди, який стверджував, що знаки «є не стільки знаками, скільки їхніми слідами». Термін сліду є своєрідним посередником між присутністю та відсутністю, тобто між тим, що залишилося, і тим, чого більше не існує. Теорія сліду у французького філософа повністю заперечує концепцію повної присутності значення в мові.

Семіотична інтерпретація знака

Ідея створення ефективного механізму застосування семіотичної методології в мові з'явилася ще задовго до становлення семіотики як науки. Цьому сприяла публікація книги «Трактат про знаки», написана Джоном Поінсотом у 1632 р. І вже в 50-х рр. ХХ ст. на стику структурної лінгвістики, теорії інформації, кібернетики та логіки виникла семіотична наука. Її фундаторами вважаються американський філософ Чарльз Пірс і швейцарський лінгвіст Фердинад де Соссюр, які розробили власні концепції семіотичного аналізу знаків певної системи, зокрема й мовної.

Діадична модель мовного знака Фердинанда де Соссюра. Її основні характеристики наведено в його книзі «Курс загальної лінгвістики», на сторінках якої дослідник розглядає знак як «умовну одиницю, системоутворюючий сегмент, що поєднує “план смутних понять” і “невизначений план звучання”».

Також Фердинанд де Соссюр визначав мовний знак як «сутність білатеральну (двосторонню), що складається із позначаючого – психічного відображення звукової сторони мовної одиниці та позначуваного – значення цієї одиниці, причому і те, і друге за своєю природою однаково психічні, а отже і вся мова визначається як явище психічне». У своїй семіотичній концепції Фердинанд де Соссюр однієї з головних властивостей знака назвав його лінійність, під якою розумів «його тривалість, що є його єдиним

виміром. Саме від лінійного характеру означника знака залежить весь механізм мови, зокрема синтагматичні стосунки між її одиницями».

Не менш важливою рисою концепції швейцарського вченого є й довільність знака.

Спираючись на постулати теорії Фердинанда де Соссюра, будь-яка знакова комунікація вказує на два аспекти функціонування знака: денотативний та конотативний (як слово в семантиці).

Пізніше про розпізнання в структурі знака денотативного та конотативного елементів писав і Ролан Барт, який у своїй книзі «S / Z» навів такий приклад: слова «автомобіль» і «тачка». З денотативного погляду ці слова є абсолютно тотожними, бо їхні означуване та означаюче повністю збігаються, а об'єм поняття є однаковим. Проте за конотативним принципом ці слова є різними знаками – перше належить до нейтральної (літературної) лексики, друге – до жаргонної. Зараз ці терміни російські семіотики в сучасному перекладі подають як «означення» – «співозначення» чи «точне значення» – «супутнє значення».

Тріадична модель мовного знака Чарльза Пірса. Врахувавши основні положення Соссюрівської концепції, Чарльз Пірс запропонував своє бачення на сутність та моделювання мовного знака. На його думку, знаком слід вважати «дещо, що визначає щось інше (свою інтепретанту) для того, щоб це щось таким же чином, що і дещо, відносилось до деякого об'єкта, до якого воно і відноситься (до свого об'єкта), причому інтепретанта, у свою чергу, стає знаком». На основі цього твердження та, визнаючи радикальний характер семіотики як науки, дослідник розробив тріадичну модель знака, що схематично виглядає так:

- 1) репрезентамен – форма, яку приймає знак (необов'язково матеріальна);
- 2) інтепретанта – не інтепретатор, а смисл, одержаний зі знака;
- 3) об'єкт – те, на що посилається знак.

На основі цих знакових категорій Чарльз Пірс пов'язав їх із трьома буттєвими образами – образом буття позитивної якісної можливості, образом буття реального факту та образом буття законності чи конвенціональності, назвавши їх, відповідно, первинністю, вторинністю та третинністю мовного знака. Зокрема первинність є латентною, тобто прихованою та незрозумілою, що репрезентує властивості описуваного знаком явища; вторинність детермінується специфікою відношення між знаком та позначуваним ним об'єктом; третинність указує на відношення між першим та другим аспектом знака, що інформують мовця про щось третє, тобто третинність є категорією узагальнення, підсумку, а також розуміння раціональності та правильності добору знака як такого.

Саме ці три категорії стали предтечею до розроблення Чарльзом Пірсом класифікації знаків, що в сучасній семіотиці є базовою й універсальною. В ній наведено десять типів знаків, де головними визначено ікони, індекси та символи.

Отже, багато дослідників у сфері семіотики приділяли увагу феномену мовного знака, намагаючись пояснити його природу, структуру та властивості. Найбільш відомими й універсальними є концепції Фердинанда де Соссюра та Чарльза Пірса.

Лінгвістична фактологія знака

Відомо, що в історії лінгвосеміотики мовний знак розглядався під кутом зору різних наукових векторів, а саме феноменологічного, операціонального та білатералістичного. Так, перший, феноменологічний вектор, бере початок із феноменологічної філософії Імануїла Канта та Едмунда Гуссерля, які ставлять мовний знак в один ряд зі знаками немовних знакових систем. Для представників цього напрямку, серед яких був і Чарльз Морріс, мова виступає простою акустичною й оптичною системою сигналізації, позбавленою семантики, а знак – предметом, що набув певного значення в конкретній ситуації. Прихильниками цієї теорії були Леонард

Блумфільд, Анатолій Ветров, Олексій Лосєв, Вадим Солнцев та ін. Наприклад, для Вадима Солнцева знак – це «матеріальний покажчик чогось, що знаходиться поза ним». Крім того, дослідник постійно наголошував на тому, що знак перебуває в умовному зв'язку з тим, на що він указує, тоді як матеріальний предмет набуває знакового статусу лише тоді, коли йому соціально припишуть певний зміст, значення. У свою чергу, значення в такому разі виступає відображувальною категорією, тобто функцією людського мозку чи т. зв. ідеальним – тим, що існує в мозку людини як певне відображення зовнішнього світу, котрим воно детерміноване. У зв'язку з цим Вадим Солнцев та його однодумці вважали мовний знак однокомпонентним.

Другий вектор, операціональний чи логіко-психологічний, сформувався на постулатах функціоналізму. Зокрема Луї Єльмслев у цьому ракурсі розглядав мовний знак не як матеріальну одиницю, а як своєрідний «пучок» функцій цієї одиниці, узагальнення її функціональних ознак.

І, нарешті, третій вектор досліджень, білатералістичний, виник під впливом ідей Фердинанда де Соссюра про те, що мовний знак є двосторонньою сутністю, що складається з позначуючого – психічного відображення звукового плану мовної одиниці, та позначуваного – значення цієї одиниці. Аналогічної думки дотримувалися Юрій Степанов, Володимир Звегінцев, Віталій Кодухов та ін.

Знак у лінгвістиці розглядався з різних точок зору. Йому відводили роль семантичного увиразника, комунікативного посередника та власне репрезентатема мовної картини мовця. У мовознавчих працях знак спочатку вважався односторонньою сутністю, пізніше – двосторонньою, а зараз – тресторонньою. Знаки мови, усі без винятку, у своїй структурі містять форму, значення та іноді смисл. Без цих компонентів слово втрачає свій знаковий статус, свою семіотичність. Звичайно, питання про те що в мові можна вважати знаком і досі залишається дискусійним. Одні вчені знаками

вважають виключно слова, другі – до слів додають ще і фонemi та морфеми, інші – речення та навіть тексти.

Знакові системи та їхні види

Знакова система розглядається як сукупність умовних знаків і правил їхнього взаємозв'язку у визначеній сфері людської діяльності. За оцінками американських психологів існує близько 700 тисяч знаків. Для порівняння – повний англійський словник нараховує не більше 600 тисяч слів.

Саме в межах знакової системи можливо визначити наявність і тип знакових відношень. Знакові відношення передбачають:

- 1) річ, що виступає знаком;
- 2) вказівки на дещо інше;
- 3) інтерпретацію (тлумачення).

Розрізняють такі *види знакових систем*:

- 1) первинні / вторинні: первинні – утворені предметами, явищами, властивостями оточуючої дійсності; вторинні – відображення зовнішньої дійсності за допомогою людської свідомості;
- 2) штучні / природні.
- 3) детерміновані / ймовірнісні: детерміновані – елементи взаємодіють суворо визначеним і однозначним чином; ймовірнісні – нежорсткий порядок слідування елементів;
- 4) одно- та багатовимірні: одновимірні – складаються з однорідних елементів; багатовимірні – утворені з неоднорідних елементів;
- 5) динамічні / статичні: динамічні – рухомі; статичні – нерухомі.

Існують п'ять основних варіантів знакових систем:

0-й рівень: Структурна – знакова система, що відпочатку притаманна будь-якій матерії. Передає через структуру об'єкта інформацію про її властивості. Безумовна.

1-й рівень: Сенсорна – знакова система, що відпочатку притаманна "живій" матерії. Тактильне, хімічне, радіаційне, гравітаційне сприйняття. Однозначна система оцінки (температура води вища за 20°C прийнятна, вища за 45°C – небезпечна для життя), адекватне сприйняття подразників, зав'язка на безумовні рефлекси.

2-й рівень: Мімічна – знакова система, що відпочатку притаманна для внутрішньогрупового спілкування, дозволяє адекватну передачу інформації. До неї належать міміка, жести, різні види спеціалізованої сигналізації (запах, електро- і т.д.), прийняті в межах певної групи. Доволі однозначна.

3-й рівень: Вербальна – знакова система, що оперує абстрактними поняттями (слова, цифри, що вказують на інформаційний об'єкт, але не зображують його). Вона надмірна, побудована на системі показчиків, причому кожен показчик будується структурно (мови, математика).

4-й рівень: Етична – знакова система, що є похідною по відношенню до перших чотирьох знакових систем. Дозволяє передавати інформацію про "емоційне", "образне" забарвлення події. Наявність (розвинутість) її характерно як прояв вищої нервової діяльності. Ця знакова система оперує образними поняттями – моделями реальних об'єктів.

Семіотичні школи

Зважаючи на те, що семіотика розвивається в багатьох країнах світу, утвердилося чимало семіотичних шкіл. Найбільш популярними вважаються американська (Чарльз Пірс, Чарльз Морріс), французька (Ролан Барт, Цветан Тодоров), італійська (Умберто Еко) та російська (Юрій Лотман, Борис Успенський, Михайло Бахтін, а також Надія Мечковська та Олена Бразговська). Розглянемо розробки та праці деяких видатних учених-семіотиків.

Погляди Ролана Барта. У власній праці «Уява знака» французький дослідник Ролан Барт пише про те, що «будь-який знак може бути й

означником, тобто мати сигнальне “ім’я”, і означуваним – значення знака, і актуалізованим – його смисл».

Крім того, вчений подає принципове розмежування денотації та конотації мовного знака. На його думку, репрезентатами такого знака можуть бути:

- 1) конотативний знак – знак, який завжди так чи інакше певною мірою «вбудований» у знак денотативний і на ньому «паразитуючий»;
- 2) денотативний знак – первинний знак.

Ідеї Умберто Еко. На думку цього італійського дослідника, знак слід трактувати як «певний емпіричний матеріальний об’єкт, який сприймається на чуттєвому рівні й виступає в процесі спілкування та мислення людей представником якогось іншого об’єкта. При цьому він представляє не тільки об’єкт (предмет, явище, процес, дію, подію), але й окремі властивості об’єктів і відношення між ними. Знак щось значить лише в системі, значення не існує без різниці, його можна розпізнати в низці семантичних опозицій на зразок: верх / низ, гаряче / холодне, день / ніч, чорний / білий, високий / низький тощо».

Розробки Цветана Тодорова. Французький філософ, семіотик і теоретик структуралізму запропонував у структурі мовного знака визначати три компоненти:

- 1) знакову форму;
- 2) зв'язок значення;
- 3) об’єктивний зміст.

Розвідки Чарльза Морріса. Продовжувач ідей Чарльза Пірса зробив значний внесок у розвиток семіотики як науки. Зокрема Чарльзу Моррісу належить поняття семіозису – «процесу, в якому дещо функціонує як знак». На його думку, знаками можуть бути графічні чи звукові послідовності, які в сучасній науковій парадигмі називаються по-різному: знакові засоби, знаконосії, тіла знаків тощо. У свою чергу, знак сприймається як

інтерпретатор, бо він передає певний масив чи блок інформації, виступаючи її т. зв. заміником та несучи особливу інтерпретанту для її характеристики.

Твердження Надії Мечковської. Дослідниця вважає знаком «матеріальний, чуттєво сприйманий предмет (річ, явище, дію, ознаку), що виступає в якості представника (замінника, репрезентанта) іншого предмета, властивості, відношення та використовується для отримання, зберігання, переробки й передачі інформації». На сьогодні ця дефініція використовується в переважній більшості семіотичних досліджень, адже має яскраво виражений узагальнюючий характер.

Узагальнення Олени Бразговської. Феномен мовного знака О. Є. Бразговська розглядає під кутом зору потреб семіотичної науки та її безперервної еволюції, проте суттєвих властивостей чи ознак не визначає, а лише погоджується з думками своїх попередників.

Головною заслугою Олени Бразговської можна вважати те, що нею на основі всіх існуючих найбільш загальних дефініцій знака здійснено відповідний аналіз, який дозволив установити основні характеристики мовного знака.

Самостійна робота. Визначити етапи розвитку семіотики в Україні, схарактеризувати їхні особливості та назвати відомих учених цієї галузі.

ЛЕКЦІЯ

Тема: Лінгвосеміотика та коло її проблем.

Мета: дати характеристику етапам розвитку лінгвосеміотики; окреслити коло лінгвосеміотичних проблем; пояснити зміст та обсяг поняття «мовний знак»; назвати основні типи мовних знаків; обґрунтувати базові категорії лінгвосеміотики.

Методи: пояснення, аналіз, дедукція, конкретизація, узагальнення, бесіда.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації, таблиця «Семіотичні системи».

Основна література:

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт [пер. с фр.] / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 616 с.
2. Гринев-Гриневиц С. В. Основы семиотики : учебное пособие / С. В. Гринев-Гриневиц, Э. А. Сорокина. – М. : Флинта, Наука, 2012. – С. 167–176.
3. Ділі Дж. Основи семіотики / Дж. Ділі ; пер. з англ. та наук. ред. А. Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – 2-е изд., перераб. / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

Допоміжна література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1991. – 139 с.
2. Зубкова Л. Г. Принцип знака в категориально-иерархической организации языка / Л. Г. Зубкова // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия «Филологическое образование». – 2008. – № 1 (25). – С. 42–52.
3. Кость Г. М. Від експліцитного до імпліцитного в художньому тексті / Г. М. Кость // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (2) – С. 142–145.
4. Суминова Т. Н. Текст, контекст, гипертекст... (Размышления о художественном произведении) / Т. Н. Суминова // Общественные науки и современность. – 2006. – № 3. – С. 169–176.

5. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Поликодовость, интертекстуальность, итередискурсивность : Учебное пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
6. Стройков С. А. О содержании понятий «интертекстуальность», «квазигипертекстуальность» и «гипертекстуальность» [*Электронный ресурс*] / С. А. Строков. – Режим доступа : http://стройков.рф/file/xn--b1andocigi_x/georgia_article.pdf ; Название с экрана.

План:

1. Наукова генеза лінгвосеміотики.
2. Етапи становлення лінгвосеміотики як науки.
3. Проблемні питання сучасної лінгвосеміотики.
4. Основні категорії лінгвосеміотичних досліджень.

Наукова генеза лінгвосеміотики

Зважаючи на широкий спектр міждисциплінарних зв'язків лінгвістики та семіотики, цілком обґрунтованою та передбачуваною є поява такої маргінальної галузі мовознавства як лінгвосеміотика (ЛС) чи семіолінгвістика (СЛ) – ці поняття вважаються абсолютно тотожними.

У словнику літературознавчих термінів ЛС трактується як наука, що вивчає природну мову – одну з важливих знакових систем, що діють у сфері культури, – з точки зору її схожості з іншими знаковими системами. Крім того, мова виступає еталоном знакових систем. Знак у ній повністю піддається ви членування, що свідчить про високоорганізовану систему, а також зберігає трьохелементну структуру, що характерна для знакової системи в цілому. У зв'язку з цим справедливо зауважити, що ЛС або лінгвістична семіотика має той об'єкт дослідження, що й семіотика. Тільки предмет у цих дисциплін різний: семіотика вивчає всі знакові системи, а ЛС – лише природномовні.

Будь-яка семіотична система, у тому числі й мова, на думку науковця, характеризується такими показниками:

- операторний спосіб – спосіб, за допомогою якого система впливає або завдяки чому вона сприймається;
- сфера дії – сфера дії, в якій система є обов'язковою та повністю визнається;
- природа та число знаків;
- тип функціонування – це відношення, що поєднує знаки та надає їм функціональної потужності.

Етапи становлення лінгвосеміотики як науки

Витоки європейської лінгвосеміотики, як і традиційної семіотики сягають часів античності. Це підтверджує той факт, що ще Аристотель називав слова безпосередніми знаками, представленням того, що знаходиться в душі. У діалозі Платона «Кратил» розглядалася проблема встановлення зв'язку знака з позначеним: природного чи довільного. Це питання звичайно пов'язують із поглядами Геракліта Ефеського, який висував ідею слова-логосу як скарбниці знання, і Демокрита, який трактував такий зв'язок крізь призму людського світобачення. Діалог став початком дискусії між представниками двох концепцій: тесеї, яка відстоювала довільний зв'язок речей, виходячи з ідеї Платона щодо Номосу – закону, принципу, який упорядковує Логос, ім'я; і фісеї, що апелювала до природного зв'язку імен і речей (річ позначена словом не випадково, адже воно відображає її суть).

Дещо пізніше, а саме після обґрунтування стоїками сутності поняття мовного знака з вказівкою на дві його сторони: позначене й позначення, тобто те, що сприймається, і те, що під цим розуміється, й зароджується безпосередньо ЛС. Її фундаторами стали Фердинанд де Соссюр (Європа), Чарльз Пірс та Вей Уїтні (США). Не менш вагомою у ЛС стала й загальносеміотична концепція Ч. С. Пірса про 10 типів знаків

У 20-х рр. ХХ ст. учені, спираючись на вже відомі розробки в галузі семіотики, зробили спробу проводити семіотичні дослідження під кутом зору інших наук, що перебувають на стику із знаковою теорією. Проте найбільш удалою видалася спроба Карла Бюллера, який запропонував комунікативну модель знака, що й стала точкою відліку розвитку лінгвосеміотичних учень, оскільки в цій моделі знак пов'язується з комунікативною ситуацією, текстом та дискурсом.

Проблемні питання сучасної лінгвосеміотики

Зважаючи на те, що у фокусі лінгвосеміотичних досліджень перебувають мовні знаки, то й проблемне коло цієї науки сконцентровано навколо зазначеного поняття. Такої думки дотримується український лінгвіст Олена Селіванова, яка у своїй енциклопедії «Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми» подає узагальнений аналітичний огляд ключових проблем лінгвосеміотики, що на сьогодні вважаються дискусійними.

Головних проблем сучасної лінгвосеміотики налічується лише п'ять. Назвемо та визначимо їхній суперечливий статус.

Першим лінгвосеміотичним питанням є *характер зв'язку мовного знака з позначеним* (відображальний чи репрезентативний), щорозглядається залежно від методологічних засад дослідження, виходячи зі здатності ідеального бути відображенням реальної дійсності. Як відомо, мовний знак є кодом коду сфери свідомості людини, що значною мірою віддаляє його від світу речей і ставить під сумнів його відображальну здатність. Платон називав функцію слів репрезентативною, акцентуючи тим самим на генезі знака як представника світу речей.

Друге лінгвосеміотичне питання передбачає з'ясування того, *що саме представляє (заміщує) мовний знак: річ, предмет, поняття чи концепт*. Це питання пов'язане із середньовічною дискусією номіналістів і реалістів щодо процесу означування загальних й одиничних імен.

Третє лінгвосеміотичне питання стосується *антиномії природного чи конвенційного*, довільного зв'язку знака й позначеного, яка була предметом дискусії представників двох течій часів античності – фісеї та тесеї, про що вже говорилося.

Четверте питання стосується саме *опозиції довільності й невинадковості мовного знака* в мовній системі, тобто його мотивованості й немотивованості іншими знаками мови.

П'яте лінгвосеміотичне питання з'ясовує *довільний чи детермінований характер вибору мотиватора знака* в мовній системі.

Основні категорії лінгвосеміотичних досліджень

Текстуальність. Поняття «текст» з'явилося в лінгвістиці та стало одним із ключових її термінів лише у другій половині ХХ ст. Під ним варто розуміти результат мовленнєвої діяльності, у якій текст є «посередником» між адресантом та адресатом комунікативного процесу. Так, наприклад, записка, залишена матір'ю дочці, у якій повідомляється про те, що необхідно купити в магазині, для лінгвістів та семіотиків вважатиметься повноцінним текстом, у якому функціонують знаки мовного семіозису, а для культурологів такий текст не представляє інтересу, адже художньої цінності для культурологічного процесу в ньому немає. В цьому й полягає різниця між текстом та твором.

Контекстуальність. Із семіотичної точки зору існують такі типи контекстів, встановлені Ольгою Орловою, у межах яких функціонують певні знакові елементи мови:

- контекст епохи, у якому автор стикається з ситуаціями, прототипами, емоційними реакціями (переважають знаки-копії);
- контекст картини світу, у якому автор відбиває специфіку власного пізнання та освоєння реальності, вказує на свої враження та емоції, що стали передумовою для написання певного сюжету (переважають знаки-символи);

- контекст автора як творця художнього твору, який дає оцінки зображуваному (переважають знаки-індекси);
- контекст персонажа, який перебуває у чітко заданій системі обставин та подій (переважають знаки-символи та знаки-індекси);
- контекст читача як учасника комунікації (переважають знаки-індекси);
- контекст тексту твору (переважають знаки-символи).

Інтертекстуальність. Інтертекстуальність як семіолінгвістичне явище передбачає «наявність у певному тексті слідів інших текстів», тобто текст завжди перебуває у діалогічному зв'язку з іншими текстами.

Гіпертекстуальність. Уперше термін «гіпертекст» уведений до наукової думки 1965 р. американським соціологом Теодором Нельсоном на позначення тексту, що має декілька змістових гілок та покликаній виконувати певні дії за запитом. У широкому розумінні гіпертекстом може бути будь-яка повість, словник чи навіть енциклопедія, у текстовій структурі яких подано посилання на інші фрагменти тексту, що деякою мірою стосуються позначуваного поняття. Крім того, гіпертекст передбачає представлення інформації за допомогою так званої мережі гнізд, у якій читач може засвоювати певні смисли, значення, знання нелінійним шляхом.

Інфотекстуальність. Будь-який текст виступає передусім інформаційним ресурсом, через що до основних категорій ЛС доцільно уналежнити й інфотекстуальність.

Самостійна робота. Дайте відповідь на питання: Чим зумовлена різновекторність поглядів учених на питання типологізації мовних знаків?

ЛЕКЦІЯ

Тема: Семіотичний континуум та простір семіозису: дискусійні питання.

Мета: навести дефініції понять «семіотичний континуум», «мовленнєвий континуум», «семіозис», «семіосфера»; назвати та схарактеризувати типи моделей семіозису; пояснити принцип кваліфікації складників мовленнєвого континууму в лінгвістичній системі художнього твору.

Методи: пояснення, аналіз, дедукція, конкретизація, узагальнення, бесіда.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації, опорна схема.

Основна література:

1. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
2. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
3. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций: Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект; Трикста, 2006. – 526 с.

Допоміжна література:

1. Воробйова О. П. Еволюція образу тексту у філологічних студіях / О. П. Воробйова // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. IV (92). Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – С. 125–130.
2. Казакова О. Семіосфера як антропокультурний феномен / О. М. Казакова // Філософські обрії. – 2013. – № 30. – С. 126–132.
3. Капічіна О. О. Феномен семіозису: історико-теоретичний аспект [Електронний ресурс] / О. О. Капічіна. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2010_3/3.pdf; Назва з екрана.

4. Максимов В. В. Семиосфера / диалог (Семиотика Ю. М. Лотмана и философия слова М. М. Бахтина в контексте металингвистического анализа) / В. В. Максимов // Филологические исследования. – 2007. – № 9. – С. 172–185.
5. Микитинец О. И. Семиотический континуум: семиосфера – культура – текст / О. И. Микитинец // Вісник СевДТУ. Вип. 94: Філософія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2009. – С. 87–89.
6. Полулях Ю. Ю. Семіосфера як семіотична реальність (до концепції А. Соломоніка) / Ю. Ю. Полулях // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Культурология. Политология. Социология». – Т. 24 (65). – 2012. – № 1–2. – С. 102–122.
7. Соломоник А. Функции знаков, знаковых систем и семиотической реальности / А. Соломоник // Философия знаковых систем и язык. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – С. 244–250.

План:

1. Поняття семіотичного континууму в колі лінгвістичної проблематики.
2. Мовленнєвий континуум та його складники.
3. Простір семіозису: комунікативні виміри.
4. Моделі семіозису тексту.

Поняття семіотичного континууму в колі лінгвістичної проблематики

Центральне місце в термінологічному апараті семіотики як науки посідає поняття семіотичного континууму. У філологічних науках цей термін часто ототожнюється з іншими: «сфера мислення» (Юрій Лотман), «семіотичний континуум» (Чарльз Морріс), «простір людської діяльності» (Олексій Леонтьєв), «когнітивне поле» (Поль Верт), «соціокультурний вимір» (Тамара Дрідзе), «комунікативний простір» (Світлана Борисова, Джон Гамперц, Станіслав Гюнтнер, Світлана Дацюк, Ольга Кубрякова, Григорій

Почепцов, Г. Пшегусова, Ірина Сафіулліна, Марія Федотова, Ламі Ербринг) тощо. Це й зумовлює існування низки поглядів на трактування цього терміна. Зокрема український мовознавець Ірина Сілютіна кваліфікує семіотичний континуум як послідовність знаків, символів, текстів, документних потоків, дискурсів, що плавно переходять один в одній. Класичним прикладом цього визначення є спектр райдуги, в якому одразу неможливо визначити, де закінчується, наприклад, оранжевий колір і починається червоний. Проектуючи це твердження на лінгвістичну площину, варто сказати, що семіотичний континуум є і в текстах художньої літератури. Так, часто виникають труднощі під час вичленовування тексту з твору.

Мовленнєвий континуум та його складники

З поняттям семіотичного континууму тісно пов'язаний феномен мовленнєвого континууму. За словами професора Вікторії Михайленко, будь-який мовленнєвий континуум – дискурс, висловлювання, що складається з двох центрів – диктуму та модусу (терміни Шарля Балі).

У свою чергу, диктум – предметно-логічний зміст висловлювання, що співвідноситься з описом певної ситуації, тоді як модус виражає відношення ситуації до дійсності (об'єктивна модальність), а також відношення мовця до дійсності (суб'єктивна модальність).

Модальність трактується як відношення, що встановлюється мовцем між змістом висловлювання й об'єктивною дійсністю. Щодо співвідношення з об'єктивною дійсністю слід розмежовувати об'єктивну та суб'єктивну модальність. Об'єктивна модальність – це відношення повідомлюваного до того чи іншого плану дійсності: те, про що повідомляється, мислиться як реальне чи як ірреальне, тобто можливе, бажане. Суб'єктивна модальність – це відношення мовця до висловлюваного. Суб'єктивно-модальне значення передбачає посилення експресивної оцінки, переконаність або непевність, згоду чи незгоду.

Вато сказати, що континуум в мовленнєвій площині має часово-просторову маркованість. У цьому контексті слушною є думка Георгія Бенкендорфа про те, що за допомогою континууму аналізуються два взаємопов'язаних аспекти тексту:

- онтологічний, де йдеться про об'єктивні час і простір, в яких існує макротекст (диктум);
- гносеологічний, тобто специфічне відображення в концептах усього тексту разом із відображенням простору і часу, в яких вони перебувають (модуси).

Простір семіозису: комунікативні виміри

Доволі часто предметом сучасних наукових розвідок із семіотики виступає семіозис. Уперше це поняття з'явилося ще в часи античності. Цим терміном користувалися давньогрецькі фізіологи, зокрема Гален із Пергама для встановлення медичного діагнозу, тобто семіозис означав інтерпретацію симптомів. Стародавні греки вбачали в значенні цього терміна такий сенс: семіозис – це те, що виступає як знак; семіозис – це те, на що вказує знак або до чого він відсилає; семіозис – це вплив, у силу якого певний предмет виявляється для інтерпретатора знаком.

Ідея семіозису виражає саму суть відношень між знаком і зовнішнім світом, тобто об'єкт репрезентації існує, але він вилучений і недосяжний, виступаючи немов «захованим» у черзі семіотичних медіацій. Однак пізнання цього об'єкта можливо лише через дослідження породжених їм знаків у конкретно визначеному просторі. В цьому зв'язку виникає потреба вивчення простору семіозису, зумовленим континуумними відношення його знаків-складників.

Слід зауважити, що процес побудови простору семіозису відбується за трьома етапами:

- I етап: первинний авторський семіозис, у результаті якого породжується (створюється) вихідний текст;
- II етап: семіозис текстових знаків, у результаті чого текст стає твором;
- III етап: семіозис реципієнта як одержувача вихідного тексту, його результатом є «модель вихідної думки сприйняття й розуміння».

Моделі семіозису тексту

Наведені вище механізми породження простору семіозису, тобто етапи, відображаються в його різних моделях, ілюструючи загалом образ тексту в читацькій уяві та висвітлюючи при цьому різні ракурси художнього твору. Типологія моделей семіозису розроблена Ольгою Воробйовою.

Першим типом семіозису є *антропоморфна модель*, що відбиває такі конструкти семіотичної реальності художнього твору:

- гносеологічний, де текст мислиться як гомеоморфне, фрактальне утворення, як своєрідна голограма світу та всесвіту. Істотною властивістю художнього тексту є те, що він знаходиться у відношенні подвійної подібності: він подібний до певного зображуваного фрагменту життя – частини всесвітнього універсуму, і він подібний до всього цього універсуму;
- мнемонічний, де текст виступає не лише як генератор нових смислів, а й конденсатор культурної пам'яті. Текст має здатність зберігати пам'ять про свої попередні контексти;
- ігровий, коли художній текст перетворює читача на час читання в людину того ступеня близькості, на який він бажає вказати, і при цьому відбувається своєрідна гра між реальною і заданою автором художнього тексту читацькою прагматикою.

Другим типом семіозису вважається *топологічна модель*, що складається з двох складових частин – простору та сфери.

Третім типом семіозису є його *космологічна модель*, у межах якої текст сприймається як мовний артефакт, простір якого заповнений «уламками різних структур, що вільно рухаються, однак стало зберігають у собі пам'ять про ціле». У цьому випадку просторовість тексту регламентується його темпоральними складниками.

Ще одним типом семіозису є його т. зв. *ноосферна модель*, що відображає колективний інтелект, своєрідний мислячий пласт земної оболонки. Ця модель семіозису яскраво представлена в картинах світу певної культури чи ментальної групи, а також її окремими концептами. Так, наприклад, у картині світу українців вагому роль відіграють чумацькі пісні.

Останнім типом модельованості семіозису є *теологічний образ тексту*, відповідно до якого художній текст тлумачиться як акт створення світу, такого світу, в якому закладено механізми непередбачуваного саморозвитку, або як модель такого світу. Тут, однак, семіотичні й когнітивні грані згаданого образу дещо розходяться. Семіотична складова теологічного образу тексту фокусується на ідеї єдності, скомпресованості тексту, що, з одного боку, перетворюється на смислове ціле з «розмазаним» по всьому простору семантичним змістом, тобто тяжіє до перетворення на єдиний знак – носій смислу, з другого – подібно до зерна, що містить у собі програму майбутнього розвитку, не є застиглою і незмінно рівною собі даністю. Когнітивна ж складова теологічного образу тексту висвітлює ідею розгорнутості, множинності його світів. Зауважимо, що побудову такої моделі доцільного здійснювати для текстів теологічного характеру, тобто святих писань.

Самостійна робота. Здійснити огляд наукової літератури та знайти інші типи моделей семіозису.

ЛЕКЦІЯ

Тема: Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання.

Мета: висвітлити сутність термінологічної одиниці «семіосфера» та суміжних із нею понять; дати уявлення структуру семіосфери на основі аналізу концепцій відомих семіологів; обґрунтувати принципи моделювання семіосфери.

Методи: пояснення, аналіз, дедукція, конкретизація, узагальнення.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації.

Основна література:

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : Учебник; Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – 2-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 496 с.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт [пер. с фр.] / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 616 с.
3. Ділі Дж. Основи семіотики / Дж. Ділі ; пер. з англ. та наук. ред. А. Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
4. Каяниди Л. Г. Структура пространства и язык пространственных отношений в поэзии Вячеслава Иванова : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01 / Леонид Геннадьевич Каяниди. – Смоленск, 2012. – 185 с.
5. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
6. Салимова Д. А. Время и пространство как категории текста: теория и опыт исследования (на материале поэзии М. И. Цветаевой и З. Н. Гиппиус) : монография / Д. А. Салимова, Ю. Ю. Данилова. – М. : Флинта, Наука, 2009. – 200 с.
7. Топоров В. Н. Пространство и текст / В. Н. Топоров // Текст: семантика и структура. – М., 1983. – С. 227–284.

8. Успенский Б. А. Ego Loquens: Язык и коммуникационное пространство / Б. А. Успенский. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2007. – 320 с.

Допоміжна література:

1. Барабошина Н. В. К методологическому обоснованию понятия «хронотоп» / Н. В. Барабошина // Вестник ОГУ. – 2012. – № 7 (143). – С. 243–247.
2. Борисова С. А. Пространство текста как материального объекта / С. А. Борисова // Вестник ОГУ. – 2003. – № 4. – С. 158–162.
3. Бороздина И. С. Пространство как основная категория бытия в языковом отражении [*Электронный ресурс*] / И. С. Бороздина. – Режим доступа : <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/012-001.pdf> ; Название с экрана.
4. Зайнетдинова Р. А. Производство и интерпретация значения внутри культуры, семиотика и область ее применения [*Электронный ресурс*] / Р. А. Зайнетдинова // Режим доступа : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4398/2/sf-to40-04.pdf> ; Название с экрана.
5. Кандрашкина О. О. Категории пространства, времени и хронотопа в художественном произведении и языковые средства их выражения [Текст] / О. О. Кандрашкина // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Филология. – Т. 13. – 2011. – № 2 (5). – С. 1217–1221.
6. Павлова О. Д. Семиосфера как результат и развитие культуры [*Электронный ресурс*] / О. Д. Павлова // Режим доступа : <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/15/image/15-058.pdf> ; Название с экрана.
7. Петрович М. А. «Семиотический компромисс» между текстом и миром (роман Вештица Венко Андоновского) [*Электронный ресурс*] / М. А. Петрович // Вестник Челябинского государственного

- университета. Филология. Искусствоведение. – 2009. – Вып. 35. – С. 129–135. – Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/168/021.pdf>;
Название с экрана.
8. Соломоник А. Б. Словарь семиотических терминов [*Электронный ресурс*] / А. Б. Соломоник. – Режим доступа : <http://it-claim.ru/Persons/Solomonick/DictionarOfSemiotictermsRus.pdf> ;
Название с экрана.
9. Чертов Л. Ф. Особенности пространственного семиозиса / Л. Ф. Чертов // *Метафизические исследования*. – Вып. 11. Язык. – СПб., 1999. – С. 140–155.

Семіосфера при цьому впливає як на формування соціокультурного простору, так і на творення особистих ідентичностей, стаючи, таким чином, антропокультурним утворенням.

Соціокультурна дійсність може розглядатися з точки зору функціонування в ній знаків та символів, які надають їй смислу. У цьому сенсі вона постає як сигніфікативна система, окремі частини якої можна розуміти як групи означників. Так, за словами Лідії Павлюк, «культуру як сигніфікативну систему й окремі тенденції у ній пізнають через групи означників – ланки сигніфікативної мережі: *означники багатства* – розкішний дім, автомобіль; *означники інтелекту* – досконале мовлення, книга, комп'ютер, окуляри; *означники кохання* – погляд, зітхання, троянда; *означники радянськості* – черга біля магазину, засідання парткому; *означники українськості* – *пісня, калина, козак*». Таким чином, соціокультурне буття постає певним «простором семіозису», в якому накопичуються та розкриваються смисли культури. Простір семіозису є вузьким поняттям. Для проведення ґрунтовних і масштабних лінгвосеміотичних досліджень використовують поняття «семіосфера».

План:

1. Зміст та обсяг поняття «семіосфера».
2. Семіосфера в концепції Ю. Лотмана.
3. Семіосфера в розумінні А. Соломоника.
4. Семіосфера та її суміжні поняття.
5. Принципи моделювання семіосфери.

Зміст та обсяг поняття «семіосфера»

В низці лексикографічних праць сучасності поняття «семіосфера» дефінується із трьох позицій:

- 1) семіотичний простір, у якому задіяні знаки культури;
- 2) необхідна передумова мовної (мовленнєвої) комунікації;
- 3) (у прикладному аспекті) поле, в якому функціонують адресат, адресант комунікації та наявний канал передачі інформації.

Семіосфера в концепції Ю. Лотмана

У своїй фундаментальній праці «Внутри мыслящих миров: человек – текст – семиосфера – история» Юрій Лотман репрезентує власні погляди на природу текстового простору художнього твору, вводячи новий термін на позначення цього феномену – *семіосфера*. На його думку, семіосферою слід вважати множину мов, кожна з яких – осередок семіотичного простору. В такому разі, мова є лише функцією семіосфери, оскільки вона служить для репрезентації реальної дійсності, моделювання значущих рис людини як учасника спілкування та опису семіотичного простору зокрема, тому поза семіосферою не існує комунікації та мовної системи взагалі.

Семіосфера в розумінні А. Соломоника

Головною функцією семіосфери Абрам Соломоник вважає трансляцію знакових систем, створених у межах певної культурної традиції, в іншу культурну традицію, не знайому із цими знаковими системами, які

відтворюються в системі нової культури з іншим семіотичним наповненням: «Так, створення алфавітної писемності мало місце на Близькому Сході, хоча дуже скоро (у масштабах світової історії) перекинулося на інші географічні ареали, де було успішно освоєне для навчання грамоті і зміни всього культурного ландшафту в тих країнах, що сприйняли алфавітне письмо. Десятирічне позиційне числення було винайдене в Індії, звідки з часом проникло в інші країни світу. То ж стосується одиниць виміру різних величин (фізичних, хімічних тощо), як, втім, і загальної для всіх наук термінології. Поширення християнства було супроводжено перекладом Святого писання різними мовами народів світу, при цьому воно повністю змінювало духовний потенціал населення країн, де жили ці народи».

Позиція Абрама Соломоника щодо трактування поняття семіосфери є доволі репрезентативною для сучасної філософсько-культурологічної та соціологічної думки.

Семіосфера та її суміжні поняття

Хронотон. Аналізуючи твори великих епічних форм та вивчаючи їхню просторову організацію, Михайло Бахтін вводить до термінологічного апарату літературознавства та семіотики поняття хронотопу, що стало поштовхом розвитку філологічних досліджень, у яких спостерігається тенденція до синтезу понять простору та часу.

Зауважимо, що спочатку слово *хронотон*, уведене радянським фізіологом Олександром Ухтомським, використовувалось у галузі біології, пізніше – в теорії відносності Альбертом Ейнштейном для обґрунтування можливості викривлення простору за рахунок зміни часового ходу. Однак у теорії Михайла Бахтіна хронотон кваліфікується як «суттєвий взаємозв'язок часових та просторових відношень, художньо осмислених у літературі». Розглядаючи явище хронотопу в лінгвальній площині, доцільно трактувати

його, за твердженням Олени Селіванової, як регулятор меж часу та простору, в рамках якого відбуваються всі події.

Точки семіотичного простору. Ця наукова концепція просторово-часовою домінантою розроблена Борисом Успенським. Автор цієї наукової гіпотези постулює розуміння простору тексту як «результату взаємодії множини точок зору – автора, персонажа, одержувача». В цьому аспекті необхідно наголосити на тому, що така структурна схема простору вибудовується за аналогією до універсальної моделі комунікації з тієї лише різницею, що посередником у спілкуванні є не текст, а персонаж, який за допомогою кодів та знаків змодельований у тексті.

Шляхи семіотичного простору. Досліджуючи структуру тексту, Володимир Топоров у цьому аспекті повністю підтримує думку Юрія Лотмана. Однак, окрім центру та периферії, вчений виокремлює в тектоніці ще й «шлях», оскільки «простір визначається через сукупність шляхів, що можуть знаходитися у ньому (власне шлях значною мірою співвіднесений із типом персонажа, який може стати суб'єктом шляху)». Таким чином, шлях у творі виконує роль зв'язки центру та периферії, а тому за характером художньої репрезентації таких шляхів можна встановити основні ознаки тексту. Насамперед до таких ознак належать неоднорідність, цільність та зв'язність.

Принципи моделювання семіосфери

Основні принципи моделювання семіосфери сформульовано та обґрунтовано Віктором Агеевим, який довгий час займався дослідженням соціальних комунікацій. Розглянемо їх.

Перший принцип полягає в тому, що суспільна свідомість як соціальна форма процесу відображення перебуває в діалектичній єдності із суспільно-практичною діяльністю й комунікацією. Це діалектична єдність тріади «суспільна свідомість – суспільно-практична діяльність – комунікація»

Другий принцип Віктор Агеєв формулює так: «рух соціальної інформації реалізується засобами комунікаційних систем, таких як мова, фольклор, словесність, письмо, література, музика, танець, образотворче мистецтво, властивості й функціональні можливості яких визначаються особливостями та властивостями покладених в їхню основу знакових систем». Семантична інформація, що постає в подібних формах, виступає семіотичним контекстом, у якій присутня людина, а матеріальним виразом цього контексту є текст. І не тільки як твір культури чи мистецтва, не тільки як культурний артефакт, а як наслідок діяльності людської свідомості.

Третім принципом побудови узагальненої моделі семіосфери є те, що у процесі спілкування (комунікації) завжди наявні невербальні компоненти, що відіграють важливу роль у формуванні контексту, який розуміється як єдність семантичної інформації та усвідомленого відношення до неї людини. Якщо у словесності, письмі, літературі реалізовані вербальні компоненти, то в низці семіотичних систем реалізовані образні компоненти, такі як музика, образотворче мистецтво тощо. Існують й моделі, в яких значущим є поєднання вербального та невербального компонентів семіотичної моделі.

Останній принцип, за твердженням Віктора Агеєва, такий: в основі взаємозв'язків форм руху інформації лежить принцип діалогізму. На думку дослідника, діалог поєднує в собі різні способи обміну інформації – як вербальний, так і наглядно-образний, що важливо враховувати під час побудови узагальненої семіосфери. У контексті згаданих інформаційних трансформацій суспільства та становлення інфосоціуму виникає цікавість до комп'ютерної семіотики, що досліджує вже гіпертекстові структури.

Самостійна робота. Підготувати відповідь на такі питання:

1. Код як конститuent семіосфери.
2. Типи кодів та їхній вплив на формування семіосфери тексту.

ЛЕКЦІЯ

Тема: Комунікативна семіотика та її синкретичний характер.

Мета: засвоїти інформацію про завдання та проблеми комунікативної семіотики; усвідомити значення та роль основних семіотичних моделей комунікації; навчитися диференціювати та характеризувати знаки вербальної та невербальної семіотик.

Методи: пояснення, аналіз, дедукція, порівняння, конкретизація, узагальнення.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації.

Основна література:

1. Барт Р. *S/Z*: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд.– М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры: учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
3. Семиотика : пособие для студентов / Автор-составитель Скрипник К. Д. – Ростов-на-Дону : РИО Ростовского филиала Российской таможенной академии, 2000. – 127 с.
4. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства) / Ю. С. Степанов; отв. ред. В. П. Нерознак. – М. : «Наука», 1985. – 336 с.
5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна література:

1. Лікарчук Н. В. Базові семіотичні моделі комунікації / Н. В. Лікарчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні

науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2015. – Вип. 16. – С. 69–74. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2015_16_15.

2. Петрушова Н. Код у структурі комунікативного акту / Н. Петрушова // Філологічні науки. – 2015. – № 9. – С. 78–84.

Мотивація навчальної діяльності студента. Із другої половини ХХ ст. лінгвістика починає перетворюватися із науки про мову як замкнуту семіотичну систему на теорію про людське спілкування та мислення.

Актуальним стає вивчення проблеми функціонування мови, особливості її використання в різних ситуаціях спілкування, різних соціальних групах і культурах. Значну увагу дослідники зосереджують на ролі мови у життєдіяльності людей, пізнанні людиною світу, передаванні повідомлень за допомогою новітніх технологій. Так з'являються наукові теорії, зокрема теорія мовної комунікації, що також піддається численним семіотичним аналізам.

План:

1. Комунікація та її місце у сфері семіотичних досліджень.
2. Код як семіотичний складник комунікативного акту.
3. Типологія комунікативних кодів.
4. Семіотичні моделі комунікативної кооперації.

Комунікація та її місце у сфері семіотичних досліджень

Теорія мовної комунікації спрямована на функціонально-комунікативний опис мови, що зумовлює необхідність не лише інтегрувати характеристики типологічного плану внутрішньої організації мовних одиниць, визначити різні мовні одиниці з погляду фонетики, морфології і синтаксису, а й врахувати всі чинники (соціальні, психологічні, когнітивні,

культурні, ситуативні тощо), сукупність яких детермінує функціонування певної одиниці мовної комунікації в конкретних комунікативних умовах. Її визначають як науку нового типу з огляду на міждисциплінарний характер: вона є складовою загальної теорії комунікації, яка опосередковує зв'язки з філософією, логікою, риторикою, теорією інформації, кібернетикою, психологією, культурологією, соціологією тощо і водночас спирається на теоретичні доробки споріднених напрямів лінгвістики, насамперед прагмалінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики, паралінгвістики, дискурсології, етнолінгвістики тощо.

Семіотика займається знаковим аспектом комунікації. Значну частину семіотичної термінології («знак», «символ», «індекс», «значення», «референт», «код», «медіум» та ін.) активно використовують для дослідження комунікативних процесів. З погляду семіотики, особливістю семіотичного типу аналізу стає намагання знайти сталі одиниці коду – знаки, зрозуміти особливості їхнього поєднання в одиниці вищого рівня, знайти особливості їхнього використання комунікантом. Проблеми комунікації, на думку дослідників, виникають через непорозуміння, зумовлені неадекватним сприйняттям знаків, специфікою певних знакових структур, неправильним уживанням знаків. Семіотика цікава теорії комунікації ще й тому, що дає змогу об'єднати зусилля під час аналізу складних комунікативних процесів, побудованих на передаванні інформації відразу багатьма каналами.

Код як семіотичний складник комунікативного акту

Як відомо, структурною одиницею спілкування як форми двосторонньої взаємодії є комунікативний акт.

У власне лінгвістичних дослідженнях його структури виокремлюють три найважливіші складники: комунікатор (K_r) – суб'єкт, який передає повідомлення; комунікант (K_t) – суб'єкт, який сприймає повідомлення; і,

власне, саме повідомлення – задане як певна послідовність знаків, тобто текст (Т).

Типологія комунікативних кодів

Критеріями для диференціації кодів, що використовуються в комунікативних процесах, можуть бути 1) ступінь поширення конвенції, 2) «характер домовленості», 3) природа носія та сфери використання, 4) структура, 5) комунікативна стратегія, 6) когнітивна стратегія, а також 7) змістова експлікація. Виокремимо й схарактеризуємо типи кодів відповідно до зазначених критеріїв.

1. За ступенем поширення конвенції виокремлюють **загальні** (широкі) та **авторські** (обмежені) коди.

2. Беручи до уваги «характер домовленості», коди можна поділити на **односторонні** та **двосторонні**, де перші передбачають наявність тільки того, хто говорить (пише) чи того, хто слухає (пише), а другі є прийнятими лише за конвенцією, тобто згодою між адресантом та адресатом комунікації.

3. Залежно від природи носія та сфери використання більшість учених (Олена Бразговська, Дмитро Гудков, Юрій Лотман, Анатолій Садохін) поділяє коди на шість типів: **вербальні**, що функціонують у граматиках природних мов; **тілесні**, що ґрунтуються на правилах інтерпретації виразу обличчя, жестів, руху очей; **поведінкові**, представлені протоколами, ритуалами, рольовими та спортивними іграми, **мас-медійні**, основними елементами яких є фотографії, телебачення, кінематограф, радіо, газети, журнали, рекламні вивіски; **регуляторні**, що визначаються правилами дорожнього руху та виступають кодами різних сфер людської діяльності; **естетичні**, що застосовуються в художній творчості та виступають як конвенції створення різноманітних текстів.

4. За структурою коди бувають **прості** та **складні**.

5. Залежно від комунікативної стратегії Умберто Еко пропонує розрізняти коди 11 типів: коди **сприйняття**, коди **впізнання**, коди **передачі**, **тональні** коди, **іконічні**, **іконографічні** коди, коди **смаку** та **сенсорні** коди, а також **риторичні**, **стилістичні** та коди **безсвідомого**.

6. За когнітивною стратегією виокремлюють **буквений**, **звуковий** і **мовленнєворуховий** типи кодів. Така класифікація розроблена Миколою Жинкіним під час аналізу процесів розуміння мовлення.

7. Враховуючи особливості змістової експлікації, Ролан Барт у 1970 році представив науковому світу класифікацію кодів, у межах якої виокремив п'ять типів: **герменевтичний** (енігматичний або код загадки), **семічний** (комунікативний), **символічний** (асоціативний), **проайретичний** (акціональний або код дії) і **гномічний** (культурний). Класифікацію французького семіотика, як правило, застосовують для семіотичного аналізу вербальної комунікації, оскільки маркерів невербаліки в ній не представлено.

Семіотичні моделі комунікативної кооперації

Переважно семіотичні моделі комунікації побудовані на використанні візуальних або іконічних знаків, хоча часто на фоні використання цих «повідомлень без кодів» для наведення останніх штрихів використовуються й вербальні знаки.

Найвідомішою є *модель Романа Якобсона*, який описав її як «модель мовної комунікації» у вигляді шести факторів, й хоча ці фактори є доволі відомими. Кожному із цих факторів відповідає певна функція мови:

- 1) емотивна, яка пов'язана з адресантом, який передає своє експресивне ставлення до певної події чи явища на рівні інтонацій, які однозначно зчитуються аудиторією;
- 2) конотативна функція, яка відображає орієнтацію на адресанта та чинить безпосередній вплив на співрозмовника;
- 3) фатична, яка спрямована на підтримку не інформації, а контакту;
- 4) метамовна, що пов'язана з певним кодом, який дає можливість дізнатися про значення слова за допомогою метафор;
- 5) поетична, яка переважно орієнтується на форму, ніж на зміст повідомлення;
- б) реферативна (когнітивна), яка акцентує увагу на контексті і посилається на об'єкт, про який ідеться в повідомленні.

Названі функції наповнені комунікативним актом, але в разі відправлення повідомлення одна з них стає титульною й тоді ми починаємо розрізняти сам текст, віднісши його до певного текстового жанру. Роман Якобсон уважав, що для візуальних знаків найважливішим є просторовий вимір, а для слухових – часовий.

Відомою також є *модель Юрія Лотмана*, професора Тартуського університету (Естонія). Зокрема Юрій Лотман критикував модель Романа Якобсона, оскільки, на його думку, вона не дозволяла під час передачі повідомлень виникати чомусь новому. Крім того, Юрій Лотман критикував Романа Якобсона за підміну поняття «мова» та поняття «код».

Актуальною у вивченні процесів комунікації є *модель Ролана Барта*, що отримала назву міфологічної. Описуючи сучасні «міфи» Ролан Барт із технічної точки зору визначає їх як сукупність конотативних означників, що утворюють матеріальний рівень дискурсу.

Цікавою є *модель Умберто Еко*, який високо оцінив роль візуальної комунікації й значно меншу роль відвів лінгвістиці в семіотичному аналізі. На думку Умберто Еко, іконічний (візуальний) знак (знак-копія), що схожий

на зображення предмета, не повністю передає всі характерні риси предмету. Так, візуальному знаку мають бути властиві такі типи характеристик, як оптичні (видимі), онтологічні (уявні) та умовні. В комунікації використовують не окремі знаки, а їхні сполучення. Таке об'єднання знаків у систему ґрунтується на декількох критеріях: спільності функцій, схожості форм та подібності структур. Саме знакова система складається з набору елементарних знаків, відносин між ними, правил їхнього комбінування та правил функціонування. Знаки-копії об'єднуються за принципом схожості, подібності предмета та його позначення.

Самостійна робота. Здійснити лінгвосеміотичний аналіз вербального мовлення та невербальної поведінки українського політика (на вибір).

ЛЕКЦІЯ

Тема: Новітні напрями семіотичних досліджень.

Мета: сформулювати уявлення про завдання та проблеми біо-, етно- та семіотики культури; назвати та схарактеризувати етапи розвитку біо-, етно- та семіотики культури; дати оцінку доробку персоналіїв вищезазначених напрямів.

Методи: пояснення, аналіз, дедукція, конкретизація, узагальнення.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації.

Основна література:

1. Капічіна О. О. Музична семіотика: теоретико-методолгічний досвід західних шкіл [Електронний ресурс] / О. О. Капічіна // Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Phd/2011_13/8_Kap.pdf ; назва з екрана.

2. Левченков Д. О. Эстетичний семіозис в образотворчому мистецтві : дис. ... канд. філософ. н. : 09.00.08 / Дмитро Олександрович Левченков ; Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. – Сєвєроднецьк, 2015. – 212 с.
3. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык, природа, культура : курс лекций : учеб. пособие / Н. Б. Мечковская. – М. : Академия, 2004. – 432 с.
4. Семиотика : учеб. пособие к лекц. занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
5. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка : семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335 с.

Допоміжна література:

1. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Флорій Сергійович Бацевич. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com> ; Назва з екрана.
3. Мид Дж. Г. От жеста к символу / Дж. Г. Мид. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 215–224.
4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурна коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 166 с.
6. Чертов Л. Ф. Визуально-пространственные коды в изобразительном искусстве / Л. Ф. Чертов // Вестн. С.-Петербур. ун-та. Сер. 6. – Вып. 1. – СПб., 2003. – С. 51–59.
7. Шапиро М. Некоторые проблемы семиотики визуального искусства Пространство изображения и средства создания знака-образа /

М. Шапиро // Семиотика и искусствоведия / сост. и ред.
Ю. М. Лотмана и В. М. Петрова. – М. : Мир, 1972. – С. 136–163.

План:

1. Біосеміотика як найдавніша семіотична система.
2. Етносеміотика та комунікація етносів.
3. Семіотика культури:
 - а) семіотика релігії;
 - б) семіотика танцю;
 - в) семіотика музики.

Біосеміотика як найдавніша семіотична система

Біосеміотика в сучасній науковій парадигмі має два вектори розвитку:

1) наука, що досліджує властивості, ознаки та функції знаків і знакових систем (знакові процеси) в живих системах; 2) напрям, що займається вивченням систем сигналізації (комунікації) тварин, у т.ч. нижчих тварин і комах, тобто досліджує системи, побудовані на природних знаках, або знаках так чи інакше важливих для існування самого організму, тобто біологічно суттєвих (біологічно релевантних).

Біосеміотика – це міждисциплінарна сфера теоретичних і емпіричних досліджень, що аналізують комунікації і значення, смисли в живих системах. Знакові процеси, в масштабах від молекулярних до екологічних і еволюційних, вивчалися протягом всієї історії біології, однак при цьому описи інформаційно-комунікативних аспектів живих систем дуже часто вважали лише метафоричними, гадаючи, що суть їх можна зрозуміти за допомогою фізичних і хімічних описів. У біосеміотиці, навпаки, інформаційні знакові процеси розглядаються як одвічна, базова система феноменів життя, що вимагає нового розуміння. Між біологією і семіотикою

(вивченням смислів і значень динамічних кодів і взаємопов'язаних знакових процесів) виникають і розвиваються все більш глибинні взаємодії. Вже очевидно, що наявність знаків, значень і смислів – специфічна фундаментальна особливість живих систем, включаючи розумні, – починаючи з їх молекулярної організації. Таким чином, біосеміотика може стати основою як для семіотики, так і для біології.

Біосеміотика – доволі самостійна і відносно замкнена сфера міждисциплінарних досліджень, що лежить на перетині біології і семіотики й займається вивченням властивих організмам знакових систем. Останні характеризуються наявністю у них плану вираження і плану змісту, між якими існує причинно не детермінований зв'язок. В результаті знаковим системам властиві явища синонімії і омонімії. Біосеміотика досліджує знакові системи різних рівнів – молекулярно-біологічного (генетичний код), внутрішньоклітинного (сигнальні пептиди), міжклітинної (медіатори, імунні взаємодії), внутрішньоорганізменного (гормони, умовно-рефлекторні реакції) і міжорганізменного (телергони, феромони, аттрактанти). <...> Біосеміотика покриває всю проблематику, пов'язану з проблемою існування мови і мислення у тварин.

Етносеміотика та комунікація етносів

Наукові контакти семіотики з етнолінгвістикою зумовили появу нового напрямку – етносеміотики. За твердженням Флорія Бацевича, етносеміотика (гр. *ethnos* – народ, плем'я + гр. *semeiotike* – вчення про знаки) – розділ семіотики (науки про знаки і знакові системи), у межах якого вивчається специфіка культури, повсякденного життя, комунікації тощо етносу з позицій їхньої знакової природи.

Це найбільш широкий напрям, що представлений у науковій парадигмі, одна з яких орієнтується на антропологію та етнографію, тобто вивчення переважно примітивних спільнот (Ерік Холл, США; Клод Леві-Строс, Франція); друга течія — на соціальну психологію та інженерну психологію,

тобто вивчення високорозвинених спільнот (Жан Маторе, Франція; Альфонс Чапаніс та ін., США); третя течія — на історію філософії та літератури (Ролан Барт, Мішель Фуко та ін., Франція).

Особливу увагу представники етносеміотичного напрямку зосереджують на проблемі функціонування знаків і кодів т. зв. міжетнічної комунікації. В цьому контексті акцентуємо, що міжетнічну комунікацію розглядають як спілкування між людьми, які є представниками різних народів (етноспільнот). Суспільство складається із різних за своєю чисельністю етнічних груп, котрі створюють певні субкультури. Свій культурний спадок вони передають від покоління до покоління, зберігаючи свою ідентичність серед культури, яка домінує. А міжкультурна комунікація виступає як адекватне взаєморозуміння учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур. Міжкультурна комунікація існує передусім для обміну інформацією і ціннісними надбаннями.

Семіотика культури (релігія, танець, музика, живопис та архітектура)

Кожен вид мистецтва має власну систему знаків, говорить своєю особливою мовою. Це робить не лише можливим, але й необхідним включення семіотики до комплексу наукових дисциплін, які вивчають мистецтва. Семіотика надає кожному роду творчої діяльності – наукам, мистецтвам, філософії – апарат для вивчення їхньої власної мови. Семіотичний метод дозволяє розглянути мистецтво як процес комунікації та організації інформації у відповідний (естетичний) спосіб, який дає можливість через призму знаків досліджувати процес творчості як процес створення структури художнього твору.

Як відомо, основні принципи семіотики й цілісну теорію знаків і знакових систем сформулював ще в XIX столітті американський філософ і логік Чарльз Сандерс Пірс. Він окреслив основні проблеми семіотичної теорії мистецтва: мистецтво як особливий вид комунікації за допомогою знаків, роль і місце образотворчого знаку в мистецтві, зв'язок знаків мистецтва з

естетичною цінністю, семіотика та проблеми образотворчості й виразності в мистецтві, наука і мистецтво, істина і краса, характер естетичної емоції. Пірс не лише ставив ці проблеми, але й розв'язував їх.

Семіотика релігії. Серед учених дотепер немає єдиної думки про те, що саме припускає семіотичне дослідження релігії. Одні стверджують, що релігія – це своєрідна семіотична система, тому знаковий розгляд її як феномена дозволяє дати вичерпну характеристику цього суспільного явища. Інші при вивченні релігії взагалі уникають будь-якого семіотичного аналізу, ігноруючи цим ту суттєву роль, що виконує знак у її змісті. Таким чином, якщо перші автори перебільшують роль знака в релігії, зводять це поняття в абсолют, вбачаючи в ньому універсальний засіб, за допомогою якого можна дати вичерпну характеристику релігійних вірувань і культу, то другі – явно недооцінюють роль знаку в релігії. Зупинимося на основних моментах розгляду проблеми.

Принциповим, гадаємо, є питання про те, чи є релігійний символ знаком у сенсі наявності в ньому усіх властивостей, які повинен мати знак у тому значенні, що вкладає в поняття «знак» семіотика. Але тут постає більш актуальне питання: а чи не має релігійний символ особливих, лише йому притаманних специфічних властивостей, що роблять його більш «змістовним», ніж звичайний семіотичний знак. Ніхто не стане заперечувати проти того, що знак відіграє значну роль у системі структурного змісту релігії: різні предмети і дії культових обрядів, що виступають для віруючих знаками надприродного, релігійні уявлення, образи, що позначаються за допомогою слів природної мови, безперечно, мають знаково-символічну природу. Однак дослідження релігійного знака, що, за визначенням, повинен бути наріжним каменем семіотики релігії, у сучасному релігієзнавстві стикається з великими труднощами, тому що це питання, як це ні парадоксально, саме по собі недостатньо вивчене. Уточнення потребує, насамперед, саме визначення знака.

Релігійний знак – це матеріальний, конкретно-почуттєвий предмет, що представляє (репрезентує) сакральне явище, яке не існує в профанній дійсності, і несе інформацію про трансцендентне шляхом пробудження образу трансцендентних, релігійних змістів у свідомості віруючого суб'єкта. Релігійні знаки за своєю природою не несуть людині такого знання, яке можна було б верифікувати «у матеріальній площині». Релігійне знання також не підходить під те уявлення про «знання», коли у філософській науці під «знанням» розуміється тільки корисна позитивна інформація, що дає суб'єкту, що її сприймає вірне уявлення про навколишню дійсність і її явища. «Сакральне» трансцендентне і, за визначенням, не може оточувати людину в профанному світі. У трансцендентну реальність людина входить актом віри, а не верифікації. При визначенні релігійного знаку вітчизняні дослідники воліли вживати термін «інформація», тому що вважалося, що в широкому філософському змісті це поняття не зводиться до переліку фактично достовірних знань про світ. Адже інформація може бути як правдивою, так і помилковою. Хоча вживання щодо релігії поняття «релігійне (сакральне) знання», сьогодні вважається цілком правомірним.

Семіотика танцю. Фокус і спосіб бачення задають те, що ми бачимо, однак будь-яка концепція виходить з певних культурних практик, які вона аналізує і в контексті яких існує. Класичний танок – це не “танок усього”, це вміння, набуті за допомогою навчання, втілити певний сенс, створити із заздалегідь відомих елементів маюнок, виставу. Достатньо складно провести межу між класичним і некласичним танком. Деякі дослідники, які займаються аналізом сюрреалістичного танцю, модерного балету, танцю Буто, контактної імпровізації, танц-перформансу (Йоганн Бергмарк, Сакурай Кейсукі), використовують поняття “сучасної глобальної танцювальної революції”, намагаючись означити імпровізаційність, акцент на тілесності, а не на рухові, поєднання різноманітних стилів. Однак треба зазначити, що експериментальні форми танцю існують паралельно з класичними, що

змушує прихильників кожного з напрямів рефлексивно ставитися до своїх занять.

Семіотика музики. Семіотика музики є одним з нових напрямків сучасної семіотики мистецтва, що займається вивченням проблеми семіозису музичних знаків, витоками і процесом породження значення та інтерпретації музичних текстів. Це вчення про сутнісну природу і основні різновиди можливого семіозису в музиці. Видатними теоретиками західної музичної семіотики ХХ ст. є Н. Бріндуш, А. Вієру, М. Грабоц, Р. Хеттен, Клод Леві-Стросс, Ж.-Ж. Натъез, Ш. Ніколеску, Р. Монелле, Ч. Розен, Д. Рінк, Н. Рюве, Д. Стефані, Г.-П. Шпрінгер та ін. В їхніх працях музика досліджується з досить різних методологічних позицій (семіотики, структуральної лінгвістики, постструктуралістичної філології, інформаційної естетики). Але в усіх випадках музика трактується як знаковий феномен, більш-менш подібний до вербальної мови. Про високий рівень розвиненості лінгвосеміотичного підходу в зарубіжному музикознавстві свідчить діяльність Міжнародного інституту семіотики, що в м. Іматра (Фінляндія), наукової спілки "Міжнародний конгрес із досліджень музичного означення", періодичні світові конференції з питань музичного семіозису. Дослідницькі праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених окреслюють певне русло наукових пошуків. Але в різноманітних твердженнях про семіотичні основи музики, про феномен музичного семіозиса та принципи його організації поки що неможливо простежити ознаки єдиної теорії. Значні розбіжності та протиріччя панують, скажімо, в галузі знань про музичні знаки. Одні вчені вважають музику семіотичним феноменом, що утворюється знаками різного типу – семантичними та естетичними (А. Моль), або інформаційними та художніми (С. Раппопорт); інші трактують музичні знаки як особливі семіотичні елементи, що мають лише конотативний зміст, але не мають денотатів (О. Козаренко); є й такі, хто вважає музику "незнаковою семіотичною системою" (М. Арановський) і т. д. Лінгвосеміотичну

методологію найбільш широко вже застосовано в мистецтвах слова, кіно, живопису, але ж музика довго залишалася закритою для семіотичних пошуків. Багато учених прийшли до висновку, що аналогія між музикою й словесним мовленням, між музичними законами і мовою має зовсім не поверхневий характер. Виникла думка, що в певному сенсі музика і вербальне спілкування є проявами деяких більш загальних принципів свідомості та суспільної практики, а саме – принципів знакової комунікації. На перший погляд цей факт може здатися дивним: давно помічено, що із всіх явищ культури музика і мова перебувають ближче один до одного. Це якнайповніше виявляється у співі, у властивій мові музичності, у дивній здатності деяких інструментів (саксофон, наприклад) дуже точно наслідувати людське мовлення. Споріднення музики і мови спостерігається також у тім, що із всіх мистецтв тільки музика наділена своєю власною й строго побудованою системою нотації, яку можна порівняти з фонологічною системою мови, що прямо зближує лінгвістичну методологію з музичною семіотикою. Однак незважаючи на відзначені подібності музики і мови, перші спроби їхнього вивчення та порівняння виявилися не настільки успішними. Одну з таких спроб здійснив німецький теоретик Г.-П. Шпрингер. У ході аналізу він вибудував два ряди одиниць: фонем, морфем, слова, речення, фрази, висловлювання – для мови; ноти, теми, фрази, секції, проведення, уривки – для музики. Міркуючи над подібністю між ними, Шпрингер доходить висновку, що про дійсну аналогію можна говорити лише щодо нот і фонем. До таких же висновків приходять інші автори при проведенні подібних порівнянь.

Отже, в ході лекції ви простудіювали проблеми біо-, етно- та семіотики культури; зробили аналіз етапів розвитку біо-, етно- та семіотики культури; визначили відмінності між знаками біо-, етно- та семіотики культури.

ЛЕКЦІЯ

Тема: Прикладна семіотика: здобутки та перспективи.

Мета: закріпити знання про основні напрями розвитку прикладної семіотики; засвоїти інформацію про коло проблем прикладної семіотики; завершити наукове студіювання продуктів прикладної семіотики.

Методи: бесіда-повторення, пояснення, аналіз, дедукція, порівняння, узагальнення.

Дидактичні засоби навчання: підручник, навчально-методичні рекомендації.

Основна література:

1. Гринев-Гриневиц С. В. Основы семиотики : учебное пособие / С. В. Гринев-Гриневиц, Э. А. Сорокина. – М. : Флинта, Наука, 2012. – 256 с.
2. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – 2-е изд., перераб. / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык, природа, культура : курс лекций : учеб. пособие / Н. Б. Мечковская. – М. : Академия, 2004. – 432 с.
4. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций : Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект ; Трикста, 2006. – 526 с.
5. Семиотика : учеб. пособие к лекц. занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
6. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка : семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335 с.
7. Чертов Л. Ф. Знаковость: опыт теоретического синтеза идей о знаковом способе информационной связи. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета, 1993. – 338 с.

Допоміжна література:

1. Валгина Н. С. Теория текста : учеб. пособие / Н. С. Валгина. – М. : Лотос, 2003. – 279 с.
2. Зайнетдинова Р. А. Производство и интерпретация значения внутри культуры, семиотика и область ее применения [*Электронный ресурс*] / Р. А. Зайнетдинова // Режим доступа : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4398/2/sf-to40-04.pdf> ; Название с экрана.
3. Кость Г. М. Від експліцитного до імпліцитного в художньому тексті / Г. М. Кость // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (2) – С. 142-145.
4. Орлова О. В. Контекст [*Электронный ресурс*] / О. В. Орлова // Проблема идентичности творческой личности в философской мысли XIX – XX веков. – Режим доступа : <http://cih.ru/orlova/o/o31.html> ; Название с экрана.

План:

1. Семіотика інформаційних систем.
 - а) семіотика контексту;
 - б) семіотика гіпертексту;
 - в) семіотика інтертексту;
 - в) семіотика інформаційного тексту.
2. Семіотика штучного інтелекту.

Семіотика інформаційних систем

Семіотика контексту. Розуміння інформації, насамперед тієї, що репрезентується в художньому творі, є доволі складним психологічним процесом, що розпочинається актом чуттєвого сприйняття закодованої символічної інформації з її глибинним змістом. Для правильної та адекватної інтерпретації художнього твору недостатнім стає тільки декодування кодів

текстового рівня, оскільки інформація про умови створення твору, ідейний підтекст авторського задуму, життєві перипетії митця може дещо видозмінити семіотичний фон розуміння художнього твору. Тому процес семіозису художнього твору відбувається з урахуванням специфіки його контексту, в якому відображено елементи загальнокультурної компетентності автора твору та соціокультурну дійсність, у межах якої цей твір створювався, а також компоненти, що певною мірою впливають на свідомість читача.

Представники Лондонської лінгвістичної школи Джордж Фьорс та Мартін Холлідей вважали, що до контексту треба зараховувати індикації не тільки текстового масиву, а й ті умови, що забезпечують ефективність процесу комунікації. До таких умов належать: мета, рольова генеза комунікантів, їх словниковий запас, соціокультурний простір, у якому здійснюється мовленнєвий акт.

На думку Олени Селіванової, під контекстом слід розуміти «семантико-граматичну та комунікативну єдність певного текстового елемента (слова, висловлення, періоду) із текстовим та ситуативним оточенням як індикатором значення й функціональної ваги цього елемента».

Із семіотичної точки зору існують такі типи контекстів, виділені Ольгою Орловою, у рамках яких функціонують певні знакові елементи мови:

- контекст епохи, у якому автор стикається з ситуаціями, прототипами, емоційними реакціями (переважають знаки-копії);
- контекст картини світу, у якому автор відбиває специфіку власного пізнання та освоєння реальності, вказує на свої враження та емоції, що стали передумовою для написання певного сюжету (переважають знаки-символи);
- контекст автора як творця художнього твору, який дає оцінки зображуваному (переважають знаки-індекси);

- контекст персонажа, який перебуває у чітко заданій системі обставин та подій (переважають знаки-символи та знаки-індекси);
- контекст читача як учасника комунікації (переважають знаки-індекси);
- контекст тексту художнього твору (переважають знаки-символи).

Існує ще одна типологічна класифікація контекстів, запропонована Ольгою Артем'євою. За цією класифікацією контексти бувають суб'єктивного та об'єктного типів.

Отже, грамотне та адекватне інтерпретування семіотичного навантаження художнього твору повинно відбуватися з урахуванням його контекстуальності, що вказує на умови осмисленого використання того чи іншого мовного знака. Як правило, контекстуальні зв'язки у художньому творі виникають на основі уявлень-абстракцій митця. Контекст задається автором як середовище, у якому функціонуватимуть видумані ним герої, а тому контекст є своєрідною відповіддю письменника читачеві, оскільки мотивує зміст і форму твору, а також його ідею, тему, образи, мову. Крім того, контекст є репрезентативним елементом творчої особистості автора, адже саме за допомогою контексту створюються семантичні поля, що забезпечують досить точне та філігранне декодування філософсько-семіотичної природи суб'єктів та об'єктів твору.

Семіотика гіпертексту. Загальноприйнятим є визначення гіпертексту як способу подачі інформації або деякої сукупності її фрагментів, між якими встановлюються певні зв'язки. Гіпертекст дозволяє переходити від одного інформативного блоку до іншого, варіюючи послідовність етапів в алгоритмі сприйняття та декодування художнього твору.

У лінгвосеміотиці існують різні дефініції поняття «гіпертекст», що дозволяють визначити знаковий потенціал гіпертекстуальності художнього твору.

Зважаючи на те, що тексти художнього твору можуть мати ознаки гіпертексту, правомірно стверджувати, що такі твори є гіпертекстуальними. Марія Масалова під гіпертекстуальністю розуміє «іманентну текстову характеристику художнього твору та його електронного варіанту». До того ж, гіпертекстуальність є показником внутрішньої структури твору, на відміну від лінійності та нелінійності, що виступають зовнішніми характеристиками його параметрів.

Зауважимо, що гіпертекстовість художнього твору може виявлятися й у його композиційній структурі. Так, наприклад, роман Лілії Бондаренко «Тринадцята жінка Фрейда» складається з 13 новел, за змістом непов'язаних між собою, що у семіотичному аспекті призводить до намагання читацької аудиторії вибудувати увесь роман як єдиний неподільний знак. Хоча така операція з боку читача може призвести до втрати значущих елементів знакової та кодової природи художнього твору.

Отже, гіпертекстуальність художнього твору полягає у його полікодовості та багатознаковості композиційного оформлення. Гіпертекст, що характеризується дисперсністю, нелінійністю і різнорідністю, покликаний передавати культурну інформацію лінійним і нелінійним шляхом із метою активізації уваги, пам'яті та мислення читача.

Семіотика інтертексту. Термін «інтертекстуальність» уведений до наукового обігу 1967 р. ученицею Ролана Барта та послідовницею ідей Михайла Бахтіна французьким семіологом Юлією Крістевою. Науковець Жан Женнет інтертекстуальність називає паратекстуальністю.

На думку Олени Селіванової, інтертекстуальність передбачає «наявність у певному тексті слідів інших текстів», тобто текст завжди перебуває у діалогічному зв'язку з іншими текстами. Така взаємодія текстів художніх творів призводить до формування семіотичного універсуму.

Усі вищезазначені принципи і складають поняття інтертекстуальності, головною ознакою якого є відкритість усіх рівнів тексту художнього твору.

Зважаючи на механізми міжтекстових зв'язків у семіотиці та лінгвістиці тексту виокремлюють такі різновиди інтертекстуальності:

- власне інтертекстуальність, що передбачає наявність у тексті художнього твору фрагментів чужого тексту (цитата, плагіат, автоцитата, текст у тексті, алюзія, епіграф, ремінісценція, центон);
- гіпертекстуальність (переказ, посилання коментарів на первинний текст, дописування чужого тексту, гра, пародіювання, анотація, відгук, переклад);
- архітекстуальність, що вказує на жанровий, ідейно-тематичний, композиційний, мовностильовий зв'язки між текстами (мандрівні сюжети, стилізація, повторення образів).

Оригінальною є класифікація Ніни Фатєєвої, у якій дослідниця до власне інтертекстуальності відносить цитати, алюзії та центони. До паратекстуального різновиду інтертекстуальності, на її думку, належать заголовки, епіграф, післямова. Метатекстуальність передбачає наявність у тексті художнього твору переказів, дописування чужого претексту, гри з претекстами. Гіпертекстуальність, як подано у класифікації, полягає у навмисному осміюванні та пародіюванні одного тексту іншим. Архітекстуальність визначає лише особливості жанрового зв'язку текстів. Крім того, мовознавець виділяє такі різновиди інтертекстуальності, як моделі інтертексту, до яких належать тропи та стилістичні фігури, та поетичну парадигму.

Отже, визначення інтертекстуального статусу художнього твору є обов'язковим елементом під час здійснення його семіотичного аналізу. Встановлення меж інтертексту дозволяє виявити додаткові конотативні поля, що вказують на зв'язок художнього твору з творами інших історичних часів, соціокультурних моделей та жанрових систем. Інтертекстуальні включення завдяки взаємодії «старого – нового» або «чужого – свого» створюють умови для здійснення повної структурно-сислової інтерпретації тексту та його

знакового наповнення зокрема. Семіотичну парадигму інтертекстуального художнього твору формують три рівні існування знака – семантика, синтактика та прагматика, у системі яких функціонують певні типи знаків, обумовлені змістом, композицією, мовою твору та авторськими ідеями.

Семіотика інформаційного тексту. Російський мовознавець Наталя Валгіна вказує на те, що інформативність тексту художнього твору, як і знак, має поверхневу та глибинну структуру. Так, поверхневу структуру складають мовні знаки, що містяться у повідомленні, а глибинну – знаки, що наділяють повідомлення інформативністю.

Слід зауважити, що для визначення семіотичного універсуму художнього твору необхідно встановити, який тип інформації у ньому представлено. У наукових розвідках Івана Гальперіна зазначається, що у тексті художнього твору може бути репрезентована інформація таких типів, як змістовно-фактуальна, змістовно-концептуальна та змістовно-підтекстова. Розглянемо вказані типи інформації детальніше.

Змістовно-фактуальна інформація містить відомості про факти, процеси, явища й події, що відбулися, відбуваються або відбуватимуться за певних умов. Наприклад, беззаперечним фактом виступає інформація про те, що Ярослав Мудрий є історичною постаттю, або Іван Свічка є головним героєм п'єси Івана Кочерги «Свіччине весілля». У лінгвосеміотичному континуумі такому типові інформації, як правило, притаманні коди, у плані вираження яких представлені нейтральні або загальнозрозумілі смисл, а у змістовому плані містяться конотативно марковані одиниці.

Отже, симбіоз різних типів інформації наближає читача до адекватного сприйняття й осмислення змісту та ідеї твору, а також комунікативних намірів автора. Жодний тип інформації твору не може бути представлений у «чистому» вигляді, адже лише у поєднанні фактуального, концептуального та підтекстового чи експліцитного та імпліцитного можна визначити специфіку семіотичного континууму й універсуму художнього твору. Будь-

яка інформація, незважаючи на її смисл і спосіб репрезентації, допомагає у встановленні семантики, синтактики та прагматики функціонуючих знаків твору. Тому художній твір є своєрідним інформаційним простором, у межах якого відбувається взаємодія його лінгвосеміотичних складників.

Семіотика штучного інтелекту

Інженерія знань є доволі молодим напрямком штучного інтелекту. Вона сформувалася, коли розробники інтелектуальних систем зіткнулися з труднощами формалізації знань. Основними задачами ІЗ є проектування баз знань, тобто отримання та структурування знань фахівців для подальшої розробки баз знань, де центральним поняттям є «поле знань».

Поле знань – це умовно неформальний опис основних понять та взаємозв'язки між поняттями предметної області, що складається з системи знань експерта у вигляді графа, діаграми, таблиці або тексту.

Мова опису поля знань

Поле знань формується на третій стадії розробки ЕС. Нагадаємо повний цикл етапів:

Ідентифікація проблеми → Концептуалізація → Структурування → Створення прототипу → Тестування → Дослідження та експлуатація

Поле знань – це модель знань про предметну область мовою, в якій її представив інженер по знаннях (аналітик). Ця мова містить загальну мову та спеціальні для цієї ділянки науки терміни.

Властивості мови опису поля знань

- Має містити мінімум звичайних слів, як ідеальний приклад – мова математики.
- Не бажано використовувати терміни інших наук в новому сенсі.
- Мова повинна бути символною (схеми, рисунки, піктограми).

На стадії формалізації ця мова замінюється на машинну мову представлення знань (МПЗ).

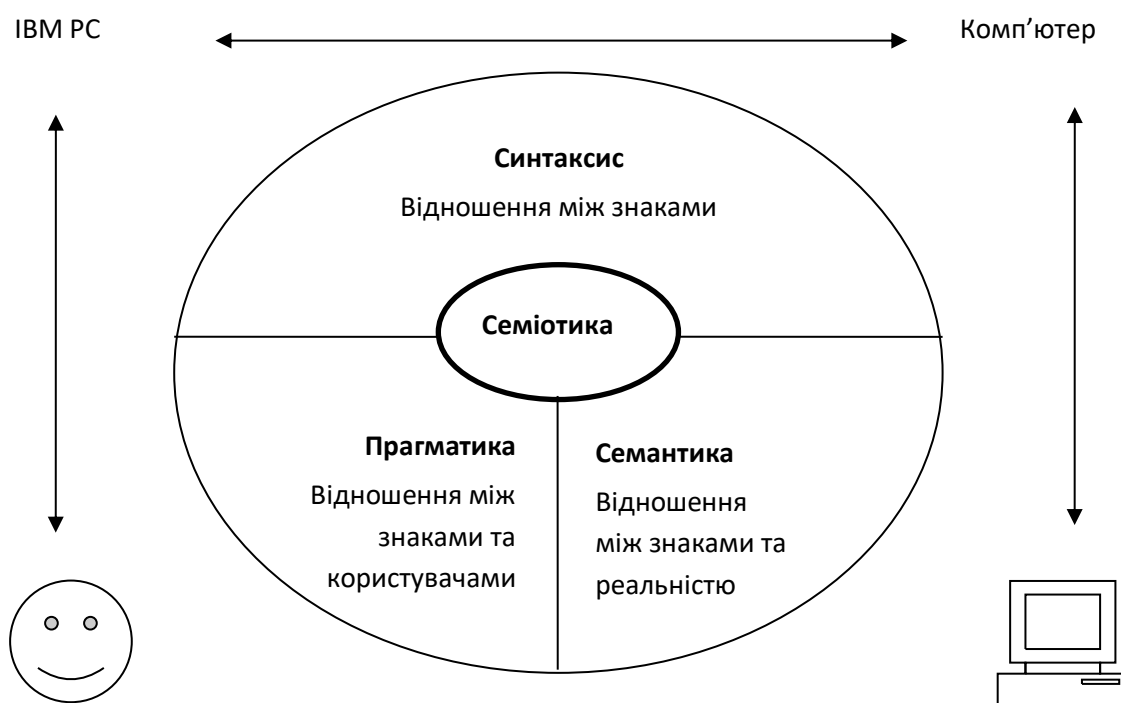
Існує два підходи до розробки універсальних мов, що можуть бути використані як МПЗ

- Створення мов-класифікаторів
- Створення логіко-конструктивних мов, що втілюється у науку «семіотика».

Мовам семіотичного моделювання притаманні мінливість та умовність знаків. Вони можуть бути застосовані до складних ділянок людської діяльності.

Традиційно семіотика містить:

- **Синтаксис.** Сукупність правил побудови мови або відношення між знаками
- **Семантику.** Зв'язок між елементами мови та їх значеннями або ж відношення між знаками та реальністю.
- **Прагматику.** Відношення між знаками та їх користувачами

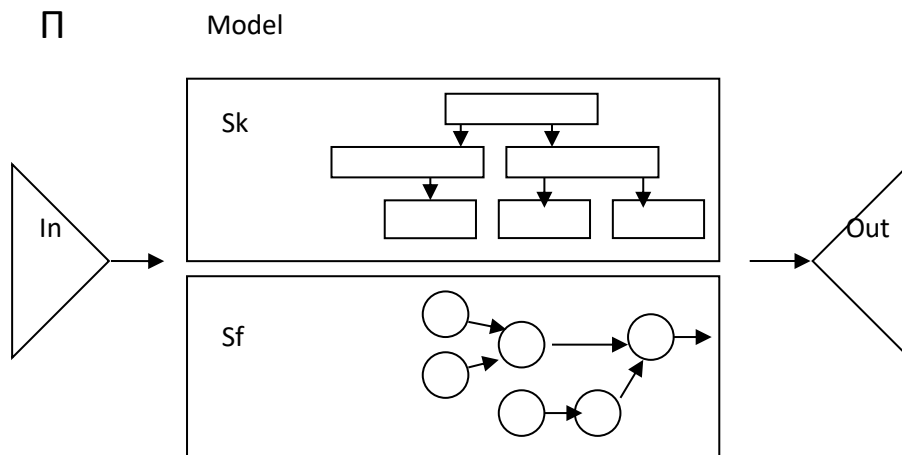

Семіотична модель поля знань

Поле знань, як семіотичну модель можна представити як граф, рисунок, таблицю, діаграму, формулу або текст в залежності від вимог інженера по

знаннях та особливостей предметної області. Особливості предметної області суттєво впливають на форму та вміст компонентів структури.

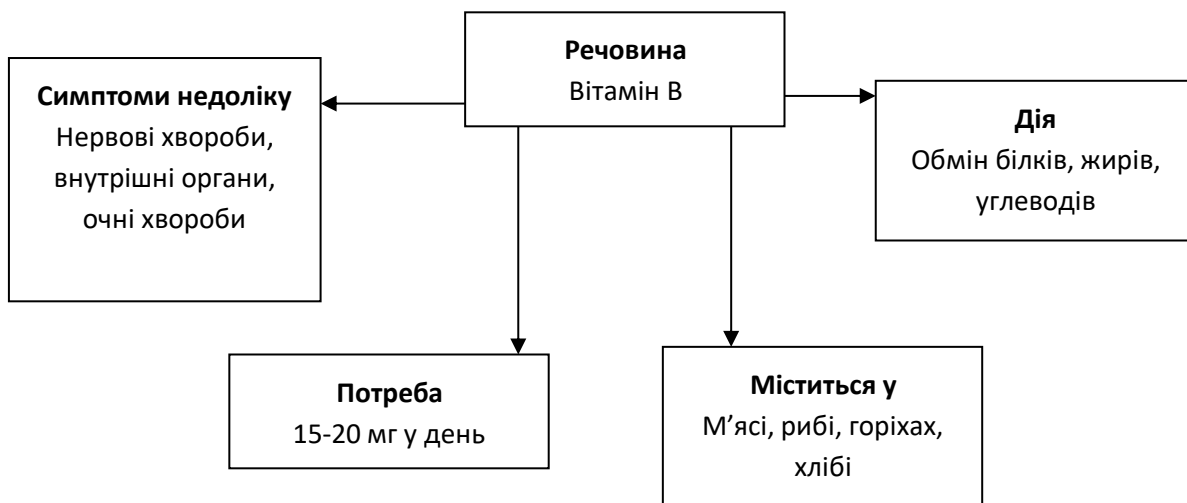
Синтаксис

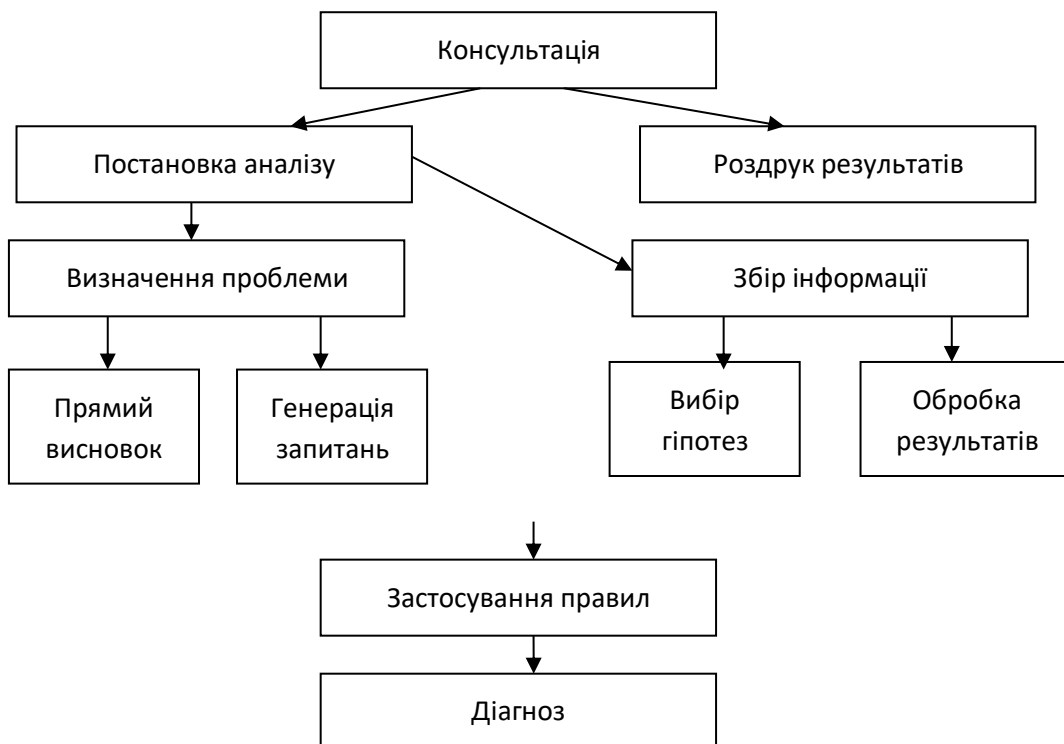
Узагальнено синтаксичну структуру поля знань можна представити як $\Pi=(In, Out, Model)$

- In – структура вхідних даних, що мають бути оброблені та інтерпретовані експертною системою
- Out – структура вихідних даних, результат роботи системи.
- Model – модель предметної області, де відбувається модифікація In в Out. Model складається з концептуальної структури Sk, що відбиває понятійну структуру предметної області і функціональної структури Sf, що моделює хід роздумів експерта. $Model=(Sk, Sf)$, де Sk - статична складова, Sf – динамічна складова.

Концептуальна складова поля знань

Функціональна складова поля знань

Семантика

Це набір правил інтерпретації речень та формул мови. Семантика є композиційною, тобто значення речення визначається як функція значень його складових. Семантика є поліформічною, тобто однакові оператори мови в різних задачах можуть мати свої особливості.

Прагматика

Це технологія проведення структурного аналізу предметної області, тобто практичні аспекти розробки та використання поля знань (від чернетки та стенограми сеансів видобутку знань до стрункої моделі).

Поле знань все одно лишається блідою копією реальної предметної області, оскільки не все надається до вербалізації. Без чіткого поля знань неможливо створити базу знань потужної ЕС.

Самостійна робота. Підготувати повідомлення (7–10 стор.) на одну із запропонованих тем:

- 1) «Історія пазиграфії»;
- 2) «Штучна семіотика: розробки та їхнє значення».

8. КОМПЛЕКС КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Контрольна робота № 1

Варіант 1

І рівень:

1. Хто та коли вперше вжив термін «семіотика»?
Дж. Локк у XVII ст.;
Ч. Пірс у XIX ст.;
Ф. де Соссюр у XIX ст.;
Є. Фаріно у XX ст.
2. Знак як центральне поняття семіотики прийнято дефінувати як...
букву;
предмет;
замінник предмета;
символ.
3. З яких елементів складається знак у концепції Ф. де Соссюра?
денотата та конотата;
означуваного й означаючого;
репрезентатема, інтерпретанти та об'єкта;
усі варіанти є правильними.
4. Основними ознаками знака вважаються...
номінативність та сугестивність;
лінійність та довільність;
мотивованість та структурність;
усі варіанти є правильними.
5. Знак загальної природи в термінології Ч. Пірса називається...
квалісайн;
сінсайн;
легісайн;

сайдн.

6. Яке з наведених тверджень є правильним?

символ – знак, у якого те, що означається, та те, що означає, пов'язані між собою належністю до часу або простору;

символ – знак, у якого те, що означається, та те, що означає, пов'язані між собою за подобою;

символ – знак, у якого те, що означається, та те, що означає, пов'язані в межах певної конвенції;

символ – знак, який певною мірою «вбудований» у знак денотативний і на ньому «паразитуючий»;

7. Що розуміється під поняттям семіозису?

процес створення знаків;

процес уведення знаків до знакових систем;

процес вилучення знаків зі знакових систем;

процес створення значень.

8. Ототожнення мовного знака зі знаками немовних знакових систем характерно для...

операційного напрямку лінгвосеміотики;

феноменологічного напрямку лінгвосеміотики;

білатералістичного напрямку лінгвосеміотики;

жодний із варіантів не є правильним.

9. Яку функцію в знаковій системі мови виконують морфемі та словосполучення?

номінативну;

комунікативну;

структурну;

інтерпретативну.

10. Представником якої семіотичної школи був У. Еко?

французької;

італійської;
польської;
московсько-тартуської.

Прівень:

1. У чому виявляється умовність мовного знака? Поясніть та доведіть свою думку.
2. Визначте означуване й означаюче в тектоніці мовного знака *риба*.
3. Визначте компоненти сигніфікативного та конотативного значення мовного знака *голубчик*.
4. Запишіть подані семіотичні знаки в три колонки: в першу – знаки-копії; в другу – знаки-індекси; в третю – знаки-символи.
калюжа після дощу; портрет Т. Шевченка; дим унаслідок вогню; зелене світло світлофора; синець від удару; слід лисиці; літера алфавіту; поліцейська сирена; карта Миколаєва; рукостискання чоловіків.
5. Які іконічні знаки представлені на лексико-семантичному рівні мови? Наведіть приклади.

Контрольна робота № 1

Варіант 2

І рівень:

1. Кому з нижчезазначених учених належить таке визначення семіотики: «наука про комунікативні системи та знаки, що використовуються в процесі спілкування»?
Ч. Моррісу;
Е. Гуссерлю;
Ю. Лотману;
М. Бахтіну.
2. У межах семіотики знак та знакова система вивчаються з урахуванням їхньої...
динамічності та статичності;
синтагматики та парадигматики;
семантики, синтактики та прагматики;
форми, змісту та функційності.
3. Ким в структурі знака виокремлено ім'я, концепт і денотат та представлено їх як вершини трикутника?
Г. Фреге;
Ч. Осгуденом та А. Річардсоном;
Цв. Тодоровим;
Р. Бартом.
4. Скільки типів знаків представлено в класифікації Ч. Пірса?
3;
5;
8;
10.
5. Яке з наведених тверджень є правильним?

індекс – знак, у якого те, що означається, та те, що означає, пов'язані між собою належністю до часу або простору;

індекс – знак, у якого те, що означається, та те, що означає, пов'язані між собою за подобою;

індекс – знак, у якого те, що означається, та те, що означає, пов'язані в межах певної конвенції;

індекс – знак, що є умовиводом або силогізмом.

6. За наявності яких елементів може відбутися семіозис?

знак, інтерпретатор;

знак, інтерпретатор, інтерпретанта;

знак, інтерпретатор, інтерпретанта, значення,

знак, інтерпретатор, інтерпретанта, значення, контекст.

7. До якого типу знаків дослідниця Н. Сіркова уналежнює текст?

мовний знак;

мовленнєвий знак;

не-знак;

жодний варіант не є правильним.

8. Які семіотичні знаки вказують на зв'язність та цілісність тексту?

іконічні;

індексальні;

символічні;

будь-які.

9. Хто з представників французької семіотичної школи займався семіотичним аналізом дискурсів різних типів?

Ю. Крістева, Цв. Тодоров;

М. Фуко та Ж. Дерріда;

П. Серіо та Р. Барт;

Е. Бенвеніст та К. Леві-Строс.

10. У семіотичній структурі тексту виокремлюють два пласти. Які саме?

поверхневий та глибинний;
 первинний та вторинний;
 мотивований та немотивований;
 сигніфікативний та денотативний.

II рівень:

1. У чому виявляється довільність мовного знака? Поясніть та доведіть свою думку.
2. Визначте означуване й означаюче в тектоніці мовного знака *собака*.
3. Визначте компоненти сигніфікативного та конотативного значення мовного знака *дівчисько*.
4. Запишіть подані семіотичні знаки в три колонки: в першу – знаки-копії; в другу – знаки-індекси; в третю – знаки-символи.
 слід звіра; вм'ятина на авто після ДТП; портрет І. Франка; червоне світло світлофора; подряпина на нозі; слід вовка; цифра 1; сирена карети швидкої допомоги; карта України; поцілунок закоханих.
5. Які індексальні знаки представлені на морфологічному рівні мови? Наведіть приклади.

Контрольна робота № 2

Варіант 1

I рівень:

1. Що є об'єктом вивчення семіотики релігії?
віровчення;
форми самовизначення людини у світі;
релігійні знаки;
релігійна комунікація.
2. Як називалася перша праця, присвячена проблемам семіотики кіно, та хто був її автором?
К. Метц «Кіно: мова чи мовна діяльність?»;
Ю. Лотман «Семіотика кіно та проблеми кіноестетики»;
Ж. Епштейн «Сучасна поезія»;
Л. Сев «Кіно і метод».
3. Коли створено Міжнародну організацію семіотичних досліджень (IASS)?
1869 р.;
1969 р.;
1999 р.;
2009 р.

II рівень:

1. Випишіть із поданого нижче тексту молитви «Отче наш» знаки-символи.

Отче наш, що є на небесах!

Нехай святиться Ім'я Твоє.

Хай прийде Царство Твоє,

нехай буде воля Твоя

як на небі, так і на землі.

Хліб наш насущний дай нам сьогодні.

*І прости нам провини наші,
як і ми прощаємо винуватцям нашим.*

*Не введи нас у спокусу,
але визволи нас від лукавого.*

2. До якої категорії знаків із відомої тріади Ч. Пірса варто уналежнити інтонацію? Чому?
3. Зробіть лінгвосеміотичний аналіз рекламного салогана «Корона» – смак бажання.
4. Окресліть проблемне коло пазиграфії як напряму прикладної семіотики.

Контрольна робота № 2

Варіант 2

I рівень:

1. Що вивчає зоосеміотика?
біокомунікацію тварин із урахуванням типу каналів зв'язку;
біокомунікацію тварин із урахуванням значення їхніх комунікативних дій;
біокомунікацію тварин із урахуванням їхніх поведінкових реакцій;
біокомунікацію тварин із урахуванням факторів, що цьому сприяють.
2. До немаркованих елементів мови кіно належать...
необов'язкова деталь, подія без причини;
яскравий одяг персонажів, резонанс звукових ефектів;
різка зміна ракурсів зображення, чорно-біле кіно;
панорамна зйомка, природна послідовність подій.
3. Прикладними розробками новітньої семіотики є...
створення штучних мов;
створення алгоритмів, що забезпечують обробку текстів природною мовою;
створення картографічних зображень;
усі варіанти є правильними.

II рівень:

1. Випишіть із поданого нижче тексту молитви «Отче наш» знаки-індекси.

Отче наш, що є на небесах!

Нехай святиться Ім'я Твоє.

Хай прийде Царство Твоє,

нехай буде воля Твоя

як на небі, так і на землі.

Хліб наш насущний дай нам сьогодні.

*І прости нам провини наші,
як і ми прощаємо винуватцям нашим.*

*Не введи нас у спокусу,
але визволи нас від лукавого.*

2. До якої категорії знаків із відомої тріади Ч. Пірса варто уналежнити жести? Чому?
3. Зробіть лінгвосеміотичний аналіз рекламного салогана «Рафаелло» – *замість тисячі слів*.
4. Окресліть проблемне коло штучної семіотики як прикладного напрямку.

9. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Тема: Науковий статус семіотики та її ключові поняття.

Мета: сформувати уявлення про семіотику як науку та навчальну дисципліну; ознайомити з передумовами виникнення й періодами розвитку семіотичного вчення; схарактеризувати діяльність основних семіотичних шкіл; пояснити сутність поняття «знак» та підходи до його дефінування; обґрунтувати принципи побудови семіотичних систем різних типів.

Основні питання:

1. Передумови та етапи еволюційного поступу семіотики як науки.
2. Знак як ключове поняття семіотики:
 - а) філософське дефінування знака;
 - б) семіотична інтерпретація знака;
 - в) лінгвістична фактологія знака.
3. Знакові системи та їхні види.
4. Семіотичні школи:
 - а) французька семіотична школа;
 - б) московсько-тартуська семіотична школа;
 - в) польська семіотична школа;
 - г) італійська школа семіотичних досліджень.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що вивчає семіотика?
2. Які етапи виокремлюють у процесі становлення семіотики як науки?
Чи всі науковці мають одностайну думку щодо проблеми періодизації?
3. Що таке знак? Які підходи застосовують до дефінування цього поняття?
4. У чому полягає сутність філософського тлумачення знака?

5. Як інтерпретують знак семіологи?
6. Чим відрізняється лінгвістична фактологія знака від семіотичної та філософської?
7. Які ознаки та властивості має семіотичний знак?
8. Що таке знакова система? Сформулюйте принципи її побудови та назвіть основні типи.
9. Назвіть відомі вам семіотичні школи та їхніх представників.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: передумови виникнення й періоди розвитку семіотичного вчення; основні семіотичні школи та їхніх представників; сутність поняття «знак» та підходи до його дефінування; принципи побудови та типи семіотичних систем.

Студенти повинні вміти: схарактеризовувати періоди розвитку семіотики; визначати її принципи на сучасному етапі еволюціонування, аналізувати здобутки та перспективи розвитку світових семіотичних шкіл; моделювати структуру семіотичного знака; диференціювати семіотичні системи.

Практичні завдання:

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Визначте, які властивості репрезентують такі пари знаків мовної системи: *книга* (укр.) – *книга* (рос.); *добро* – *доброта*; *світ* (укр.) – *sweet* (англ.).
3. Заповніть таблицю:

<i>Семіотична школа</i>	<i>Час заснування</i>	<i>Представники</i>	<i>Здобутки</i>	<i>Перспективи</i>
Французька семіотична школа				
Московсько-тартуська				

семіотична школа				
Польська семіотична школа				
Італійська семіотична школа				

Основна література:

1. Барт Р. S/Z: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд.– М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
3. Вдовина Г. В. Язык неочевидного. Учение о знаках в схоластике XVII в. / Г. В. Вдовина. – М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2009. – 648 с.
4. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. : у 2 ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун ; за ред. А. П. Супрун. – Ч. II : Основні етапи розвитку науки про мову. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 224 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с. (Альма-матер).
6. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык. Природа. Культура : Курс лекций / Н. Б. Мечковская. – М. : Academia, 2004. – 432 с.

7. Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика. – М., 1983. – С. 123–129.
8. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций : Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект; Трикста, 2006. – 526 с.
9. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения. Пер. с англ. / Перевод К. Голубович, К. Чухрукидзе, Т. Дмитриева. – М. : Логос, 2000. – 448 с.
10. Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
11. Чантурия А. В. Семіотичні аспекти дослідження соціальної реальності : автореф. дис. ... канд. філософ. н. : 09.00.03 / Анжеліка Володимирівна Чантурия ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2006. – 21 с.
12. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна література:

1. Анищенко И. Г., Вагин В. Н. Понятие знака в науке и искусстве [Электронный ресурс] / И. Г. Анищенко, В. Н. Вагин // Режим доступа : www.raai.org/about/persons/vagin/pages/znak.doc ; Название с экрана.
2. Балинська О. М. Історія семіотики: від знаків речей до суспільних знакових систем / О. М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 409-418.
3. Бородулина Н. Ю. О роли семиотики в исследовании языковых значений / Н. Ю. Бородулина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2008. – № 1 (1) : в 2-х ч. Ч. II. – С. 18-20.

4. Кобяков О., Ігнат'єва О. Мова як знакова система [Електронний ресурс] / О. Кобяков, О. Ігнат'єва // Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3698> ; Назва з екрану.
5. Колбіна Н. В. Семіотика й лінгвістичні дослідження: основні проблеми, поняття й напрямки / Н. В. Колбіна // Англійська філологія: проблеми лінгвістики, літературознавства, лінгвометодики : Збірник наукових праць. – Випуск 2. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2008. – С. 32-42.
6. Кравченко А. В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания [Электронный ресурс] / А. В. Кравченко // Режим доступа : <http://www.academia.edu/1349407/> ; Название с экрана.
7. Куцепал С. Семіотика як органон пізнання [Електронний ресурс] / С. В. Куцепал // Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2110/1/Куцепал.pdf> ; Назва з екрану.
8. Ручимская Е. М. О терминах семиотика, информация, коммуникация, знак, язык / Е. М. Ручимская // Филологические беседы. Русская речь. – 2012. – № 1. – С. 26-32.
9. Соболева Л. И. Языковой знак как динамическое явление / Л. И. Соболева // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. Вып. 7 : в 2 ч. Ч. 2 / редкол. : А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск : «Белорусский Дом печати», 2013. – С. 281-285.
10. Солнцев В. М. Языковой знак и его свойства [Электронный ресурс] / В. М. Солнцев // Режим доступа : destruction.narod.ru/Solncev_V.M._Jazykovoy_znak_i_ego_svoystva ; Название с экрана.

Практичне заняття № 2

Тема: Лінгвосеміотика та коло її проблем.

Мета: дати характеристику етапам розвитку лінгвосеміотики; окреслити коло лінгвосеміотичних проблем; пояснити зміст та обсяг поняття «мовний знак»; назвати основні типи мовних знаків; обґрунтувати базові категорії лінгвосеміотики.

Основні питання:

1. Наукова генеза лінгвосеміотики.
2. Етапи становлення лінгвосеміотичного вчення.
3. Проблеми лінгвосеміотики.
4. Мовний знак та його основні типи.
5. Основні категорії лінгвосеміотичних досліджень:
 - а) текстуальність;
 - б) контекстуальність;
 - в) інтертекстуальність;
 - г) гіпертекстуальність;
 - г) інфотекстуальність.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що стало передумовою виникнення лінгвосеміотичного вчення? Що є предметом та об'єктом його вивчення?
2. Які етапи виокремлюють у процесі становлення лінгвосеміотики як науки?
3. Назвіть основні проблеми лінгвосеміотики та висвітліть їхній дискусійний характер.
4. Що таке мовний знак? Чим мовний знак відрізняється від власне знака?
5. Які ознаки має мовний знак? Які функції він виконує?
6. Які типи мовних знаків традиційно виокремлюють у царині лінгвсеміотики? Чи всі науковці дотримуються єдиної точки зору в цьому питанні? Чому?

7. Назвіть та схарактеризуйте основні категорії лінгвoseміотики.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: етапи розвитку лінгвoseміотики; коло лінгвoseміотичних проблем; зміст та обсяг поняття «мовний знак»; типи мовних знаків; основні категорії лінгвoseміотики.

Студенти повинні вміти: схарактеризовувати етапи розвитку лінгвoseміотики; аналізувати лінгвoseміотичні проблеми; пояснювати сутність мовного знака; диференціювати різнотипні мовні знаки; пояснювати сутність та ілюструвати основні лінгвoseміотичні категорії.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Зробіть порівняння семіотичного знака *картина* та мовного знака *добра душа* за такими критеріями: операторний спосіб, сфера дії, природа та число знаків, тип функціонування.
3. Вкажіть на категоріальні та референтні ознаки денотатів запропонованих нижче мовних знаків (слів):
липа, стіл, ненависть.
4. Визначте типи контекстів у нижченаведених реченнях (за класифікацією О. Артем'євої):
 - а) В Німеччині їх годували бодай остогидлою бруковою, тут їх не годували нічим (С. Домазар);
 - б) Перед Чорним шляхом, що пролягав через ліс, Ворон потяг за повід ліворуч, але Мудей став як укопаний (В. Шкляр);
 - в) Яцик говорив мені, що, за легендою, його село засновано давніше за Львів (М. Слабошпицький).
5. Випишіть із текстів художньої літератури приклади власне інтертекстуальності (цитата, текст у тексті, алюзія, епіграф, ремінісценція), гіпертекстуальності (гра, пародіювання, переклад), архітекстуальності (мандрівні сюжети, повторення образів).

6. Складіть та запишіть речення (по 1) з експліцитною та імпліцитною інформацією.

Основна література:

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт [пер. с фр.] / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 616 с.
2. Гринев-Гриневиц С. В. Основы семиотики : учебное пособие / С. В. Гринев-Гриневиц, Э. А. Сорокина. – М. : Флинта, Наука, 2012. – С. 167–176.
3. Ділі Дж. Основы семіотики / Дж. Ділі ; пер. з англ. та наук. ред. А. Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – 2-е изд., перераб. / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

Допоміжна література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1991. – 139 с.
2. Зубкова Л. Г. Принцип знака в категориально-иерархической организации языка / Л. Г. Зубкова // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия «Филологическое образование». – 2008. – № 1 (25). – С. 42–52.
3. Кость Г. М. Від експліцитного до імпліцитного в художньому тексті / Г. М. Кость // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (2) – С. 142–145.
4. Суминова Т. Н. Текст, контекст, гипертекст... (Размышления о художественном произведении) / Т. Н. Суминова // Общественные науки и современность. – 2006. – № 3. – С. 169–176.

5. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Поликодовость, интертекстуальность, итередискурсивность : Учебное пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
6. Стройков С. А. О содержании понятий «интертекстуальность», «квазигипертекстуальность» и «гипертекстуальность» [*Электронный ресурс*] / С. А. Строков. – Режим доступа : http://стройков.рф/file/xn--b1andocigi_x/georgia_article.pdf ; Название с экрана.

Практичне заняття № 3

Тема: Функціонування індексальних, іконічних та символічних знаків у системі природної мови знаки в системі природної мови.

Мета: розширити знання про поняття «іконічний знак»; узагальнити наукову інформацію про ознаки, властивості та функції іконічних знаків; навчити визначати основні мовні репрезентативи знаків-копій.

Основні питання:

1. Поняття «іконічний знак»: проблеми дефініції.
2. Ознаки та властивості іконічних знаків.
3. Функційний потенціал іконічних знаків.
4. Фонетична іконічність.
5. Лексична іконічність.
6. Граматична іконічність.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що розуміють під поняттям «іконічний знак»? Чому в науковій спільноті немає одностайного погляду на цей знаковий різновид?
2. Які ознаки та властивості притаманні іконічним знакам мови?
3. Які функції виконує іконічний знак у мові та мовленні?
4. Назвіть маркери фонетичної іконічності.
5. Назвіть маркери лексичної іконічності.
6. Чому ергативні конструкції уналежнюють до мовної іконічності? Думку обґрунтуйте.
7. Наведіть приклади граматичної іконічності.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: сутність поняття «іконічний знак»; ознаки, властивості та функції іконічних знаків; основні мовні репрезентативи знаків-копій.

Студенти повинні вміти: дефінувати поняття «іконічний знак»; визначати його ознаки та функції в мові та мовленні; моделювати іконічність на різних рівнях мовної системи.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).

2. Запишіть подані знаки-ікони в три колонки: в першу – маркери фонетичної іконічності, в другу – лексичної; в третю – граматичної:
мертві душі; принаймні; листок; ква-ква; блискавка; одним словом; грюк; голова потягу; вальс бостон; власне кажучи; тук-тук; ні туди, ні сюди.
3. Випишіть із творів художньої літератури речення, що репрезентують такі різновиди мовної іконічності: суміжності, зчеплення, секвенції, салієнтності.

Основна література:

1. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
2. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык. Природа. Культура : Курс лекций / Н. Б. Мечковская. – М. : Academia, 2004. – 432 с.
3. Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семиотика. – М., 1983. – С. 123–129.
4. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций : Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект; Трикста, 2006. – 526 с.
5. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения. Пер. с англ. / Перевод К. Голубович, К. Чухрукидзе, Т. Дмитриева. – М. : Логос, 2000. – 448 с.
6. Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
7. Сигал К. Я. Проблема иконичности в языке: на материале русского синтаксиса : дисс. ... канд. филол. н. / К. Я. Сигал. – М., 1999. – 240 с.

Допоміжна література:

1. Зарипова А. М. Лингвокультурологический анализ редупликации в традиционных детских стихах : автореф. дисс. ... канд. филол. н. / А. М. Зарипова. – Челябинск : Челяб. гос. ун-т, 2008. – 22 с.
2. Крючкова О. Ю. Редупликация как явление русского словообразования : дисс. ... д-ра филол. н. / О. Ю. Крючкова. – Саратов : Сарат. гос. ун-т, 2000. – 261 с.
3. Леденева Е. М. Роль иконичности синтаксиса в произведениях Дж. Стейнбека / Е. М. Леденева // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Общественные и гуманитарные науки. – 2008. – Вып. № 74-1. – С. 290–294.
4. Мильдзихова А. К. Синтаксический повтор как проявление репетиционной иконичности в стихе / А. К. Мильдзихова // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1. – С. 3–36.
5. Цветкова Н. В. Принцип иконичности и его реализация в поликодовом рекламном дискурсе : автореф. дисс. ... канд. филол. н. / Н. В. Цветкова. – Барнаул, 2012. – 22 с.

Практичне заняття № 4

Тема: Семіотичний континуум. Простір семіозису.

Мета: навести дефініції понять «семіотичний континуум», «мовленнєвий континуум», «семіозис», «семіосфера»; назвати та схарактеризувати типи моделей семіозису; пояснити принцип кваліфікації

складників мовленнєвого континууму в лінгвістичній системі художнього твору.

Основні питання:

1. Поняття семіотичного континууму в колі лінгвістичної проблематики.
2. Мовленнєвий континуум та його складники.
3. Семіозис як процес означування знака. Рівні семіозису.
4. Простір семіозису: комунікативні виміри.
5. Моделі семіозису тексту.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. З якими поняттями часто ототожнюється термін «семіотичний континуум»? Чим це зумовлено?
2. З яких центрів складається мовленнєвий континуум? У чому специфіка його периферійних складників?
3. Назвіть комунікативні «світи», що формують простір семіозису.
4. Ким запропоновано типологію моделей семіозису?

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: дефініції понять «семіотичний континуум», «мовленнєвий континуум», «семіозис», «семіосфера»; типи моделей семіозису; складники мовленнєвого континууму в лінгвістичній системі художнього твору.

Студенти повинні вміти: розрізняти поняття «семіотичний континуум» та «мовленнєвий континуум»; будувати моделі семіозису різножанрових художніх творів.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Заповніть таблицю:

<i>№ з/п</i>	<i>Текст твору та його автор</i>	<i>Тематичний диктум</i>	<i>Ідейний диктум</i>

1.	«Мина Мазайло» (М. Куліш)		
2.	«Вірний» (М. Чабанівський)		
3.	«Пісня про рушник» (А. Малишко)		

3. Встановіть відповідність:

Речення

Тип модальності

Се було на вулиці, перед будинком карного суду, в однім із більших провінціональних міст.

Стальський, урадуваний, балакучий, ішов обік нього.

Об'єктивна
модальність

От і виходили з Запорожжя один за одним гетьмани козацькії: Тарас Трясило, Павлюк, Остриця – з мечем і пожежею супротив ворогів рідного краю.

Отакої саме пори, в неділю, після раннього обіднього часу, - тим шляхом, що, звившись гадюкою, пославсь од великого села Пісок аж до славного колись Ромодану, – йшов молодий чоловік.

Суб'єктивна
модальність

Меценас ізняв капелюх і, мов вахлярем, холодив ним спітніле лице, обтерши перед тим краплистий піт із чола хустиною.

4. У наведеному вірші визначте знаки, що репрезентують комунікативні «світи» зовнішнього простору, соціум та внутрішній світ мовця:

Не поїду до матері в гості, –
де гора, як малий Еверест...

А злітають сніги високосні
 на підсвічений місяцем хрест.
 І далеко – і Юрмала, й Дзінтарі,
 сива Балтика, синій Дунай.
 Півсела на високому цвинтарі,
 півкраїни в селі не шукай.
 А коли прилетять з-за кордону
 окільцовані вже журавлі,
 підсолодимо хвилю солону,
 біля моря не густо землі.
 І живу, як у місячній кратері,
 та своїм не торгую ім'ям...
 Як вам, рідні, живеться без матері?
 Як без неньки шенгениться вам?
 Ви до мами не їдете в гості,
 але їде у гості біда.
 І не линуть сніги високосні –
 Навіть снігу нам Богу шкода.
 Не звели на "хрущовці" горище,
 але всі ми – царі й королі.
 І до неба я вище і вище,
 І все ближче мені до землі...

(Д. Д. Кремінь «Не поїду до матері в гості...»)

5. Визначте складники антропоморфних моделей українських прислів'їв та приказок, що репрезентують тему «Праця та працелюбність людини».
6. Створіть топологічну модель із центральним словом «світ».

7. Випишіть із текстів друкованих ЗМІ слова та словосполучення, що є темпоральними (часовими) складниками космологічної моделі їхнього семіозису.
8. Побудуйте ноосферну модель українських чумацьких пісень за таким принципом: лексика з позитивною конотацією / лексика з негативною конотацією. Який тип лексики переважає й чому? Відповідь обґрунтуйте.

Основна література:

1. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
2. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
3. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций: Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект; Трикста, 2006. – 526 с.

Допоміжна література:

1. Воробйова О. П. Еволюція образу тексту у філологічних студіях / О. П. Воробйова // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. IV (92). Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – С. 125–130.
2. Казакова О. Семіосфера як антропокультурний феномен / О. М. Казакова // Філософські обрії. – 2013. – № 30. – С. 126–132.
3. Капічіна О. О. Феномен семіозису: історико-теоретичний аспект [Електронний ресурс] / О. О. Капічіна. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2010_3/3.pdf ; Назва з екрана.
4. Максимов В. В. Семіосфера / діалог (Семиотика Ю. М. Лотмана и философия слова М. М. Бахтина в контексте металингвистического

- анализа) / В. В. Максимов // Филологические исследования. – 2007. – № 9. – С. 172–185.
5. Микитинец О. И. Семиотический континуум: семиосфера – культура – текст / О. И. Микитинец // Вісник СевДТУ. Вип. 94: Філософія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2009. – С. 87–89.
6. Полулях Ю. Ю. Семіосфера як семіотична реальність (до концепції А. Соломоніка) / Ю. Ю. Полулях // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Культурология. Политология. Социология». – Т. 24 (65). – 2012. – № 1–2. – С. 102–122.
7. Соломоник А. Функции знаков, знаковых систем и семиотической реальности / А. Соломоник // Философия знаковых систем и язык. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – С. 244–250.

Практичне заняття № 5

Тема: Семіосфера та проблеми її лінгвістичного моделювання.

Мета: висвітлити сутність термінологічної одиниці «семіосфера» та суміжних із нею понять; дати уявлення структуру семіосфери на основі

аналізу концепцій відомих семіологів; обґрунтувати принципи моделювання семіосфери.

Основні питання:

3. Зміст та обсяг поняття «семіосфера».
4. Семіосфера в концепції Ю. Лотмана.
5. Семіосфера в розумінні А. Соломоника.
6. Код як конститuent семіосфери.
7. Типи кодів та їхній вплив на формування семіосфери тексту.
8. Семіосфера тексту: принципи лінгвістичної інтерпретації.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що таке семіосфера?
2. У чому різниця розуміння семіосфери в працях Ю. Лотмана та А. Соломоника? Поясніть.
3. Що є основною структурною одиницею семіосфери? Дайте дефініцію.
4. Чи доцільно в межах коду виокремлювати субкоди?
5. Які критерії до типологічної класифікації кодів вам відомі?
6. Назвіть основні типи семіотичних кодів, що застосовуються в лінгвосеміотичній практиці.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: дефініції понять «семіосфера» та «код»; структуру семіосфери в концепціях семіологів; типи семіотичних кодів.

Студенти повинні вміти: аналізувати концепції семіосфери в ученнях Ю. Лотмана та А. Соломоника; моделювати структурну організацію семіосфери; диференціювати коди в тектоніці різних мовних семіосфер.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Зробіть модель семіосфери народної казки «Колобок», указавши на межі семіосфери та основні типи кодів, що в ній представлені.

3. Визначте, які з наведених речень репрезентують зовнішні хронотопи, а які – внутрішні:

Людині дано пам'ять, що сягає у віки, тому вона й людина

...Чи не більше мусить лякати живущого те, що проіснувати він може безцільно, пройти дорогу життя людиною-авоською, відцвісти свої весни пустоцвітом?

Під носом засіялось, а на розум ще й не орано.

Естетика прийдешності, не може ж вона не прийти!

Кожен хоче якось увічнитись...

Від анарха і до монарха недалеко.

Основна література:

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : Учебник; Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – 2-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 496 с.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт [пер. с фр.] / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 616 с.
3. Ділі Дж. Основи семіотики / Дж. Ділі ; пер. з англ. та наук. ред. А. Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
4. Каяниди Л. Г. Структура пространства и язык пространственных отношений в поэзии Вячеслава Иванова : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01 / Леонид Геннадьевич Каяниди. – Смоленск, 2012. – 185 с.
5. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
6. Салимова Д. А. Время и пространство как категории текста: теория и опыт исследования (на материале поэзии М. И. Цветаевой и З. Н. Гиппиус) : монография / Д. А. Салимова, Ю. Ю. Данилова. – М. : Флинта, Наука, 2009. – 200 с.

7. Топоров В. Н. Пространство и текст / В. Н. Топоров // Текст: семантика и структура. – М., 1983. – С. 227–284.
8. Успенский Б. А. Ego Loquens: Язык и коммуникационное пространство / Б. А. Успенский. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2007. – 320 с.

Допоміжна література:

1. Барабошина Н. В. К методологическому обоснованию понятия «хронотоп» / Н. В. Барабошина // Вестник ОГУ. – 2012. – № 7 (143). – С. 243–247.
2. Борисова С. А. Пространство текста как материального объекта / С. А. Борисова // Вестник ОГУ. – 2003. – № 4. – С. 158–162.
3. Бороздина И. С. Пространство как основная категория бытия в языковом отражении [*Электронный ресурс*] / И. С. Бороздина. – Режим доступа : <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/012-001.pdf> ; Название с экрана.
4. Зайнетдинова Р. А. Производство и интерпретация значения внутри культуры, семиотика и область ее применения [*Электронный ресурс*] / Р. А. Зайнетдинова // Режим доступа : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4398/2/sf-to40-04.pdf> ; Название с экрана.
5. Кандрашкина О. О. Категории пространства, времени и хронотопа в художественном произведении и языковые средства их выражения [Текст] / О. О. Кандрашкина // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Филология. – Т. 13. – 2011. – № 2 (5). – С. 1217–1221.
6. Павлова О. Д. Семиосфера как результат и развитие культуры [*Электронный ресурс*] / О. Д. Павлова // Режим доступа : <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/15/image/15-058.pdf> ; Название с экрана.

7. Петрович М. А. «Семиотический компромисс» между текстом и миром (роман Вештица Венко Андоновского) [*Электронный ресурс*] / М. А. Петрович // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. – 2009. – Вып. 35. – С. 129–135. – Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/168/021.pdf>; Название с экрана.
8. Соломоник А. Б. Словарь семиотических терминов [*Электронный ресурс*] / А. Б. Соломоник. – Режим доступа : <http://it-claim.ru/Persons/Solomonick/DictionarOfSemiotictermsRus.pdf> ; Название с экрана.
9. Чертов Л. Ф. Особенности пространственного семиозиса / Л. Ф. Чертов // Метафизические исследования. – Вып. 11. Язык. – СПб., 1999. – С. 140–155.

Практичне заняття № 6

Тема: Семіотика та перекладознавство.

Мета: розуміти сутність поняття «переклад»; аналізувати типи перекладів і перекладацьких трансформацій; визначати принципи

перекладацького семіозису; застосовувати лінгвістичні механізми перекладацького семіозису.

Основні питання:

1. Переклад: сутність, вимоги, техніки.
2. Роль семіотики в перекладознавчій діяльності.
3. Перекладацький семіозис.
4. Лінгвістичне моделювання перекладацького семіозису.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що прийнято розуміти під поняттям «переклад»? Які типи перекладу вам відомі?
2. Що таке перекладацька трансформація?
3. Наскільки вагомими є знання семіотичного інструментарію для перекладацької діяльності? Думку доведіть.
4. Як ви розумієте поняття «перекладацький семіозис»?
5. Чому під час перекладу одні мовні знаки трансформуються в інші? Як називається цей процес?
6. Які механізми перекладацького семіозису є найбільш ефективними?

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: дефініцію поняття «переклад»; типи перекладів і перекладацьких трансформацій; сутність перекладацького семіозису; лінгвістичні механізми перекладацького семіозису.

Студенти повинні вміти: розрізняти типи та види перекладів; визначати та застосовувати перекладацькі трансформації; моделювати перекладацький семіозис тексту.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Зробіть лінгвосеміотичний аналіз оповідання О. Вайльда «Соловей і Троянда» та порівняйте оригінальний текст із текстом

українськомовного перекладу. Чи всі знаки інтерпретовані аналогічно до авторських? Які саме? Чому?

Основна література:

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : Учебник; Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – 2-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 496 с.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт [пер. с фр.] / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, Универс, 1994. – 616 с.
3. Ділі Дж. Основи семіотики / Дж. Ділі ; пер. з англ. та наук. ред. А. Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
4. Успенский Б. А. Ego Loquens: Язык и коммуникационное пространство / Б. А. Успенский. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2007. – 320 с.

Допоміжна література:

1. Перевод и русская грамматика : учебно-методическое пособие для вузов / сост. Т. В. Ильина, О. А. Швецова, Т. М. Ломова; ред. Л. М. Носилова. – Воронеж : Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, 2008. – 51 с.
2. Попова З. Д. Знаковая ситуация в лингвосеміотике / З. Д. Попова // Вестник ВГУ. Серия: Гуманитарные науки. – 2005. – № 2. – С. 208–216.
3. Рогова К. А. Интерпретация современного художественного текста (лингвистический аспект) [*Электронный ресурс*] / К. А. Рогова // Glossos, The Slavic and East European Language Resource Center. - Issue 2, Winter 2002. – 16 p. ; Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/310236/> ; Название с экрана.
4. Садченко В. Т. Вторичный семиозис в художественном тексте : автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.01 / Валентина Тарасовна Садченко. – Владивосток, 2009. – 38 с.

5. Фоменко О. С. Мовне відображення американської національної ідентичності в кодах культури (на матеріалі прізвиськ американських штатів і міст) [*Електронний ресурс*] / О. С. Фоменко // Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_3_4/303_316.pdf ; Назва з екрана.
6. Худолей Н. В. Художественный текст как транслятор культурного кода нации [*Электронный ресурс*] / Н. В. Худолей // Режим доступа : <http://www.kgau.ru/new/all/konferenc/konferenc/2013/g25.pdf> ; Название с экрана.

Практичне заняття № 7

Тема: Комунікативна семіотика.

Мета: засвоїти інформацію про завдання та проблеми комунікативної семіотики; усвідомити значення та роль основних семіотичних моделей комунікації; навчитися диференціювати та характеризувати знаки вербальної та невербальної семіотик.

Основні питання:

1. Комунікація та її місце у сфері семіотичних досліджень.
2. Поняття комунікативного акту.
3. Семіотичні моделі комунікативної кооперації.
4. Вербальна семіотика.
5. Невербальна семіотика.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що вивчає комунікативна семіотика? Коли та за яких обставин розпочалося студіювання проблем комунікативної семіотики?
2. Що таке комунікативний акт? Чи збігається розуміння цього поняття з розумінням семіологів?
3. Назвіть основні семіотичні моделі комунікації та їхніх авторів.
4. Які семіотичні знаки належать до вербальної семіотики?
5. Які семіотичні знаки є маркерами невербальної семіотики? Назвіть їхні типи.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: завдання та проблеми комунікативної семіотики; основні семіотичні моделі комунікації; знаки вербальної семіотики; знаки невербальної семіотики.

Студенти повинні вміти: студіювати проблемні питання комунікативної семіотики; будувати семіотичні моделі комунікації; характеризувати знаки вербальної та невербальної семіотик.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Заповніть таблицю:

<i>Комунікант</i>	<i>Знаки його вербальної поведінки</i>	<i>Знаки його невербальної поведінки</i>
Попелюшка		
Цар		
Коцій		
Баба-Яга		
Спляча Красуня		

3. Проаналізуйте мовленнєву поведінку свого сусіда по парті та вкажіть, які типи невербальних знаків у ній переважають, які не виражені.
4. Проаналізуйте мовленнєву поведінку улюбленого вами українського телеведучого та вкажіть, які типи вербальних знаків є домінантними в його мовленні. Наведіть приклади.

Основна література:

1. Барт Р. *S/Z*: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд.– М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры: учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
3. Семиотика : пособие для студентов / Автор-составитель Скрипник К. Д. – Ростов-на-Дону : РИО Ростовского филиала Российской таможенной академии, 2000. – 127 с.
4. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства) / Ю. С. Степанов; отв. ред. В. П. Нерознак. – М. : «Наука», 1985. – 336 с.
5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна література:

1. Лікарчук Н. В. Базові семіотичні моделі комунікації / Н. В. Лікарчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2015. – Вип. 16. – С. 69–74. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2015_16_15.
2. Петрушова Н. Код у структурі комунікативного акту / Н. Петрушова // Філологічні науки. – 2015. – № 9. – С. 78–84.

Практичне заняття № 8

Тема: Семіотика масових комунікацій.

Мета: ознайомити з проблемами масової комунікації в лінгвістичному та семіотичному вимірах; усвідомити принципи здійснення лінгвосеміотичного аналізу газетних, раді- та телетекстів, а також кінотекстів і рекламних текстів.

Основні питання:

1. Масова комунікація: її структура та функції.
2. Семіотичний підхід у студіюванні масових комунікацій.
3. Семіотика газетних та журнальних текстів.
4. Семіотика радіотекстів.
5. Семіотика кіно та кінодіалогів.
6. Семіотика рекламних повідомлень.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що таке масова комунікація? У яких сферах життєдіяльності вона реалізується?
2. Назвіть учених, хто студіює проблеми масової комунікації.
3. У чому полягає застосування семіотичного підходу до аналізу масових комунікацій? Чи доцільними є такі операції?
4. Сформулюйте теоретичні засади семіотики газетних та журнальних текстів.
5. Сформулюйте теоретичні засади семіотики радіотекстів.
6. Сформулюйте теоретичні засади семіотики кіно та кінодіалогів.
7. Сформулюйте теоретичні засади семіотики рекламних повідомлень.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: зміст поняття «масова комунікація»; етапи та особливості семіотичного аналізу мови газетних, радіо- та телетекстів, а також кінотекстів і рекламних текстів.

Студенти повинні вміти: студіювати проблеми масової комунікації в лінгвістичному та семіотичному вимірах; здійснювати лінгвосеміотичний аналіз газетних, радіо- та телетекстів, а також кінотекстів і рекламних текстів.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Визначте, у яких сценах кінофільму «Адмірал» наявні іконічні знаки, іконічні синтагми та фотограми?

3. Перегляньте трейлери запропонованих фільмів та визначте семіотичні функції їхніх дискурсів («Водій для Віри», «Свати», «Бригада», «Титанік», «Красуня», «Висоцький. Дякую, що живий», «У серпні восьмого», «Дівчина без адреси», «Королева бензоколонки», «Антикілер»).
4. Прочитайте статтю Т. В. Постникової «Кіно: семіотика чи уява?» та визначте тип уяви режисерів таких фільмів, як «Службовий роман», «Діамантова рука», «Побіг», «Дальнобійники», «Тільки не зараз».

«Семиотика кино пытается «понять» фильм — это значит, выделить внутри него некоторую структуру, освоенную средствами разума. Поскольку для понимания всегда требуется некоторое время, то семиотики имеют дело с «узнаванием». Почему об узнавании а не о понимании идет речь? Потому, что нельзя гарантировать подлинный «прием» мысли автора адресатом киносообщения. Потому, что понимание всегда ставит перед собой непонимание, — это первый рубеж на пути к проясненному смыслу.

Семиотика не допускает непонятного, с ним она не может справиться. Разум часто обманывает наши ожидания. Полагая все смыслы «читаемыми», он направляет прожектор внимания на знакомое, неузнанное же проносится мимо.

Воображение человека во многом похоже на кино: воображая, он пользуется привычными штампами и абсурдными деталями. Воображая, он вовлечен максимальным количеством органов чувств — его сердце начинает бешено биться, если он думает об объекте страстной любви или пытается «стащить» вещи с вешалки магазина — «на воре шапка горит». Так, сидя в кинозале, многие зрители воображают себя персонажами фильма, «сливаются» иногда с несколькими актерами на протяжении фильма.

Понимание же зрителем кино происходит после, постфактум – против аналогии с литературным, графическим текстом. В литературном тексте ситуация читателя упрощается контекстом и повествовательностью. Правда, что касается философских текстов, ситуация с этим утверждением проблематична, но текст все же дает возможность читателю возвратиться, а возвращение происходит в то же самое время (чтения), здесь и сейчас. Кинофильм предлагает нам свою собственную траекторию движения, и мы, зрители, должны ей подчиниться. Кинофильм не подразумевает остановок (как это стало возможным при изобретении технических средств для домашних кинопоказов). Таким образом, контекст задается, так сказать, движением фильма, его направленностью во времени (если на экране пленка крутится назад, происходит одно из двух: либо пленка перематывается (и нет оснований называть это кинопоказом), либо такова обоснованная задумка режиссера)».

5. Визначте типи семіотичних знаків, задіяних у таких рекламних слоганах:

«Уролесан» – рослинна формула для лікування циститу і сечокам'яної хвороби; «Лактовіт Форте» бореться за Ваш імунітет; «Дипрліф» швидко полегшує біль у суглобах, м'язах та хребті»; «Лайфсел» – підключай майбутнє; «Дихай носом – «Евказолін»; «Життя – це момент. Живи. «Пепсі»; «Ковбаса «Олів'є» від Бащинського – моя улюблена ковбаса»; «МаксФан» – вибуховий смак розваг; «Мілка» – несподіване ніжне поєднання; «Ферма» – сир, як треба»; «Старопрамен» – найкращий досвід Праги»; «Майонез «Гуляйполе» – добре, бо своє»; «Макарони «ЛяПаста» – навіть тато зможе».

Основна література:

1. Барт Р. S/Z: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд.– М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры: учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
3. Семиотика : пособие для студентов / Автор-составитель Скрипник К. Д. – Ростов-на-Дону : РИО Ростовского филиала Российской таможенной академии, 2000. – 127 с.
4. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства) / Ю. С. Степанов; отв. ред. В. П. Нерознак. – М. : «Наука», 1985. – 336 с.
5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна література:

1. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288 с.
2. Лотман Ю. М. Семіотика кіно і проблеми кіноестетики [Электронный ресурс] / Ю. М. Лотман // Про мистецтво. – Режим доступа : <http://www.kulichki.com/moshkow/CINEMA/kinolit/LOTMAN/kinoestetika.txt> ; Назва з екрана.
3. Садыков Д. О. Видеореклама как креолизованный семиотический феномен / Даниил Олегович Садыков // Master's Journal. – 2015. – № 2. – С. 398–406.
4. Степанов В. Н. Семиотические коды в рекламном тексте [Электронный ресурс] / В. Н. Степанов // Режим доступа : www.culturalnet.ru/main/getfile/1813 ; Название с экрана. – С. 92–100.
5. Терехова Л. В. Газетный макротекст: единство категорий время, пространство, человек в публикациях о кризисной ситуации (на

- матеріалі англоязычної періодики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Лилия Владимировна Терехова. – Одеса, 2015. – 238 с.
6. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дисс. ... д-ра філол. н. : 10.02.01, 10.02.19 / Елена Иосифовна Шейгал ; Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2000. – 431 с.
7. Якуба Я. О., Кожемякин Е. А. Реклама в Интернете: дискурсно-семиотические характеристики / Я. О. Якуба, Е. А. Кожемякин // Научные ведомости. Серия : Гуманитарные науки. – 2013. – № 6 (149). – Вып. 17. – С. 138–146.

Практичне заняття № 9

Тема: Новітні напрями семіотичних досліджень.

Мета: сформулювати уявлення про завдання та проблеми біо-, етно- та семіотики культури; назвати та схарактеризувати етапи розвитку біо-, етно- та семіотики культури; дати оцінку доробку персоналіїв вищезазначених напрямів.

Основні питання:

1. Біосеміотика як найдавніша семіотична система.

2. Етносеміотика та комунікація етносів.
3. Семіотика культури:
 - а) знакова генеза релігійного ритуалу;
 - б) знаковий потенціал танцю;
 - в) знаковий потенціал музики;
 - г) знаковий потенціал живопису та архітектури.
4. Семіотика словесного мистецтва.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що вивчає біосеміотика? Чому вона є найдавнішою серед інших напрямів семіотики?
2. Сформулюйте ключові поняття етносеміотики. Окресліть коло її проблем.
3. Як відбувається комунікація етносів?
4. Що таке семіотика культури? Коли зародився цей напрям? Хто вважається його фундаторами?
5. Які проблеми студіюються в межах семіотики культури? Розкрийте їхню значущість.
6. Які питання досліджуються в семіотиці словесного мистецтва? Як це пов'язано із семіотикою культури?

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: завдання та проблеми біо-, етно- та семіотики культури; етапи розвитку біо-, етно- та семіотики культури; персоналіїв зазначених напрямів.

Студенти повинні вміти: студіювати проблеми біо-, етно- та семіотики культури; аналізувати етапи розвитку біо-, етно- та семіотики культури; визначати відмінності між знаками біо-, етно- та семіотики культури.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Підготуйте презентацію (до 10 слайдів) на одну із запропонованих тем:

- 1) Семіотика українського живопису.
- 2) Семіотика української музики.
- 3) Семіотика українських архітектурних стилів.
- 4) Семіотика українських народних танців.

Основна література:

1. Капічіна О. О. Музична семіотика: теоретико-методолгічний досвід західних шкіл [Електронний ресурс] / О. О. Капічіна // Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Phd/2011_13/8_Kap.pdf ; назва з екрана.
2. Левченков Д. О. Естетичний семіозис в образотворчому мистецтві : дис. ... канд. філософ. н. : 09.00.08 / Дмитро Олександрович Левченков ; Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. – Сєверодонецьк, 2015. – 212 с.
3. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык, природа, культура : курс лекций : учеб. пособие / Н. Б. Мечковская. – М. : Академия, 2004. – 432 с.
4. Семиотика : учеб. пособие к лекц. занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
5. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка : семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335 с.

Допоміжна література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Флорій Сергійович Бацевич. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com> ; Назва з екрана.
3. Мид Дж. Г. От жеста к символу / Дж. Г. Мид. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 215–224.

4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурна коммунікація / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000. – 166 с.
6. Чертов Л. Ф. Визуально-пространственные коды в изобразительном искусстве / Л. Ф. Чертов // Вестн. С.-Петербур. ун-та. Сер. 6. – Вып. 1. – СПб., 2003. – С. 51–59.
7. Шапиро М. Некоторые проблемы семиотики визуального искусства
Пространство изображения и средства создания знака-образа / М. Шапиро // Семиотика и искусствометрия / сост. и ред. Ю. М. Лотмана и В. М. Петрова. – М. : Мир, 1972. – С. 136–163.

Практичне заняття № 10

Тема: Прикладна семіотика: здобутки та перспективи.

Мета: закріпити знання про основні напрями розвитку прикладної семіотики; засвоїти інформацію про коло проблем прикладної семіотики; завершити наукове студіювання продуктів прикладної семіотики.

Основні питання:

2. Штучна семіотика та її напрями.
3. Пазиграфія як система міжнародного смислового письма.
4. Семіотика інформаційних мов.
5. Семіотика експертних систем.
6. Семіотика штучного інтелекту.

Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань

1. Що вивчає прикладна семіотика? Назвіть персоналій цього напрямку.
2. Сформулюйте основні питання штучної семіотики. Що є об'єктом її дослідження?

3. Чому пазиграфія належить до прикладних проблем семіотики?
4. Назвіть етапи розвитку семіотики інформаційних та експертних систем.

Формування вмінь і навичок студентів

Студенти повинні знати: напрями розвитку прикладної семіотики; коло проблем прикладної семіотики; продукти прикладної семіотики.

Студенти повинні вміти: студіювати проблеми прикладної семіотики; аналізувати переваги та недоліки існуючих продуктів прикладної семіотики.

Практичні завдання

1. Підготуйте відповіді за питаннями плану (в усній формі).
2. Підготуйте повідомлення (7–10 стор.) на одну із запропонованих тем:
 - 3) «Історія пазиграфії»;
 - 4) «Штучна семіотика: розробки та їхнє значення».

Основна література:

1. Гринев-Гриневиц С. В. Основы семиотики : учебное пособие / С. В. Гринев-Гриневиц, Э. А. Сорокина. – М. : Флинта, Наука, 2012. – 256 с.
2. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.». – 2-е изд., перераб. / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык, природа, культура : курс лекций : учеб. пособие / Н. Б. Мечковская. – М. : Академия, 2004. – 432 с.
4. Никитина Е. С. Семиотика. Курс лекций : Учебное пособие для вузов / Е. С. Никитина. – М. : Академ. Проект ; Трикста, 2006. – 526 с.
5. Семиотика : учеб. пособие к лекц. занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УЛГТУ, 2009. – 89 с.

6. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка : семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335 с.
7. Чертов Л. Ф. Знаковость: опыт теоретического синтеза идей о знаковом способе информационной связи. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета, 1993. – 338 с.

Допоміжна література:

1. Валгина Н. С. Теория текста : учеб. пособие / Н. С. Валгина. – М. : Лотос, 2003. – 279 с.
2. Зайнетдинова Р. А. Производство и интерпретация значения внутри культуры, семиотика и область ее применения [*Электронный ресурс*] / Р. А. Зайнетдинова // Режим доступа : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4398/2/sf-to40-04.pdf> ; Название с экрана.
3. Кость Г. М. Від експліцитного до імпліцитного в художньому тексті / Г. М. Кость // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (2) – С. 142-145.
4. Орлова О. В. Контекст [*Электронный ресурс*] / О. В. Орлова // Проблема идентичности творческой личности в философской мысли XIX – XX веков. – Режим доступа : <http://cih.ru/orlova/o/o31.html> ; Название с экрана.
5. Романова Т. В. Синтагматическая и парадигматическая соотнесенность элементов тематической сетки текста [*Электронный ресурс*] / Т. В. Романова. – Режим доступа : <http://publications.hse.ru/chapters/57739509> ; Название с экрана.
6. Суминова Т. Н. Текст, контекст, гипертекст... (Размышления о художественном произведении) / Т. Н. Суминова // Общественные науки и современность. – 2006. – № 3. – С. 169–176.

7. Теория текста : учебное пособие / Ю. Н. Земская, И. Ю. Качесова, Л. М. Комиссарова, Н. В. Панченко, А. А. Чувакин. – М. : Флинта, Наука, 2010. – 132 с.
8. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Поликодовость, интертекстуальность, итередискурсивность : Учебное пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
9. Шкурат А. С. Інформація крізь призму теорії інформації та мовознавства / А. С. Шкурат // Наукові праці [Текст] : науково-методичний журнал. – Т. 70. – Вип. 57. Філологія / ред. Н. П. Матвеева [та ін.]. – Миколаїв : МДГУ імені П. Могили, 2007. – С. 103–107.

10.ЗАВДАННЯ НА КУРСОВІ ТА ДИПЛОМНІ ПРОЕКТИ

Тематика курсових робіт

1. Знаки-символи в українських пареміях.
2. Знаки-символи в українських фразеологізмах із зоонімним компонентом.
3. Знаки-символи в українських фразеологізмах із фітонімичним компонентом.
4. Знаки-символи в українських фразеологізмах із числовим компонентом.
5. Знаки-копії в образних афоризмах М. Вінграновського.
6. Знаки-індекси в логічних афоризмах В. Сухомлинського.

Тематика дипломних робіт

1. Знаки-символи в поезіях В. Бойченка: функційний аспект.
2. Терміни як індексальні знаки в прозі О. Глушка.
3. Архаїзми та історизми як індексальні знаки в романі С. Черкасенка «Пригоди молодого лицаря».
4. Семантична динаміка знаків-копій у поезіях Г. Король.
5. Семантична динаміка знаків-копій у поезіях Л. Чижової.

11. ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ

1. Передумови та етапи еволюційного поступу семіотики як науки.
2. Знак як ключове поняття семіотики.
3. Знакові системи та їхні види.
4. Семіотичні школи.
5. Наукова генеза лінгвосеміотики.
6. Етапи становлення лінгвосеміотичного вчення.
7. Проблеми лінгвосеміотики.
8. Мовний знак та його основні типи.
9. Основні категорії лінгвосеміотичних досліджень: текстуальність; контекстуальність; інтертекстуальність; гіпертекстуальність; інфотекстуальність.
10. Поняття «іконічний знак»: проблеми дефініції.
11. Ознаки та властивості іконічних знаків.
12. Функційний потенціал іконічних знаків.
13. Фонетична іконічність.
14. Лексична іконічність.
15. Граматична іконічність.
16. Знак-індекс у мовній системі: основні підходи до інтерпретації.
17. Основні ознаки індексальних знаків.
18. Симетрія та асиметрія індексальних знаків.
19. Репрезентанти індексальних знаків на мовних рівнях.
20. Знак-символ у лінгвосеміотичному вимірі.
21. Символ і образ: спільне та відмінне.
22. Функції мовних символів.
23. Типологічні різновиди знаків-символів у мові.
24. Лексико-семантичні механізми репрезентації знаків-символів.
25. Синтаксичні механізми репрезентації знаків-символів.

26. Поняття семіотичного континууму в колі лінгвістичної проблематики.
27. Мовленнєвий континуум та його складники.
28. Семіозис як процес означування знака.
29. Рівні семіозису.
30. Простір семіозису: комунікативні виміри.
31. Моделі семіозису тексту.
32. Зміст та обсяг поняття «семіосфера».
33. Семіосфера в концепції Ю. Лотмана.
34. Семіосфера в розумінні А. Соломоника.
35. Код як конститuent семіосфери.
36. Типи кодів та їхній вплив на формування семіосфери тексту.
37. Семіосфера тексту: принципи лінгвістичної інтерпретації.
38. Переклад: сутність, вимоги, техніки.
39. Роль семіотики в перекладознавчій діяльності.
40. Перекладацький семіозис.
41. Лінгвістичне моделювання перекладацького семіозису.
42. Комунікація та її місце у сфері семіотичних досліджень.
43. Поняття комунікативного акту.
44. Семіотичні моделі комунікативної кооперації.
45. Вербальна семіотика.
46. Невербальна семіотика.
47. Масова комунікація: її структура та функції.
48. Семіотичний підхід у студюванні масових комунікацій.
49. Семіотика газетних та журнальних текстів.
50. Семіотика радіотекстів.
51. Семіотика кіно та кінодіалогів.
52. Семіотика рекламних повідомлень.
53. Біосеміотика як найдавніша семіотична система.
54. Етносеміотика та комунікація етносів.

55. Семіотика культури (ритуал, танець, музика, живопис та архітектура).
56. Семіотика словесного мистецтва.
57. Штучна семіотика та її напрями.
58. Пазиграфія як система міжнародного смислового письма.
59. Семіотика інформаційних мов.
60. Семіотика експертних систем.
61. Семіотика штучного інтелекту.

12. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота № 1 (10 год.)

Тема: Періодизація розвитку лінгвосеміотики в Україні

Завдання:

1. Опрацювати матеріали лекцій і допоміжної літератури з лінгвосеміотики та подати інформацію про періоди розвитку науки (за хронологією) у вигляді таблиці.

Рекомендації щодо виконання:

1. Таблиця може складатися з таких тематичних рубрик:

<i>Період</i>	<i>Основні наукові проблеми та дискусії</i>	<i>Персоналії</i>
Античний	1) дефінування поняття «знак» як свідчення, докази чи ознаки чогось, що було відсутнім, чи чогось, що не можна було побачити, відчувати; 2) ототожнення знака з іменем; 3) поділ знаків на два типи – знаки, які можна було спростувати, та знаки, що не підлягали цій операції.	Аристотель, Платон
...

Самостійна робота № 2 (10 год.)

Тема: Знакові одиниці мови

Завдання:

1. Скласти кросворд за темою самостійної роботи (не менше 30 слів).

2. Розробити проект: «Ідентифікація мовних знаків: прийоми та рекомендації».

Рекомендації щодо виконання:

1. Проект може бути представлений у вигляді комп'ютерної презентації або колажа з ілюстраціями.
2. Етапи роботи над проектом:
 - здійснити аналітичний огляд найбільш ґрунтовних наукових праць із окресленої проблеми;
 - зробити короткі висновки та представити їх у проекті;
 - проаналізувати умовиводи з точки зору сучасної науки, вказати переваги та недоліки;
 - запропонувати власний підхід до класифікації мовних знаків, обґрунтувавши його доцільність і наукову релевантність.

Самостійна робота № 3 (10 год.)

Тема: Лінгвосеміотичне дослідження текстів художньої літератури

Завдання:

Здійснити лінгвосеміотичний аналіз повісті І. Франка «Перехресні стежки».

Рекомендації щодо виконання:

1. Лінгвосеміотичний аналіз тексту необхідно здійснювати за такою схемою:
 - Лінгвосеміотичні знаки текстуальності (когезія, когерентність, інтенціональність, комунікативно-прагматична спрямованість, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність (якщо є), гіпертекстуальність (якщо є), пара текстуальність, мета текстуальність).
 - Лінгвосеміотичні знаки текстуальності у процесуальному аспекті (генеративність, універсальність, культурна маркованість, діалогічність, прототипність, інваріантність, результативність);

- Лінгвосеміотичні знаки типологізації тексту (функціонально-стильова типологізація, жанрова, когнітивна, полікодова).
- Лінгвосеміотичні знаки текстових проекцій:
 - 1) вертикальна проекція – проекція, що концентрується на комбінації конкретних текстових нашарувань із метою створення додаткових конотацій;
 - 2) горизонтальна проекція – проекція, що полягає у діалозі автора та адресата та лежить в основі закладених автором рецептивних дій.

Самостійна робота № 4 (10 год.)

Тема: Семіотика реклами

Завдання:

Здійснити лінгвосеміотичний аналіз текстів реклами миколаївського телебачення (не менше 30 відеороликів).

Приклад виконання:

Рекламний слоган: *Ковбаса «Олів'є» від Бащинського – моя улюблена ковбаса».*

Лінгвосеміотичний знак: «Олів'є» – знак-копія.

Первинна семантика: прізвище французького кухаря, автора однойменного салату; назва салату.

Вторинна семантика: назва бренду.

Синтактика: невідмінюваний іменник поєднаний із родовим іменником.

Прагматика: привернення уваги; створення ефекту довіри до продукту, що рекламується.

Самостійна робота № 5 (10 год.)

Тема: Семіотика кіно

Завдання:

Здійснити лінгвосеміотичний аналіз діалогів улюбленого Вами фільму.

Рекомендації щодо виконання:

Лінгвосеміотичний аналіз кінодіалогів можна здійснювати за принципом, репрезентованим у статті Желязкової В. В. «Лингвосемиотические маркеры диалогов кинофильма Оксаны Байрак «Аврора».

Див. фрагмент статті:

В научной литературе существует несколько разноплановых подходов к толкованию понятия «кинодиалог», в связи с чем его дефинитивное поле на сегодняшний день имеет достаточно размытые границы. Так, например, в работах Веры Горшковой кинодиалог интерпретируется как «вербальный компонент художественного фильма, смысловая завершенность которого обеспечивается аудиовизуальным (звукорительным) рядом в общем дискурсе фильма». Отчасти аналогичную позицию занимает Татьяна Духовная, в научных разведках которой объяснение феномена кинодиалога сводится к его дефинированию как вербальной составляющей дискурса кинофильма, но отнюдь не обладающей абсолютной самостоятельностью, поскольку, как доказывает ученый, он тесно связан с видеорядом, который значительно дополняет и поясняет словесный материал. В понимании Сараха Козлоффа он представляет собой «совокупность всех разговорных линий фильма». Также исследователь выдвигает такую точку зрения, согласно которой диалог в кино (или кинодиалог) используется в более сжатой форме, нежели в других сферах искусства, а потому является дополнением к действию, показанном в кинокадре. С этим мнением в корне не согласен киновед Виталий Ждан, который полагает, что «диалог в фильме отнюдь не является неким добавочным средством к пластическому действию: он сам является органической частью природы этого действия. Слово и действие взаимно дополняют друг друга, но дополняют на равных творческих правах как взаимопроникающие части единого композиционного целого. Мысль движется в одном случае от слова через действие и снова к слову, в другом – от действия через слово и снова к действию».

Приведенные выше дефиниции выдаются абсолютно релевантными для нашего исследования, но все же требуют небольшого уточнения. В нашем видении кинодиалог, прежде всего, является комплексом вербальных и невербальных форм реализации смысла киноленты, а также прагматических установок и идей режиссера.

Кинодиалог, рассматриваемый большинством ученых как лингвосемиотическое явление, имеет неоднородную структуру. По словам Ирины Мухи, он состоит из двух гетерогенных компонентов – устно-вербального и письменно-вербального. Каждый из названных структурных элементов характеризуется разнородным набором диегетических и недиегетических составляющих.

Стоит сказать, что диегетическими маркерами устного кинодиалога выступают речь героев фильма, а также песни в кадре. Такие элементы присутствуют и в анализированном нами фильме «Аврора».

С лингвосемиотической точки зрения речь героев фильма имеет различную смысловую нагрузку и неоднородную формальную конституцию. Докажем это на конкретных примерах.

Диалог № 1.

Аврора: Наташа, я вернусь ровно в девять. А если меня будет кто-то искать, скажи, что я ушла.

Наташа: Да кому ты нужна!

В данном примере смысл и форма диалога можно считать идентичными, если рассматривать их неотделимо от видеоряда. Реплика, произнесенная персонажем Наташей, отражает безразличие к главной героине фильма, не только на словесном уровне, но и усиливается на уровне невербалики (презрительная интонация, отсутствие заинтересованности в выполнении просьбы, на что указывают ее действия – она рисует мелом на асфальте, не поднимая головы к девочке, которая к ней обратилась).

Подобных диалогов при просмотре кинофильма зафиксировано 22 %.

Диалог № 2.

Соседка Савченко: *А що це було?*

Анастасия Савченко: *Да так. Девчонка детдомовская. С Припяти.*

Соседка Савченко: *Детдомовская?*

Анастасия Савченко: *Прицетилась к моему Тарасу, будто он – это отец родной.*

В кадре, где звучит этот диалог, наблюдается полное несоответствие между смыслом реплик актеров и выполняемыми ими действиями. В частности, персонаж Анастасия Савченко во время разговора со своей соседкой сначала вскапывала огород, а после стала развешивать белье. Это означает, что невербальная составляющая данного диалога является фоном, из-за чего вербальная сторона приобретает максимальную смысловую нагрузку. Поскольку действие происходит в начале фильма, то произнесенные повествовательные реплики из уст Анастасии Савченко выполняют сугубо информативную функцию, т. е. героиня рассказывает о социальном статусе девочки Авроры.

Таких диалогов в киноленте насчитывается около 15 %.

Диалог № 3.

Марго: *Birthday!*

Ник Астахов: *Thanks, baby! Сегодня приснился сам себе в белом гриме с черными глазницами. Так страшно...*

Марго: *Nik, what happens?*

Этот диалог репрезентирует особенности коммуникативного барьера, возникающего между общающимися на фоне незнания одного из языков, в частности, русского. Но этот пробел восполняется режиссером за счет правильной актерской пластики, т. е. Марго поняла тревожное душевное состояние Ника Астахова по выражению его лица, выбранной им интонации, а не смыслу, произнесенной им фразы. В лингвистической науке это явление называется комплементарная информативность, когда смещается «фокус в

репрезентации информации с вербального компонента на видеоряд фильма», а потому «речь в такой трактовке приравнивается к звуковым явлениям, воздействующим на адресата своими физическими свойствами».

Диалогов с аналогичной лингвосемиотической системой зафиксировано 33 %. Такая цифра обусловлена тем, что действия в фильме разворачиваются не только на территории Украинской ССР (современная Украина), но и в США. Также в картине принимают участие не только русскоговорящие актеры, но и представители американского кинематографа. Потому значительная часть диалогов является англоязычной.

Диалог № 4.

Аврора: *Здравствуйте! Меня зовут Аврора. Я приехала из Чернобыля.*

Ник Астахов: *I don't understand.*

Аврора: *Не бойтесь. Я – Аврора, а это Вы. Распишитесь, пожалуйста, вот здесь!* (девочка протягивает фотографию Нику с его изображением).

Ник: *It's not me.*

Аврора: *Вы Николай Астахов. Звезда мирового балета. Только здесь Вы без бороды.*

Ник: *This is a mistake.*

Аврора: *Распишитесь!*

Ник: *I don't understand you. My name is James Brown.*

Аврора: *Нет, Вы Николай Астахов, звезда мирового балета.*

Ник: *I'm James Brown.*

Аврора: *You Николай Астахов.*

Ник: *Crazy...*

Рассматриваемая сцена между главными героями фильма с точки зрения лингвистики насыщена этикетными формулами (например, *Здравствуйте*), повествовательными и повелительными предложениями, а также метафорическими оборотами (например, *звезда мирового балета*) и игрой слов, когда в одном предложении используются как знаки русского, так и

английского языков (см. реплику *You Николай Астахов*). Комплекс названных лингвистических приемов использован, на наш взгляд, с целью актуализации передаваемой героями информации и даже для усиления драматизма описываемой ситуации. Не менее важный акцент в данном диалоге сделан на фотографии, которая стала причиной возникновения такого диалога. Поэтому в данном случае фотография играет роль второстепенного знака. Он (знак) смещает фокус внимания зрителя с видеоряда на звукоряд киноленты, поскольку «наличие визуального восприятия объекта обуславливает отсутствие в кинодиалоге прямой номинации данного объекта и наличие лингвистических средств, заменяющих прямое указание».

Аналогичную семиотическую функцию в фильме выполняют такие предметы, как расческа, видеокамера, инвалидное кресло и др. Сцен с такой лингвосемиотической системой построения нами выявлено около 11 %.

Имеют место и англоязычные диалоги в фильме. Их количественный показатель равен 9 %. По нашему мнению, такие диалоги используются с целью конструирования культурного и социального хронотопа в кинодискурсе.

Самостійна робота № 6 (10 год.)

Тема: Семіотика політичної комунікації

Завдання:

Здійснити лінгвосеміотичний аналіз вербального мовлення та невербальної поведінки українського політика (на вибір).

Рекомендації щодо виконання:

Див. статті:

1. Мухортов Д. С. Об общем и частном в понятиях «языковая личность», «речевой портрет», «идиостиль» и «идиолект» (на примере вербального поведения современных политических деятелей) [Электронный ресурс] / Д. С. Мухортов // Режим доступа :

[http://istina.msu.ru/media/publications/article/45c/520/6886840/2014-07-02_Muhortov D.S. Ob obschem i chastnom v ponyatiyah.pdf](http://istina.msu.ru/media/publications/article/45c/520/6886840/2014-07-02_Muhortov_D.S._Ob_obschem_i_chastnom_v_ponyatiyah.pdf) ;

Название с экрана.

2. Серякова И. И. Невербалика политического дискурса [Электронный ресурс] / И. И. Серякова // Режим доступа : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2.. ; Название с экрана.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Агеев В. Н. Семиотика / В. Н. Агеев. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2002. – 256 с.
2. Барт Р. S/Z: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат ; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд.– М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
3. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : учебное пособие / Е. Е. Бразговская / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. – Пермь, 2008. – 201 с.
4. Ділі Дж. Основи семіотики / Перекл. з англ. та наук. ред. Анатолій Карась. – Львів : Арсенал, 2000. – 232 с.
5. Крейдлин Г. Е. Семиотика, или Азбука общения / Г. Е. Крейдлин. – М. : Флинта – Наука, 2004. – 341 с.
6. Лотман Ю. М. Семиотика культуры / Ю. М. Лотман. – М., Александра, 1989. – 320 с.
7. Мечковская Н. Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура : Курс лекций : учеб. пособие для студ. филол., лингв. и переводовед. фак. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 432 с.
8. Почепцов Г. Г. Семиотика / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2002. – 431 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Семиотика / Под ред. Ю. С. Степанова. – М., Радуга, 2001. – С. 5–42.
12. Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.

13. Степанов Ю. С. Семиотика / Ю. С. Степанов. – М., Академический проект, 1972. – 341 с.
14. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – М. : Петрополис, 1998. – 432 с.

Допоміжна

1. Айермахер К. Знак, текст, культура / К. Айермахер. – М. : Новое издательство, 1998. – 430 с.
2. Анищенко И. Г., Вагин В. Н. Понятие знака в науке и искусстве [Электронный ресурс] / И. Г. Анищенко, В. Н. Вагин // Режим доступа : www.raai.org/about/persons/vagin/pages/znak.doc ; Название с экрана.
3. Арановский М. Г. Музыкальный текст: Структура и свойства / М. Г. Арановский. – М. : Композитор, 1998. – 178 с.
4. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурин. – СПб : Институт славяноведения РАН, 1993. – 368 с.
5. Балинська О. М. Історія семиотики: від знаків речей до суспільних знакових систем / О. М. Балинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 409-418.
6. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Прогресс, 1989. – С. 3–45.
7. Барт Р. Система Моды. Статьи по семиотике культуры // пер. с фр., вступ. ст. и сост. С. Н. Зенкина. – М. : Издательство им. Сабашниковых, 2003.
8. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. – М. : Республика, 1994. – 320 с.
9. Бидерманн Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерманн. – М. : Республика, 1996. – 245 с.

10. Бородулина Н. Ю. О роли семиотики в исследовании языковых значений / Н. Ю. Бородулина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2008. – № 1 (1) : в 2-х ч. Ч. II. – С. 18-20.
11. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Академия, 1999. – 300 с.
12. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 415 с .
13. Гумбольдт В., фон. Філософія і мова культури / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогрес, 1986. – 468 с.
14. Жан Ж. Знаки і символи / Ж. Жан. – М. : Астрель, 2002. – 420 с.
15. Кобяков О., Ігнат'єва О. Мова як знакова система [Електронний ресурс] / О. Кобяков, О. Ігнат'єва // Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3698> ; Назва з екрану.
16. Колбіна Н. В. Семіотика й лінгвістичні дослідження: основні проблеми, поняття й напрямки / Н. В. Колбіна // Англійська філологія: проблеми лінгвістики, літературознавства, лінгвометодики : Збірник наукових праць. – Випуск 2. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2008. – С. 32-42.
17. Котов Р. Г. Языки информационных систем / Р. Г. Котов, Б. В. Якушин. – М. : Юниор, 1979. – 480 с.
18. Кравченко А. В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания [Электронный ресурс] / А. В. Кравченко // Режим доступа : <http://www.academia.edu/1349407/> ; Название с экрана.
19. Куцепал С. Семіотика як органон пізнання [Електронний ресурс] / С. В. Куцепал // Режим доступу : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2110/1/Куцепал.pdf> ; Назва з екрану.

20. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Наука, 1985. – 535 с.
21. Лихачев Д. С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д. С. Лихачев. – М. : Наука, 1982. – 486 с.
22. Лосев А Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1993. – 386 с.
23. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство, 1976. – 516 с.
24. Лотман Ю. М. История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2002. – 526 с.
25. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Прогресс, 1992. – 272 с.
26. Лотман Ю. М. О семиотическом механизме культуры / Ю. М. Лотман // Избр. ст. – Т. 3. – Таллинн : Ээсти Раамат, 1993. – 524 с.
27. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2000. – 516 с.
28. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. – Таллинн : Ээсти Раамат, 1973. – 392 с.
29. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. – СПб. : Прогресс, 2002. – 486 с.
30. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история / Ю. М. Лотман. – М. : Гнозис, 1996. – 486 с.
31. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 280 с.
32. Мартынов В. В. Основы семантического кодирования. Язык и метаязык. Перспективы информатики // В центре сознания человека. – Минск, 2009. – 272 с.

33. Медников Б. М. Гены и мемы – «субъекты» эволюции / Б. М. Медников // Человек. – 1990. – №4.
34. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл – Текст» / И. А. Мельчук. – М. : Наука, 1974. – 489 с.
35. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М. : АСТ, 2000. – 207 с.
36. Московско-тартуская семиотическая школа. История, воспоминания, размышления / Сост. и ред. С. Ю. Неклюдова. – М. : Новое издание, 1998. – 546 с.
37. Осгуд Ч. Знаки и символы в живописи. Семиотика и искусствометрия / Ч. Осгуд, Дж. Суси, П. Танненбаум. – М. : Лабиринт, 1972. – 389 с.
38. Пави П. Словарь театра / П. Пави. – М. : Русские словари, 1991. – 470 с.
39. Панов Е. Н. Знаки, символы, языки / Е. Н. Панов. – М. : Знание, 1983. – 560 с.
40. Парахонський Б. А. Мова культури і генезис знання / Б. А. Парахонський. – К. : Наукова думка, 1988. – 438 с.
41. Полулях Ю. Ю. Семіосфера як семіотична реальність (до концепції А. Соломоніка) / Ю. Ю. Полулях // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Культурология. Политология. Социология». – Т. 24 (65). – 2012. – № 1–2. – С. 102–122.
42. Ручимская Е. М. О терминах семиотика, информация, коммуникация, знак, язык / Е. М. Ручимская // Филологические беседы. Русская речь. – 2012. – № 1. – С. 26-32.
43. Соболева Л. И. Языковой знак как динамическое явление / Л. И. Соболева // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. Вып. 7 : в 2 ч. Ч. 2 / редкол. : А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск : «Белорусский Дом печати», 2013. – С. 281-285.

44. Солнцев В. М. Языковой знак и его свойства [Электронный ресурс] / В. М. Солнцев // Режим доступа : destruction.narod.ru/Solncev_V.M._Jazykovoy_znak_i_ego_svoystva ; Название с экрана.
45. Солнышкина М. И., Зиганшина Ч. Р. Дуализм языкового знака как причина покращений в профессиональных языках / М. И. Солнышкина, Ч. Р. Зиганшина // Филология и культура. – 2014. – № 1 (35). – С. 105-109.
46. Соломоник А. Функции знаков, знаковых систем и семиотической реальности / А. Соломоник // Философия знаковых систем и язык. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – С. 244–250.
47. Якобсон Р. Взгляд на развитие семиотики / Р. Якобсон. – М. : Наука, 1996. – 503 с.
48. Якобсон Р. Избранные работы / Р. Якобсон. – М. : Наука, 1985. – 638 с.
49. Якобсон Р. К вопросу о зрительных и слуховых знаках / Р. Якобсон // Семиотика и искусствометрия : Сб. переводов под ред. Ю. М. Лотмана и В. М. Петрова. – М. : Мир, 1972. – С. 82–87.